

DOĞU ARAŞTIRMALARI

Doğu Dil, Edebiyat, Tarih, Sanat ve Kültür Araştırmaları Dergisi

A Journal of Oriental Studies

2024/1

MAKALELER/ARTICLES

ORTA DOĞU'NUN YENİ DEMOKRASİLERİ: IRAK'TA SİYASİ İSTİKRARSIZLIK (2011-2023)

Arif AKBAŞ

OSMANLI SAHASINDA YAZILMIŞ BİR MAHZENÜ'L ESRAR NAZİRESİ: ŞEMSİ-İ BAĞDÂDÎ'NİN MANZAR-İ EBRÂR MESNEVÎSİ

Seyhan KARAKÜTÜK

CİBRAN HALİL CİBRAN'IN FIRTINA ADLI ÖYKÜSÜ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Şehide CENGİZ ARSLAN

VELİAHT PRENS SOHYEON (1612-1645)'UN HAYATI VE ŞÜPHELİ ÖLÜMÜ

Ertuğrul ÜLÜŞ

توظيف علم المعاني في تدريس اللغة العربية للناطقين بغيرها وتأليف منهاجها

Adel Eldesoky Abdelhannan SHATLH

DOĞU ARAŞTIRMALARI

Doğu Dil, Edebiyat, Tarih, Sanat ve Kùltùr Araştırmaları Dergisi

A Journal of Oriental Studies

DergiPark
AKADEMİK

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/doguedebiyati>

Sayı/Issue: 29, 2024/1

İstanbul-2024

DOĞU ARAŞTIRMALARI

A Journal of Oriental Studies

ISSN 1307-6256

Sayı/Issue: 29, 2024/1

Doğu Araştırmaları yılda iki kez (Haziran-Aralık) yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir.
Doğu Araştırmaları is an international peer-reviewed journal that published biannually (June-December)

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü (Owner and Managing Editor)

Prof. Dr. Ali Güzelyüz

Yayın Kurulu (Editorial Board)

Prof. Dr. Ali Güzelyüz
Prof. Dr. Mehmet Atalay
Prof. Dr. Abdullah Kızılıcık
Prof. Dr. Halil Toker
Prof. Dr. Mehmet Yavuz
Dr. Öğr. Üyesi Nihat Değirmenci
Dr. Öğr. Üyesi Gökhan Gökmen

Bilimsel Danışma Kurulu (Advisory Board)

Prof. Dr. M. Fatih Andı (FSM Vakıf Ü.)
Prof. Dr. Bedrettin Aytaç (Ankara Ü.)
Prof. Dr. Mustafa Çiçekler (İ.Medeniyet Ü.)
Prof. Dr. Rahmi Er (Ankara Ü.)
Prof. Dr. Kavos Hasanlı (Shiraz Ü.)
Prof. Dr. A. Karaismailoğlu (Kırkkale Ü.)
Prof. Dr. R. Moshtagh Mehr (A.T.Moallem Ü.)
Prof. Dr. Mehdi Nouriyani (Esfahan Ü.)
Prof. Dr. Halil Toker (İstanbul Ü.)
Prof. Dr. Faruk Toprak (Ankara Ü.)
Prof. Dr. Hüseyin Yazıcı (FSM Vakıf Ü.)
Prof. Dr. Asuman Belen Özcan (Ankara Ü.)
Prof. Dr. Yusuf Öz (Yıldırım B. Ü.)
Prof. Dr. Ali Temizel (Selçuk Ü.)
Prof. Dr. Mehmet Atalay (İstanbul Ü.)
Prof. Dr. Selami Bakırcı (Atatürk Ü.)
Prof. Dr. Veyis Değirmençay (Atatürk Ü.)
Prof. Dr. Ali Güzelyüz (İstanbul Ü.)
Prof. Dr. Mehmet Kanar (Yeditepe Ü.)
Prof. Dr. Hicabi Kırılancık (Ankara Ü.)
Prof. Dr. Charles Melville (U. Cambridge)
Prof. Dr. Celal Soydan (İstanbul Ü.)
Prof. Dr. Mehmet Yavuz (İstanbul Ü.)
Prof. Dr. Nimet Yıldırım (Atatürk Ü.)
Prof. Dr. Abdullah Kızılıcık (İstanbul Ü.)
Prof. Dr. Eyüp Sarıtaş (İstanbul Ü.)
Doç. Dr. Hassanzadeh Niri (A.Tabatabai Ü.)
Dr. Öğr. Üyesi Gökhan Gökmen (Kırkkale Ü.)

Editör (Editor)

Dr. Öğr. Üyesi Gökhan Gökmen

Yazışma Adresi (Correspondence)

Prof. Dr. Ali Güzelyüz

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü

34459 Beyazıt-İstanbul

E-posta Adresi (E-mail)

guzelyuz@istanbul.edu.tr

İnternet Adresi (Web)

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/doguedebiyati>

INDEX ISLAMICUS (2022'ye kadar), SOBİAD (Sosyal Bilimler Atf Dizini) ve ASOS indeksleri tarafından taranmaktadır.

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

Makaleler / Articles

Araştırma Makaleleri / Research Articles

Orta Doğu'nun Yeni Demokrasileri: Irak'ta Siyasi İstikrarsızlık (2011-2023)

New Democracies of the Middle East: Political Instability In Iraq (2011-2023)

Arif AKBAŞ 1-25

Osmanlı Sahasında Yazılmış Bir Mahzenü'l Esrar Naziresi: Şemsî-İ Bağdâdî'nin Manzar-i Ebrâr Mesnevîsi

A Nazire Written In The Ottoman Territories: Shamsi-i Baghdadi's 'Manzar-i Ebrar' Mathnavi As a Nazire To Mahzenu'l Esrar

Seyhan KARAKÜTÜK 26-47

Cibran Halil Cibran'ın Fırtına Adlı Öyküsü Üzerine Bir İnceleme

An Analysis on Gibran Khalil Gibran's Story Titled The Storm

Şehide CENGİZ ARSLAN 48-62

Veliaht Prens Sohyeon (1612-1645)'un Hayatı ve Şüpheli Ölümü

The Life and Suspicious Death of Crown Prince Sohyeon (1612-1645)

Ertuğrul ÜLÜŞ 63-89

توظيف علم المعاني في تدريس اللغة العربية للناطقين بغيرها وتأليف منهاجها

Ana Dili Arapça Olmayanlara Arapça Dilbilgisi Öğretiminde "İlmul-Ma'ānī'nin Kullanılması

Adel Eldesoky Abdelhannan SHATLH 90-105

DOĞU ARAŞTIRMALARI DERĐİSİ YAYIN İLKELERİ VE YAZIM KURALLARI

Doğu Araőtirmaları Dergisi; ‘‘Doğu Dilleri ve Edebiyatları’’ çerçevesinde çağın gereğini yerine getiren bir bilimsel etkinliğe zemin hazırlamak amacıyla yönelik olarak; öncelikle dil ve edebiyat, aynı zamanda tarih, sanat ve kültür alanlarında özgün makalelere ve nitelikli çevirilere yer veren hakemli bir dergidir.

Derginin yayın dili Türkçe, Arapça, Farsça, Urduca ve İngilizcedir. Yabancı dildeki yazıların yayımlanması, Yayın Kurulu’nun onayına bağlıdır. Dergiye gönderilecek yazıların, Türk Dil Kurumu’nun yazım kurallarına uygun olması gerekmektedir.

Türkçede yaygın kullanılan yabancı kelimelerin dışındaki kelimelerin Türkçe karşılığının kullanılmasına özen gösterilmelidir.

Farklı yazı tipi kullananların, kullandıkları yazı tiplerini de göndermeleri gerekmektedir. Makalelerin özetleri 250 kelimeyi aşmamalıdır. Yazılarda resim, çizim veya herhangi bir görsel anlatım varsa; bunların en az 300 dpi çözünürlükte taranması ve kullanıldığı metindeki adları ile kaydedilerek gönderilmesi gerekmektedir. Yayımlanan yazıların sorumlulukları yazı sahiplerine aittir. Yazılar, A4 sayfa boyutuna göre 25 sayfayı geçmemelidir. Ancak geniş kapsamlı yazılar, Yayın Kurulu’nun onayıyla seri halinde ya da derginin eki şeklinde de yayımlanabilir.

Yazım kuralları ve sayfa düzeni

- Yazılar MS Word ya da uyumlu programlarda yazılmalıdır. Yazı karakteri Times New Roman, 12 punto ve 1,5 satır aralığında olmalıdır.
- Sayfa, A4 dikey boyutta; üst, alt ve sağ kenar boşluğu 2,5 cm; sol kenar boşluğu 3 cm olarak düzenlenmelidir.
- Paragraf aralığı önce 6 nk, sonra 0 nk olmalıdır.
- Yazının başlığı koyu harfle yazılmalı, konunun içeriği ile uyumlu olmalıdır.
- Makalelerin Türkçe ve İngilizce özetleri 250 kelimeyi aşmamalıdır. 3 ila 5 kelimedenden oluşan anahtar kelime/keywords yer almalıdır. Makalenin Türkçe ve İngilizce başlıklarına yer verilmelidir. Yayın dili Arapça, Farsça veya Urduca olan makalelerde Türkçe ve İngilizce özet istenmektedir.
- Başlıklar koyu harfle yazılmalıdır. Uzun yazılarda ara başlıkların kullanılması okuyucu açısından yararlı olacaktır.
- İmla ve noktalamada makalenin veya konunun zorunlu kıldığı durumlar dışında Türk Dil Kurumu’nun İmla Kılavuzu dikkate alınmalıdır.
- Metin içinde vurgulanmak istenen yerlerin ‘‘tırnak içinde’’ gösterilmesi yeterlidir.
- Birden çok yazarlı makalelerde makale ilk sıradaki yazarın ismiyle sisteme yüklenmelidir. Birden sonraki yazarların isimleri sistem üzerinde diğer yazarlar kısmında belirtilmelidir.

Kaynak gösterme

- Doğu Araştırmaları Dergisi sayfa altı dipnot veya APA 6.0 kaynak gösterimini kabul etmektedir.
- Bir eserin derleyeni, tercüme edeni, hazırlayanı, tashih edeni, editörü varsa kaynakçada mutlaka gösterilmelidir.
- Elektronik ortamdaki kaynaklarda yazarı, çalışmanın başlığı ve yayın tarihi belli olanlar kullanılmalıdır.
- Metin içinde atıf yapılmayan kaynaklar kaynakçada gösterilmemelidir.
- Kaynakça makalenin sonunda yazarların soyadlarına göre alfabetik olarak düzenlenmelidir.

Yayımlanan yazıların sorumlulukları yazı sahiplerine aittir.

ORTA DOĞU'NUN YENİ DEMOKRASİLERİ: IRAK'TA SİYASİ İSTİKRARSIZLIK (2011-2023)*

Arif AKBAŞ**

Öz

Bu makalede Irak'ın demokratik durumu; İran, Suudi Arabistan, Suriye, Kuveyt, Ürdün hükümetleri ile diğer devletlerarasındaki siyasi, ekonomik, askeri ve sosyal ilişkileri Türkiye'yi de etkileyen boyutuyla açıklanmaya çalışılacaktır. Çalışmanın yöntemi, nitel araştırma yöntemlerini kullanarak Irak'taki siyasi istikrarsızlığı incelemeyi hedefler. Bu, belge analizi, içerik analizi ve niteliksel araştırma tekniklerini içerebilir. Literatüre yapacağı katkılar arasında, Irak'taki siyasi istikrarsızlık dönemini derinlemesine analiz ederek bu süreçteki ana faktörleri ve etkilerini açıklığa kavuşturmak, bölgesel ve küresel politika bağlamlarını vurgulamak ve bu dönemin Orta Doğu'daki demokrasi süreçlerine etkisini anlamak yer alır. Bu çalışma, Orta Doğu'daki demokratik geçişlerin karmaşıklığını ve zorluklarını anlamak için değerli bir katkı sunacaktır. Irak federal yapısıyla parlamenter temsili demokratik bir cumhuriyettir. Yürütme yetkisi hükümet başkanı olarak Bakanlar Kurulu ile Başbakan'a verilmiştir. Devlet başkanlığı yetkileri ise Irak Cumhurbaşkanı tarafından kullanılmaktadır. Irak, yasama yetkisinin Temsilciler Konseyi'ne verdiği çok partili bir sistemdir. Irak'ın şu anki Başbakanı, yürütme gücünün çoğunu elinde bulunduran ve hükümetin işlevlerini yerine getiren bir kabine/ bakanlar kurulunu atayan Muhammed Şiya es-Sudani'dir. Devletin en yüksek makamında olan Cumhurbaşkanı ise Abdülatif Reşid'tir. The Economist'in 2020 Demokrasi Endeksi araştırmasına göre hibrit rejime sahip olan Irak tüm dünya sıralamasında 118. sırada olup 3.74'lük bir skora sahiptir. Kuzeydeki özerk vilayetlerden olan Kürdistan Bölgesi, 1992'deki halk oylamasıyla kendi yerel yönetimi ve parlamentosu ile Irak'ta özerk bir varlık haline gelmiştir. Aslında fülü olarak Irak'ta Kürt bölgesi, Şii bölgeleri ve Sünni bölgeleri gibi bir durumda üçe bölünmüşlük söz konusudur. Irak merkezi hükümeti büyük oranda otoriter bir rejimdir. Amerika, Irak'a 11 Eylül sonucu ülkeye "demokrasi götürmek" bahanesiyle girmişti. Ülkede 2011'de savaş bittikten sonra bir dizi aktörün birleşimiyle ölümcül bir şekilde tehlikeye atılan bir karar verme sürecinin canlı ve silinmez bir resmi ortaya çıkmıştır. Irak'ın son yirmi yılında tarihsel gidişatını anlamak için; güç arayışı, devlet kurumlarının etkisi ve toplumsal kimliklerin dönüşümüne bakmak gerekmektedir. Makalede analitik bir yaklaşımla Irak ulusal yaşamının benzersiz durumu siyasi, ekonomik ve sosyal boyutlarıyla aydınlatılmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Orta doğu demokrasileri, Irak, Irak yönetim sistemi, Irak'taki siyasal yapı

NEW DEMOCRACIES OF THE MIDDLE EAST: POLITICAL INSTABILITY IN IRAQ (2011-2023)

* Araştırma makalesi/Research article.

** Öğr. Gör., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Yıldızeli Meslek Yüksekokulu, Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Programı/ Marmara Üniversitesi, Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, Ortadoğu Sosyolojisi ve Antropolojisi Anabilim Dalı Doktora öğrencisi, İstanbul, Türkiye, Eposta: arifakbas@marun.edu.tr ORCID: 0000-0002-8480-4350.

Abstract

In this article, the democratic situation of Iraq will be explained in terms of the extent to which the political, economic, military, and social relations between the governments of Iran, Saudi Arabia, Syria, Kuwait, Jordan, and other states also affect Turkey. The study's method aims to examine political instability in Iraq using qualitative research methods, which may include document analysis, content analysis, and qualitative research techniques. Among its contributions to the literature are deciphering the main factors and their effects by analyzing the period of political instability in Iraq in depth, emphasizing the regional and global policy contexts, and understanding the impact of this period on the processes of democracy in the Middle East. This study will provide valuable insights into understanding the complexity and challenges of democratic transitions in the Middle East. Iraq is a democratic republic with a federal structure and parliamentary representation. Executive authority is vested in the Prime Minister, with the Council of Ministers as the head of government. Presidential powers are exercised by the President of Iraq. Iraq operates under a multi-party system, with legislative power vested in the Council of Representatives. The current Prime Minister of Iraq is Mohammad Shiya al-Sudani, who holds most executive power and appoints a cabinet/council of ministers to carry out government functions. Abdullatif Rashid currently holds the office of President. According to The Economist's 2020 Democracy Index research, Iraq, classified as a hybrid regime, ranks 118th globally with a score of 3.74. The Kurdistan Region, an autonomous province in the north, established its own local government and parliament through a popular vote in 1992, becoming an autonomous entity within Iraq. De facto, Iraq is divided into three regions: the Kurdish region, Shiite regions, and Sunni regions. The Iraqi central government exhibits authoritarian tendencies. The United States entered Iraq under the pretext of "bringing democracy" to the country following the events of September 11. However, the decision-making process in the country after the war ended in 2011 was compromised by various actors. Understanding the historical trajectory of Iraq in the past two decades requires an examination of power dynamics, the influence of state institutions, and the transformation of social identities. This article seeks to shed light on the unique aspects of Iraqi national life, encompassing political, economic, and social dimensions, through an analytical approach.

Keywords: *Middle Eastern democracies, Iraq, Iraqi administrative system, political structure in Iraq*

Giriş

Irak federal hükümeti mevcut anayasasında yönetim sistemini; İslami, demokratik, parlamenter federal cumhuriyet olarak tanımlamaktadır. Kürtçe ve Arapça hazırlanan “*Irak Cumhuriyeti Anayasa*”sı [Arapça; *Dustur Cumhuriyet al-Iraq*] Irak’ın temel kanunudur. Irak’a monarşi yönetimini kuran ilk anayasa 1925’te İngiliz askeri işgalinin himayesinde Hristiyanlarca getirilmişti. (Davidson, 1925, s.41) Bu anayasa, 1958 devrimiyle ülkede bir cumhuriyet kurulana kadar yürürlükte kalmıştır. Geçici anayasalar 1958, 1964, 1968 ve 1970’te kabul edilmiştir. (Al-Istrabadi, 2005, s.269) Son anayasa Saddam Hüseyin’in devrilmesinden sonra 2003’te Geçici İdare Kanunu kabul edilene kadar hukuken geçerli kalmıştır. 1990’da bir anayasa taslağı hazırlanmıştır, ancak Körfez Savaşı’nın başlaması nedeniyle hiçbir zaman yürürlüğe girmemiştir. (Catalinac, 2005, s.58-100) Mevcut anayasa 15 Ekim 2005’te yapılan referandumla kabul edildi. (Jawad, 2013, s.8) Uluslararası kullanım için resmi çeviri (İngilizce dilinde), Irak devlet yetkilileri ve Birleşmiş Milletler Anayasal Destek Ofisi arasındaki işbirliğiyle yapılmıştır. (Iraqi Constitution, 2005, s.2)

Bu anayasanın temel prensiplerine göre: Irak bağımsız bir ulustur. Hükümet sistemi demokratik, federal, temsili, parlamenter bir cumhuriyettir. İslam devlet dinidir ve ülkenin kanunlarının temel dayanağıdır. Hiçbir kanun İslam’ın yerleşik hükümlerine aykırı olamaz. Demokrasi ilkelerine aykırı kanun çıkarılamaz. Hak ve temel hürriyetlere aykırı kanun yapılamaz. Irak halkının çoğunluğunun İslami kimliği ve tüm bireyler için tam dini haklar ve inançlar ile dini uygulama özgürlüğü garanti altına alınmıştır. Irak, İslam dünyasının bir parçasıdır ve Arap vatandaşları da Arap ulusunun bir parçasıdır. Irak çok ırklı, çok dinli ve çok mezhepli bir ülkedir. Arapça ve Kürtçe resmi dillerdir. Iraklıların devlet okullarında Türkmençe, Keldanice, Arapça ve Süryanice gibi ana dillerinde veya öğretim yönetmeliğine göre özel eğitim kurumlarında herhangi bir dilde eğitim görme hakkı vardır. Türkmençe, Keldanice ve Süryanice kendi topraklarındaki resmi dillerdir. Her bölge veya il, genel bir referandumda nüfusun çoğunluğunun onaylaması halinde yerel bir dili ek resmi dil olarak kabul edebilir. Varlıklar veya eğilimler ırkçılığı, terörizmi, ‘tekfiri’ (birini kâfir ilan etmek) veya mezhepsel temizliği savunamaz, teşvik edemez, haklı gösteremez veya propagandasını yapamaz. Saddam Hüseyin yanlısı *Baas Partisi* hangi isme sahip olursa olsun, özellikle yasaklanmıştır. Ülkede sivil otoritenin emrinde askeri ve güvenlik teşkilatı bulunacak ve siyasete karışmayacak, yetki devrinde kullanılmayacaktır. Anayasa, ülkenin en yüksek yasasıdır. Anayasaya aykırı hiçbir yasa çıkarılamaz.” (Iraqi Constitution, 2005, s.3-23)

Federal hükümet, yürütme, yasama ve yargı organlarının yanı sıra birkaç bağımsız komisyondan oluşur. Irak parlamentosunda 275 milletvekili kontenjanı bulunmaktadır. Bu vekiller ülkedeki on sekiz vilayetten seçilmektedir. Bu vilayetler; Bağdat, Basra, Musul-Kerkük, Diyala, Vasıt, Maysan, Zi Kar, El-Müsenna, Babil, Kerbela, Süleymaniye, Necef, Duhok, Ninova, El-Enbar, El-Kadisiye, Selahaddin şeklindedir. Yürütme yetkisi hükümetin başı olarak Bakanlar Kurulu, Başbakanı ve Irak Cumhurbaşkanı tarafından kullanılmaktadır. Yasama yetkisinin Konsey'e verildiği çok partili bir sistemdir. Temsilciler meclisi adına Irak Başbakanı kabinede görev yapan Bakanlar Kurulunu atar. (Marsin, 2020, s.2) 27 Ekim 2022 itibarıyla Irak Başbakanı Şii kökenli *Muhammed Şiya es-Sudani*'dir. Irak tarihsel olarak (2003'ten önce) hükümdarların ya da diktatörlerin yönetimi altındaydı. Kürtler, Irak-Kürt çatışması olarak bilinen olaylarda yıllarca özyönetim ve Irak'tan bağımsızlık için mücadele etmişlerdir. Amerika'nın desteğiyle Irak'ın bölünmesi pahasına Kuzey Irak'ta kendi özyönetimlerine kavuşmuşlardır. 1992'de Kürtler kendi hükümetleri olan *Kürdistan Bölgesel Hükümeti*'ni kurmuşlardır. (Yomtov, 2018, s.52)

IRAK'IN DEMOKRASİ TARİHİ

1831'den 1917'ye kadar Irak, Osmanlı İmparatorluğu'nun kontrolü altındaydı. 1917'de Osmanlı İmparatorluğu İngilizlere mağlup olunca Irak, İngiliz mandasına girmiştir. 1932'de İngilizler Irak Krallığı'na bağımsızlık vermişlerdir. [Bu bağımsızlık sınırlı bir düzeydedir.] I. Faysal, 1933'teki ölümüne kadar hüküm sürmüş ve yerine oğlu I. Gazi (1933-39) ve Gazi'nin oğlu II. Faysal (1939-58) tahta geçmiştir. (Khadduri, 2000, s.83-96) 1958'de Tuğgeneral Abdülkerim Kâsım, 14 Temmuz Devrimi olarak bilinen bir darbeye önderlik etmiştir. Bundan korkan Barzaniler O'nun hızlı yükselişini sorgulamış, cılız da olsa itiraz edebilmişlerdir. (Rubin, 2007, s.353-382) Bu isyan, güçlü sosyalist unsurlarla birlikte, güçlü bir şekilde anti-emperyal ve anti-monarşik nitelikteydi. Darbede Kral II. Faysal, Prens Abdullah ve Nuri el-Sa'id dâhil çok sayıda insan öldürüldü. (Porath, 1984, s.76-98) Kâsım, Irak'ı askeri yönetim aracılığıyla kontrol etmiştir. Kâsım ayrıca toprak reformu adı altında çok sayıda aşiretin ve vatandaşın arazilerine el koymuş, topladığı arazileri yandaşlarına dağıtmaya başlamıştır. (Rubin, 2007, s.356)

Irak'ta 8 Şubat Devrimi ve Şubat 1963 darbesi olarak da bilinen Ramazan Devrimi, Baas Partisi'nin Irak kanadı tarafından Irak Başbakanı Abdülkerim'i deviren bir askeri darbeydi. Şubat 1963'te Baasçı olmayan Kâsım'ın eski yardımcısı Abdül Selam Arif'e büyük ölçüde törensel cumhurbaşkanı unvanı verilirken, önde gelen Baasçı General Ahmet

Hasan el-Bekir başbakan seçildi. Yeni hükümetin en etkili lideri Irak Baas Partisi Genel Sekreteri oldu. Darbe, Ulusal Muhafız milislerini kontrol eden ve darbeden sonra yüzlerce şüpheli komünistin ve diğer muhaliflerin katledilmesini organize eden Ali Salih el-Sa'di'yi içeriyordu. Arif, Kâsım 1963 Irak darbesinde Ulusal Muhafızları silahsızlandırana ve ardından Baas Partisi üyelerinin tasfiye edilmesine kadar hükümet yaklaşık dokuz ay sürmüştü. (Gibson, 2015, s.59-60.) İkinci bir darbe 1966'da gerçekleşti. Abdul Salam Arif'in ölümünden sonra yerine 1968'de Baas Partisi tarafından kardeşi Abdul Rahman Arif geçirildi. Ahmed Hassan al-Bakr, Irak'ın ilk *Baas Partisi* başkanı oldu. Ancak daha sonra hareket yavaş yavaş geldi. (Entessar, 1984, s.911-933) Temmuz 1979'da Saddam Hüseyin, o dönemde Irak'ın en yüksek idari organı olan *Devrimci Komuta Konseyi*'nin (RCC) komuta ve kontrolünü devraldı. Böylece yönetim Baas Parti'si adı altında bir diktatörlüğe dönüşmüştü. Saddam Hüseyin yönetimindeki Irak otoriter bir rejim olarak görülüyordu. (Sassoon, 2012, s.11-12)

Yeni rejim, Irak'ın köy ve kırsal bölgelerini makineleştirerek modernleştirmiştir. Sosyalist sisteme öykünen büyük kooperatifler ve çiftlikler kurulmuştu. Bununla birlikte, Saddam Hüseyin'in hırsı, kısa sürede Irak'ın altyapısında feci felaketler doğuracak çeşitli çatışmalara dâhil olmasına yol açtı. [*Halepçe Katliamı* vb. uygulamaları] Bu çatışmalar nedeniyle Turgut Özal dönemi hükümetinde Türkiye'ye çok sayıda Kürt sığınmıştır. Sığınan Kürtler Saddam Hüseyin'in can yakıcı uygulamalarından kaçmaktaydılar. Sünni bir Arap olan Hüseyin, İran-İrak savaşı sırasında iki yüz bin civarında kürdü öldüren kimyasal silahlar ve diğer ayırım gözetmeyen araçlar kullanarak bir Kürt ayaklanmasını acımasızca bastırmıştı. (Rajaei, 1993, s.9-15) Soğuk Savaş sırasında ABD ve Sovyetler Birliği, Orta Doğu'da yeni müttefikler kazanmak için rekabet etmiştir. Bu da Irak'ın Sovyetler Birliği ile bir anlaşma imzalamasıyla sonuçlanmıştır. Tarihçi Charles Tripp'e göre bu anlaşma, Soğuk Savaş sırasında oluşturulan ABD destekli Ortadoğu güvenlik sistemini alt üst etti. (Tripp, 2007, s.211-214) Bağdat rejiminin her düşmanının potansiyel bir Amerikan müttefiki olduğu ortaya çıktı. Amerika, çift taraflı bir siyaset güderek hem Irak'a hem de İran'a silah satmıştır. Bu ikiyüzlü politika binlerce masum insanın ölmesine yol açmıştır.

Amerikan Irak işgali (2003-2011) yılları arasında gerçekleşmiştir. 2003'te ABD önderliğindeki Irak işgali, kitle imha silahlarını ortadan kaldırmak amacıyla Saddam Hüseyin yönetimini devirmiştir. (Braut-Hegghammer, 2020, s.51-89) Mayıs 2003'ten Haziran 2004'e kadar, Irak'ı ABD liderliğindeki *Geçici Koalisyon Otoritesi* (CPA) yönetti

ve Temmuz 2003 itibariyle, CPA geçici hükümetine tavsiyelerde bulunmak üzere CPA tarafından atanan aşiret liderlerinden oluşan Irak Yönetim Konseyi tarafından desteklenmiştir. Haziran 2004'te Irak'ın egemenliği yeniden ABD'den geçici Başbakan *Ayad Allavi* liderliğindeki Irak Geçici Hükümeti'ne devredildi. Irak seçimleri Ocak 2005'te yapılmıştır.

Irak Geçiş Hükümeti Ulusal Meclisi'ne 275 milletvekili seçmek için sandık başına gitmiştir. Bu yapı devletin anayasasını yazmakla görevli geçici bir organdı. Aralık 2005'te bir başka seçim daha yapıldı. Daimî yasama organının üyeleri bu seçimle iş başına gelmişlerdir. Bu seçimler, Mayıs 2006'da 275 sandalyeli Parlamentodaki en büyük dört partiden oluşan, *muhasasa sistemi*'ni oluşturdu. Ülkenin muhasasayla mezhepsel ve etnik güç paylaşımı, uzlaşmacı hükümet sistemi ile yönetilmeye başlanması Lübnan'ın demokrasi sistemine benzerliği akıllara getirmektedir. Bu sistem Irak'a 2003'te ABD öncülüğündeki işgalci Geçici Koalisyon Yönetimi tarafından getirilmiştir.

Sistem bakanlıkları tahsis eder ve Irak toplumundaki etnik veya dini grupların (mezheplerin) bütçeleri üzerindeki kontrolü, çoğunlukla her grubun büyüklüğüne ve pazarlık becerilerine dayalıdır. Sistem gayri resmi olarak çalışmasına rağmen, 2020'nin sonlarında bir grup Norveçli araştırmacı, temel bir kaynak olmaksızın diğer araştırmacılara atıfta bulunarak, bakanlık görevlerinin 'normalde' %54'ünün Şii'lere, %24'ünün Sünnilere, %18'inin ise diğerlerine (Kürtlere ve Hristiyanlara) gideceğini iddia etmişlerdir. (Schöberlein, 2020, s.10) Muhasasa sistemi, 2019'da protestocular tarafından, ortalama bir Iraklı daha da fakirleşirken veya ekonomik zorluklara katlanırken; belirli kişi ve grupların Irak'ın petrol endüstrisinin ve diğer ulusal kaynakların gelirlerinden kendilerini zenginleştirmesine izin verdiği için kınanmış ve suçlanmıştır. 2019'da Iraklı siyasi araştırmacılar, muhasasa sisteminin Irak kamu yaşamına hâkim olan yolsuzluğun, gizli anlaşmaların ve himaye ağının temelini oluşturduğunu ve mezhepsel bölünmeleri derinleştirdiğini düşünmekteydiler. 2019'daki protestocular muhasasa sistemini mezhepsel şiddeti tetiklemele suçlamışlardır. (Arva, 2019, s.1-2)

Muhasasa sistemi, Iraklı politikacıları şeffaf, hesap verebilir şekilde hareket etmeye, vatandaşların taleplerine yanıt vermeye ve bir bütün olarak Irak halkına fayda sağlamaya teşvik etmeyen seçkinlerin kapalı bir yönetim sistemine dönüşmüştür. Performanslarına bakılmaksızın siyasi seçkinlerin tekrar seçilmesine izin veren bir sistemdir. Gerçek demokrasi yerine, kendi (grubunun) çıkarlarına ve (elitlerin) hayatta kalmasına ve sağlanmasına odaklanır. Sistem onları yolsuzluğa, adam kayırmacılığa ve himayeye

karşı kolayca duyarlı hale getirmektedir. Bu yönüyle Irak yönetim sistemi akışkan bir demokrasi olmayıp, baskı ve otoriterlik unsurları ön plandadır. 2020'nin büyük bir bölümünde yaşanan siyasi tıkanıklık ve Irak parlamentosundaki unsurların her türlü siyasi reformun engellemesi nedeniyle 'hükümetin işleyişi' konusunda bir tıkanıklık söz konusudur. Kısmen keyfi gözaltılar, cezaevlerinde işkence iddiaları ve güvenlik güçlerinin gösterileri şiddetle bastırmalarından dolayı Irak'ın 'sivil özgürlükler' alanındaki sicili de bir hayli kabarıktır. Basın özgürlükleri kısıtlı, yolsuzluklar ise fazladır.

2005'te kurulan *Irak Geçici Hükümeti*, 2006 seçimleri ile *Ulusal Birlik Hükümeti*'nin kurulmasıyla ortadan kalkmıştır. Başbakan *Nuri el-Maliki* liderliğindeki Irak'ın ilk hükümeti, Irak Ulusal Meclisi üyelerinin onayının ardından 20 Mayıs 2006'da göreve başlamıştır. Ulusal Birlik Hükümeti ya da "Vatani Listesi" olarak da bilinen Ulusal Irak İttifakı, 2010 Irak yasama seçimlerine itiraz eden bir Irak seçim koalisyonudur. İttifak ağırlıklı olarak Şii İslamcı partilerden oluşmaktaydı. İttifak, Irak İslam İnkılabı Yüksek Konseyi tarafından kurulmuştur. İlk hükümette bu yapı 128 sandalyeye sahiptir. Irak Kürdistanı'nın ana (iktidardaki) partilerinden oluşan Kürdistan İttifakı (DPAK) (53 sandalye); Sünni Arap partilerinden oluşan Irak Anlaşma Cephesi (Tavafuq) (44 sandalye); hem Sünnilerden hem de Şiilerden oluşan laik bir parti olan Irak Ulusal Listesi (25 sandalye) sahiptir. El Maliki I. Hükümeti, 2010 yılına kadar Irak'ı yönetmiştir. 2010'da ikinci El Maliki Hükümeti ülkeyi tekrar yönetmiştir. Ancak bu dönemde isyancı saldırılar ve şiddet yaygındır ve ülkenin istikrarsızlığını uzatmıştır. (Hiltermann, 2006, s.40)

2008'e kadar, Irak'taki parlamento seçimleri genellikle özgür ve adil, seçmen katılımı yüksekti, ancak bu seçimler sıklıkla şiddet olayları ile gölgeleniyordu. Koalisyon güçleri milyarlarca dolar harcamasına rağmen kalıcı bir demokrasi oturtamıyorlardı. Bunun en önemli nedeni ülkede demokrasi geleneğinin tam manasıyla olmamasıydı. Amerika Birleşik Devletleri'nin orada demokratik bir hükümet kurma girişimi büyük ölçüde bir başarısızlık olarak görülüyor ve "demokratik hayal kırıklığı" olarak adlandırılıyordu. (Alkifaey, 2018, s.4-9) Brown Üniversitesi, Watson Uluslararası Çalışmalar Enstitüsü, 2011 tarihli Irak Savaşı'nın Maliyetleri araştırmasında, 2006 gibi erken bir tarihte, Saddam sonrası durumun belirsiz olduğuna dair açık işaretler olduğunu belirterek, Irak'ta demokrasi teşvikinin en başından beri kusurlu olduğu sonucuna varmıştır. Amerika'nın iddia ettiği gibi yeni demokratik Irak, Ortadoğu'nun önde gelen ülkelerinden birisi olamayacaktı. Aynı şekilde Amerika Birleşik Devletleri savaş birliklerinin çoğunu geri çekmeye hazırlanırken ülkede yolsuzluk çok yaygındı. (Brown University, 2011, s.1-2)

2011 yılında Irak Başbakanı Nuri el-Maliki, olası huzursuzluğu önlemek için üçüncü dönem için aday olmayacağını açıklamış ve yeni bir anayasal sürecin başlatılması çağrısında bulunmuştur. (Benraad, 2014, s.22) 12 Şubat 2011 tarihinde Irak'ın bazı büyük kentsel bölgelerinde (özellikle Bağdat ve Kerbela) yüzlerce protestocu, ulusal güvenlik konusuna daha etkili bir yaklaşım ve federal yolsuzluk vakalarının soruşturulmasının yanı sıra hükümetin kamuoyuna açıklığa kavuşturulması için harekete geçmesi talebiyle toplanmıştır. Bu protestolar 25 Şubat 2011'de 45 kişinin ölümüyle sonuçlanmıştır. (Al-Ansary, 2011, s.1-2) 2013-2017 tarihleri arasında Irak Merkezi Hükümeti, DAESH-İŞİD'e karşı mücadele eden bir savaş başlatmıştır. Bu savaş neticesinde yine çok sayıda Iraklı vatandaş ve sivil zarar görmüş yahut hayatını kaybetmiştir. Bu terör örgütü, bölgede Amerikan istihbaratı tarafından yönlendirilmiş organizasyonlar olarak algılanmaktadır.

Irak 2019 yılı içerisinde, gösteriler, yürüyüşler, oturma eylemleri ve sivil itaatsizlikten oluşan bir dizi protestoya şahit olmuştur. Yolsuzluğu, işsizliği, siyasi mezhepçiliği, verimsiz kamu hizmetlerini ve müdahaleciliği protesto etmek için sivil aktivistler tarafından sosyal medyada belirlenen ve esas olarak Irak'ın orta ve güney vilayetlerine yayılan protestolar Ekim 2019'da başlamıştır. (Arraf, 2021, s.3) Protestolar daha sonra Irak hükümetini devirme çağrılarına dönüşmüştür. Protestocular kısa süre sonra görevdeki hükümeti Aralık 2019'da istifaya zorlamışlardır, bu sırada 400'den fazla gösterici öldürülmüş ve çok daha fazlası yaralanmıştır. 2020'nin ilk çeyreği boyunca Irak'ta ülke çapındaki gösteriler devam etmiştir. (Wahab & Wilder, 2021, s.1-2) Ancak protestocuların yorgunluğu ve nihayet Covid-19 salgını nedeniyle gösterilerdeki ivme azalmaya başlamıştır. Asker ve polis güçleri teknik önlemler alarak bu hareketlere son vermişlerdir. Bununla birlikte, protestocuların temel istekleri olarak öne sürülen iyileştirilmiş yönetim, kamu hizmetleri ve iş beklentileri de karşılanmamıştır.

Ülkede önemli petrol rezervleri bulunmasına rağmen bu kaynağın getirisi sıradan Iraklılar tarafından hissedilmemektedir. [Diğer Körfez ülkeleri Umman, Birleşik Arap Emirlikleri, İran, Kuveyt, Katar, Bahreyn ve Suudi Arabistan vatandaşları orantılı olarak yararlanmaktadır.] Bunun suçlusu ise yolsuzlukları yapan hem yerel yönetimler hem de merkezi hükümettir. Amerikan ve Avrupalı petrol şirketleri uyguladıkları rüşvet vb. nedenlerle ülkedeki yolsuzluğun artmasına katkıda bulunmuşlardır. Irak'ta 2020'nin büyük bir kesiminde rakip siyasi gruplar bir lider üzerinde anlaşmaya varmak için mücadele etmişler, bu ise siyasi olarak kırılmalara sebep olmuştur. (Wahab & Wilder, 2021, s.3) Mustafa el-Kâzımî? 7 Mayıs 2020'de Başbakan olarak atanmasından bu yana 2022'ye

değin parlamentodaki en zayıf temsil yönetimi başat unsuru haline gelmiştir. (Mardasov, 2022, s.95-108) Irak sivil özgürlükler yönünden de çok kısıtlı ve sorunlu bir ülkedir. Özellikle güvenlik personeli ve silah milisler, protestoları bastırmak için canlı mermi kullanımı da dâhil olmak üzere baskıcı teknikler kullanmakla suçlanmaktadır. Irak, artan vergiler nedeniyle, bu yıllarda sürekli siyasi protestolara sahne olmuştur. Tabi bunda dış güçlerce körfez ülkelerinde başlatılan “Arap Baharı” hareketlerinin tesirleri de olmuştur. Siyasi katılım ve siyasi kültür şiddet olaylarına meyilli olduğu için oldukça başarısız kabul edilebilir.

Irak'ta Ekim 2021 parlamento seçimlerinden sonra, yeni bir Irak yönetiminin kurulması yaklaşık iki ay sürmüştü. Bu ise 2022'ye değin süren siyasi krizin başka bir versiyonunu ortaya çıkarmıştı. Çatışma, Şii ruhani yöneticilerinden *Mukteda el-Sadr*'ın muhipleri olan *Sadr Hareketi* ile *Nuri el-Maliki*'nin yanındaki İran destekli *Koordinasyon Çerçevesi İttifakı* [Meclis-i Nuvvab-ı Irakîy] arasındaydı. Irak Temsilciler Meclisi uzun süre hükümeti kuramamıştır. Ayrıca yeni bir cumhurbaşkanı da seçilememiştir. (Amr, 2022, s.4.) Yaşanan bu siyasi huzursuzluk Bağdat'ta yine siyasi protestolara ve şiddete neden olmuştur. Görünüşe göre bu kriz 2017'deki Irak güçlerinin DEAŞ'ı yenmesinden sonra görece kavuşulan istikrarın bir süre sekteye uğraması demektir. Bu krize rağmen yine de Muhammed Şiya es-Sudani'nin kurmuş olduğu Koordinasyon Çerçevesi Hükümeti 27 Ekim 2022'de güvenoyu almayı başarmıştır. Ayrıca Irak Cumhurbaşkanı Kürt kökenli siyasetçi Abdüllatif Reşid'dir. Arap nüfusun büyük çoğunluğa sahip olduğu bir ülkenin başına farklı bir etnik yapıdan siyasinin getirilmesi de oldukça düşündürücüdür. Şüphesiz bundan ülke siyasetindeki Amerika destekli yapıda sorumludur.

MUHASASA SİSTEMİ VE IRAK DEMOKRASİSİNDEKİ SİYASİ PARTİLER

Irak'ın demografik yapısına dair 2014'te son yapılan sayımlara göre nüfusu yaklaşık 33 milyon kişidir. Nüfusun büyük çoğunluğu %80'i Araplardan oluşmaktadır. Geri kalan %20'lik nüfus ise ağırlıklı olarak Kürt, Türkmen, Süryani, Keldani, Nasturi, Asuri ve Şabak gibi etnik unsurlardan oluşmaktadır. (CIA, 2018, s.3-4) %97'si Müslüman olan halkın dinsel olarak; %50-60 Şii Müslüman, %37-40 Sünni Müslüman, %3 ise Hristiyan'dır. Etnik olarak ülkede Şii Arapların sayıca ağırlığı vardır. Şii Araplardan sonra en büyük etnik gruplar Sünni Arap ve Sünni Kürtler'dir. Türkmen'ler yaklaşık %10'luk bir mevcudiyete sahiptir. %3 Hristiyanlar da kendi içinde birçok farklı cemaatlere

bölünmektedir. (CIA, 2018, s.5-6) Irak yaşadığı kötü durum ve savaşlar nedeniyle oldukça genç bir nüfusa sahip ülkedir.

Ülkenin muhasasa, [İng, consociationalist/ eştoplumlaştırmacılık] mezhepsel ve etnik güç paylaşımı, uzlaşmacı hükümet sistemi, Irak'ta 2003'te gayri resmi olarak (yasal dayanak olmaksızın) ABD önderliğindeki Geçici Koalisyon Yönetimi'nin işgalci geçici hükümeti tarafından tanıtılmıştır. (Ltaif, 2015, s.38) Sistem bakanlıkları tahsis eder ve Irak toplumundaki etnik veya dini grupların (mezheplerin) bütçe üzerindeki kontrolü, çoğunlukla her grubun büyüklüğüne ve pazarlık becerilerine dayalıdır. Sistem gayri resmi olarak çalışmasına rağmen hala yürürlüktedir. Dışarıdan bakıldığında Lübnan siyasi sisteminin bir benzeridir. Muhasasa sistemi, 2019'da protestocular tarafından, ortalama bir Iraklı daha da fakirleşirken veya ekonomik zorluklara katlanırken, belirli kişi ve grupların Irak'ın petrol endüstrisinin ve diğer ulusal kaynakların gelirlerinden kendilerini zenginleştirmesine izin verdiği için eleştirilmiştir. 2019'da Iraklı siyasi araştırmacılar, muhasasa sisteminin Irak kamu yaşamına hâkim olan "yolsuzluğun, gizli anlaşmaların ve himaye ağının temelini oluşturduğunu" ve mezhepsel bölünmeleri derinleştirdiğini düşünüyorlardı. 2019'daki protestocular da mezhepsel şiddeti tetiklemeyle muhasasa'ya suçlamışlardı. (Arwa, 2019 s.1-2) Muhasasa sistemi, Iraklı politikacıları şeffaf veya hesap verebilir şekilde hareket etmeye veya vatandaşların taleplerine yanıt vermeye itmemektedir. Amerika'nın getirmiş olduğu demokrasi en çok Kürtlerin ve azınlıkların işine gelmektedir. Özellikle Sünniler yönetiminde yeterince temsil edilmediklerini düşünmektedirler.

Şiiiler konusunda İran müdahale ederken, Kürtler konusunda Amerika müdahil olmaktadır. Dolayısıyla Irak iç siyasetine hem İran hem de Amerika bir dış güç olarak karışmaktadır. Muhasasa istemi, Irak halkına pek fayda sağlamamaktadır. Siyaset kurumu adeta seçkinlerin kapalı bir yönetim sistemine dönüşmüştür. Bu ise performanslarına bakılmaksızın siyasi seçkinlerin her yeni seçim döneminde tekrar geri dönmesine yol açmaktadır. Yönetim anlayışı halkın sorunlarından çok belirli grupların [Paretto'nun elitler kuramındaki hiyerarşiden daha keskin hatlıdır çünkü dini ve etnik ayrıcalıklara dayanmaktadır.] çıkarlarına, hayatta kalmasına ya da pozisyonlarını sağlamlaştırılmalarına hizmet etmektedir. Bu yüzden var edilen demokrasi çoğu zaman lafta kalmaktadır. Merkezi Irak yönetiminde tıpkı Lübnan ya da Afganistan örneğinde olduğu gibi yolsuzluk, adam kayırmaca, dini ya da aşiret temelli himayecilik had safhadadır. Amerika'nın

getirdiği demokrasi Afganistan'da ne kadar başarılı olduysa Irak'ta da aynı minvalde başarılı olmuştur.

Irak'a aktarılan milyarlarca dolara rağmen geçerli ve düzgün bir demokrasinin hala oturmadığı rahatlıkla söylenebilir. Siyasi kültür bu haliyle Irak'ta sorunludur. Irak demokrasisi İran ve Amerika'nın müdahillerine açık bir durumdadır. Bu iki ülke aslında alttan alta olayları körükleyerek bölgede hala var olmak istemektedirler. Bu yönetim şekli Irak'tan çok Amerika ve İran'ın işine yaramaktadır. Kilitlenme, baskı ve otoriterlik unsurlarının ön plana çıktığı Irak demokrasisi hibrit/ melez bir rejimdir. Ne yazık ki Batı'nın ülkeye getirmiş olduğu rejim uzun vadede istikrarsızlıktan başka pek fazla şey üretmemektedir. Irak'ın ileride Lübnan örneğinde olduğu gibi yönetim sorunlarına ve krizlerine gebe olduğu gün gibi ortadadır. Irak hükümeti ve demokrasisi deyince ilk akla gelen şey ne yazık ki yolsuzluk ve adam kayırmacılığıdır.

En son 10 Ekim 2021'de Irak'ta parlamento seçimleri yapılmıştır. Bu seçimde sırasıyla Irak cumhurbaşkanı seçecek ve başbakanı onaylayacak olan 329 Temsilciler Konseyi üyesi belirlenmiştir. (Jiyad, 2021, s.11) 2003 ABD liderliğindeki işgalden bu yana beşinci ve 2019 Irak Ekim Devrimi'nden bu yana ilk kez yapılacak parlamento seçimlerine 25 milyon civarında seçmen katılmıştır. Seçim sonucu 2021 Bağdat çatışmalarına yol açmıştır. (Al Jazeera, 2021, s.1) Seçimler başlangıçta 2022'de yapılacaktı ancak 2019-2021 Irak protestoları nedeniyle Haziran 2021'e erkene alınmıştır. (Al-Monitor, 2022, s.2) Yüksek Seçim Kurulu, Irak kabinesinin 19 Ocak 2021'de onayladığı "özgür ve adil seçimler" kararını daha fazla süre isteyerek ekim ayına ertelemiştir. (Al Jazeera. 2021, s.1.) Irak'ın parlamento ve yerel seçimleri anayasaya göre her dört yılda bir yapılmaktadır.

Yapılan son seçim sonuçlarına göre; çok partili bir koalisyon listesinin parçası olmak yerine bağımsız olarak yarışan *Kürdistan Demokrat Partisi*, güncellenmiş haliyle toplam 33 sandalye kazanarak onu Irak'ın en büyük tek siyasi partisi yapmıştır. Reform İttifakı 73, Terakki Partisi 37, Hukuk Devleti Koalisyonu 34, Kürdistan Demokrat Partisi 32, Fetih İttifakı 17, Kürdistan Yurtseverler Birliği 16, Azem İttifakı 16 sandalye kazanmıştır. Emtidad Hareketi ve Yeni Nesil Hareket dokuzar sandalye alırken, siyasi bağımsızlar 40 sandalye kazanmıştır.

10 Ekim 2021 Seçim Sonuçları (IHEC, 2021, s.3)

Parti	Oylar	%	Koltuklar	+/-
Sadr Hareketi	885.310	10.00	73	+19
Kürdistan Demokrat Partisi	781.670	8.83	31	+6
İlerleme Partisi	637.198	7.20	37	Yeni
Hukuk Devleti Koalisyonu	502.188	5.67	33	+8
El Fetih İttifakı	462.800	5.23	17	-31
Azem İttifakı	421.579	4.76	14	Yeni
Kürdistan Koalisyonu	368.226	4.16	17	-1
Ulus Devlet Güçleri İttifakı	359.876	4.06	4	-38
Emtidat Hareketi	299.303	3.38	9	Yeni
Ulusal Sözleşme İttifakı	235.726	2,66	4	Yeni
Yeni Nesil Hareket	233.834	2,64	9	+5
Tasmim İttifakı	153.614	1.73	5	Yeni
Ulusal Yaklaşım İttifakı	107.600	1.22	1	Yeni
İshraq Kanoon	100.374	1.13	6	Yeni
Hak Hareketi	99.503	1.12	1	Yeni
Ektadar Vatan Partisi	73.210	0,83	1	Yeni
Kürdistan Adalet Grubu	64.025	0,72	1	-1
İnsanlarımız Kimliğimizdir	58.089	0,66	3	Yeni
Babil Hareketi	50.378	0,57	4	+2
Kitlelerin Ulusal Partisi	49.443	0,56	1	-1
Irak Türkmen Cephesi	48.422	0,55	1	-2
Irak Ulusal Projesi	45.197	0,51	1	Yeni
Al Furatain Partisi	39.500	0,45	1	Yeni
Milli Ürün Partisi	35.891	0,41	1	Yeni
Wasit Bağımsızlar Bloğu	30.918	0,35	1	Yeni
Kararlı Reform Hareketi	26.973	0,30	3	Yeni
Kerkük Arap Koalisyonu	26.414	0,30	1	-2
Sadakat ve Değişim Bloğu	15.241	0,17	1	Yeni
Ulusal Umudlar Bloku	15.140	0,17	1	Yeni
Ulusun Partisi	12.266	0,14	1	Yeni
Biladi Ulusal Hareketi	8.384	0,09	1	Yeni
Ulusal Destek Bloğu	6.515	0,07	1	Yeni
Ezidi Terakki Partisi	3.988	0,05	1	0
Diğer partiler	908.438	10,26	0	-
Bağımsızlar	1.686.792	19,05	43	-
Toplam	8.854.025	100,00	329	0
Kayıtlı seçmen/katılım	22.116.368	-	-	-

Kaynak: Tam IHEC verileri

Ekim 2021 genel seçimlerinde ilk yirmi parti yöneticileri ve oy oranlarına bakacak olursak; “Sadr Hareketi: *Mukteda es-Sadr* %10, İlerleme Partisi: *Mohamed Al-Halbousi* %7.20, Hukuk Devleti: *Nuri el Maliki* %5.67, KDP: *Mesud Barzani* % 8.83, El Fetih: *Hadi el-Amiri* %5.23, Kürdistan Koalisyonu: *Bafel Talabani* %4.16, Azem İttifakı: *Khamis al-Khanjar* %4.76, Emtidat: *Alaa al-Rikabi* %3.38, NGM: *Shaswar Abdulwahid* 2.64, İshraq Kanoon: *Cafër Aziz* %1.13, Tasmim İttifakı : *Sarah al-Salihi* %1.73, ANSF: *Haydar el-Abadi* % 4.06, Ulusal Sözleşme: *Falih al-Fayyadh* %3.79, Babil Hareketi: *Rayan al-Kildani* %0.57, Kimlik İttifakı: *Ahmed M. al-Jubouri* %0.66, Kararlı Reform: *Sabit el-Abbasi* %0.30, Ulusal Yaklaşım: *Ammar Tu'ma* %1.22, Hak Hareketi: *Hasan Muanes* %1.12, İktadar Vatan: *Abdulhussein Abtan* %0.83, KDK: *Ali Bapir* %0.72, Kitlelerin Partisi: *Ahmed A. al-Jubouri* % 0.56, Irak Türkmen Cephesi: *Arshad al-Salihi* %0.55, Irak Ulusal Projesi: *Jamal al-Dhari* %0.51, Al Furatain: *Muhammed el-Sudani* %0.45, Milli Ürün: *Ghadanfar al-Batikh* %0.41, Bağımsızlar: *Mohamed al-Mayahi* %0.35, Kerkük Arapları: *Rakan el-Cuburi* %0.30, Sadakat ve Değişim: *İskender Witwit* %0.17, Ulusal Umudlar: *Mohamed al-Wazzan* %0.17, Ulusun Partisi: *Mashaan al-Jubouri* %0.14, Biladi: *Zehra el-Selman* %0.09, Ulusal Destek: *Falih al-Hereshawi* %0.07, YMRP: *Emin Jejo* %0.05, Bağımsızlar: %19.05” (IHEC, 2021, s.3-10) sonuçlarını görmekteyiz. Irak parlamentosunda halk irili ufaklı yaklaşık 35 parti ile temsil edilmektedir.

Irak'taki Sadr Hareketi ("Arapça: el-Tayyar el-Sadri"), Mukteda el-Sadr liderliğindeki İslami milliyetçi hareketlerden biridir. Hareket, Irak toplumunun tüm kesimleri tarafından ve özellikle ülkenin Şii yoksulları tarafından geniş çapta destekleniyor. Hareketin amaçlarını ve felsefesini belirleyen en önemli kişi Ayetullah Muhammed Sadık el-Sadr'dır. Hareketin bir diğer önemli ismi de Muhammed Bakır el-Sadr'dır. Hareket dindar ve popülisttir. Dini yasalar ve kabile gelenekleri tarafından yönetilen Şii bir toplum yaratmayı hedeflemektedir. Sadr Hareketi, Ekim 2021 Irak parlamento seçimlerinde 73 sandalyeyle en büyük parti oldu. Ancak Haziran 2022'de, Irak siyasi krizi sırasında Mukteda el-Sadr'ın hizipleri istifaya etmiş ve parlamentodan çekilmişlerdir. (Acosta, 2014, s. 666-683) Hareket Şii İslamcılığı, Irak milliyetçiliği ve dini muhafazakârlık görüşlerini savunmaktadır.

Al-Tekadum Hareketi veya Arapça kısa biçimi "*Tekadum*" olarak da bilinen İlerleme Partisi, Irak'ta siyasi kontrolü ele geçirmek için kurulmuş Sünni bir partidir. 2021 genel seçimlerinde parti parlamentoda 37 yeni sandalye kazanmıştır. Partinin başkanı *Muhammed El-Halbusi'yken* sözcüsü *Yahya El Muhammedi*'dir. (The Progress Party, 2022, s.1-2) Parti, anayasa tarafından çerçevelenen ve gençler tarafından desteklenen yeni Irak vizyonuna inanır. Modern bir eğitim sistemiyle bilinçli vatandaşlar yetiştirmeyi amaç edinmiştir. Etkili bir toplum ile kültürel-toplumsal değişim yoluyla sivil ve modern bir devlet kurmaya çalışmaktadır. Değişime ve yenilenmeye inanır. Partinin temel ideolojisi liberal demokrasi, mezhep karşıtlığı, laiklik ve reformizmdir. (The Progress Party, 2022, s.3.) *Hukuk Devleti Koalisyonu*, (Arapça: "*İtilaf Devlet el-Kanun*") 2009 Irak vilayet seçimleri için dönemin Irak Başbakanı tarafından oluşturulmuş siyasi bir koalisyonudur. İslami Dava Partisi'nden *Nuri el-Mâlîki* tarafından kurulmuştur. Parti isimi, Maliki hükümetinin Basra Muharebesi ve Irak Güvenlik Güçleri'nin diğer operasyonları aracılığıyla elde ettiği gelişmiş güvenlik durumuna bir vurgu yapmaktadır. Irak İslam Yüksek Konseyi ve Sadr taraftarları olan anlaşmazlıklar nedeniyle Dava Partisi, 2010 Irak parlamento seçimleri için Irak Ulusal İttifakına katılmamaya, kendi koalisyonları olan Hukuk Devleti Koalisyonu'nda yarışmaya karar vermiştir. Partinin ideolojisi; popülizm, laiklik karşıtlığı, devletçilik ve ülkeyi birleştirme fikirlerine dayanmaktadır. Siyasi konumu ise senkretiktir. (Eisenstadt, 2015, s.1-2)

Genellikle KDP veya PDK olarak kısaltılan Kürdistan Demokrat Partisi (Kürtçe: Partiya Demokrat a Kurdistane), Irak'ın Kürdistan Eyaletindeki en büyük parti ve Kürdistan Bölgesel Hükümeti'nin ana ortağıdır. KDP, 1946 yılında Mahabad'ta açılmıştır.

Parti, kişilik haklarına ve ifade özgürlüğüne çok önem verir. Irak'ın Kürdistan vilayetinde herkesin eşit yaşayabileceği bir sistem yaratmak için demokratik değerler ile sosyal adaletin bütünleşmesine vurgu yapar. Parti *Mustafa Barzani* tarafından kurulmuştur. Günümüzde partinin başkanlığını *Mesud Barzani* yapmaktadır. KDP, Barzani aşireti tarafından yönetilmektedir. Irak'ta Kürt milliyetçiliğinin büyük çadır partisi olarak tanımlanmaktadır. Parti'nin ideolojisi Kürt milliyetçiliği ve laikliktir. (McDowall, 2004, s.241)

El Fetih İttifakı, Arapça "i'tilaf el-fetih" 2018'deki Irak parlamento seçimlerine katılmak için oluşturulmuş siyasi bir koalisyonudur. Ana unsurları, 2014'ten 2074'e kadar IŞİD'i yenmek için Irak ordusuyla birlikte savaşan Iraklı Şii Müslümanlardan oluşan, çoğunlukla devlet destekli bir şemsiye örgüt olan *Halk Seferberlik Güçleri*'dir. Bedir Örgütü'nün lideri Hadi Al-Amiri tarafından yönetilmektedir. (Al-Akhbar, 2017, s.3-4) Partinin ideolojisi; Şii İslamcılığı, İran yanlılığı, laiklik karşıtlığı, yolsuzluk karşıtlığı, anti Amerikancılık, siyonizm karşıtlığı, velâyet-i fakih, Humeynizm, İslami demokrasi, Panislamizm düşüncelerinden oluşmaktadır. *Kürdistan Koalisyonu* veya *Kürdistan İttifak Partisi* Kürdistan Bölgesi'nin önde gelen Kürt partileri tarafından bir sonraki Irak valilik seçimlerinde aday olmak üzere kurulmuş bir seçim koalisyonudur. Koalisyon, Kürt oylarını pekiştirmek için Irak ile Kürdistan Bölgesi ve Bağdat Valiliği arasındaki tartışmalı bölgelerde yarışmaktadır. Partinin başkanı Bafel Talabani ile Abdul Rahman Mustafa'dır. Partinin ideolojisi Kürt milliyetçiliği, meşrutiyet ve Kürt haklarını savunmaktır. (Wheatley, 2006, s.531)

Azem İttifakı, Irak'ta siyasi bir partidir. Sünni işadamaı Hamis el-Khanjar tarafından yönetilmektedir. Eski parlamento sözcüleri; Mahmud el-Mashhadani, Salim el-Jabouri ile eski savunma bakanı Halid el-Obaidi gibi önde gelen Sünni şahsiyetleri içermektedir. (Shakir, 2021, s.1) *Emtidad Hareketi* veya Emtidad (Arapça; *Harakat Emtidad*), bazen Uzatma Hareketi olarak da tercüme edilir, 2021 parlamento seçimlerine katılmak için kurulmuş Irak'taki siyasi bir partidir. Parti'nin başkanlığını Alaa Al Rikabi üstlenmiştir. Hareketin siyasi sözcüsü ise Manar Obaidi'dir. Hareket içindekilerin siyasi ideolojisi; ılımlı siyaset, liberalizm, reformizm, Irak milliyetçiliği, mezhep karşıtlığı olarak tanımlanabilir. (Abbas, & Kashkool, 2022, s.7-8) *Yeni Nesil Hareket*, Ekim 2017'de Irak Kürdistan Bölgesi'nde yeni kurulmuş siyasi bir partidir. Parti, Kürdistan bölgesinde iş adamı ve yatırımcı olan Shaswar Abdulwahid tarafından kurulmuştur. Abdulwahid, Eylül 2017'de Kürdistan bağımsızlık referandumuna karşı "Şimdilik Hayır" kampanyasına

öncülük ettikten sonra hareketi kurmuştur. Hareket, yolsuzlukla mücadele, ekonomik liberalleşme ve sosyal hoşgörü bağlamında kampanya yürütmektedir. Parti'nin temel ideolojisi ise liberalizmdir. (Rudaw, 2018, s.1-2)

BATI'DA IRAK'IN DEĞERLENDİRİLİŞİ

Benjamin Isakhan'ın "*Democracy in Iraq: History, Politics, Discourse*"unda [Irak'ta Demokrasi: Tarih, Politika ve Söylem] eski Mezopotamya'dan ABD işgaline kadar uzanan demokratik deneyimler belgelenecek, Irak tarihinin önemli bir yeniden değerlendirmesi yapılmaktadır. Böyle bir analiz, Batı'nın benzersiz bir demokratik tarihe sahip olduğu varsayımını ve bu demokrasiyi tüm dünyaya yayma sorumluluğu taşıdığı iddialarını ciddiye almaktadır. Bu çalışma aynı zamanda Irak'ın eski Orta Doğu meclisleri ve klasik İslam teolojisi ve felsefesinden son zamanların sayısız siyasi partisine, gazetesine ve protesto hareketine kadar kendine has bir demokratik tarihi olduğunu ortaya koymaktadır. (Isakhan, 2016, s.7-8) Isakhan, Irak'ın demokratik tarihinin, Irak halkının demokrasi üzerinde bir sahiplik duygusu hissedebileceği ve onu desteklemekten gurur duyabileceği güçlü bir siyasi ve söylemsel araç olarak hizmet edebileceğini savunmaktadır. Irak'ın ülke çapındaki mevcut çatışmaları hafifletmede ve sorunlu demokrasiyi istikrara kavuşturmada ve meşrulaştırmada uzun bir yol kat etmesi gerekmektedir. Irak'ın demokrasi tarihi oldukça yeni olup, ülkede demokrasi kültürünün yerleşmesi bir hayli zaman alacaktır.

Irak demokrasisi ile ilgili Batı'da pek çok kitap yayımlanmıştır. Jesse Wozniak, "*Policing Iraq: Legitimacy, Democracy, and Empire in a Developing State*"ta [Irak polisi: Gelişmekte Olan Bir Devlette Meşruiyet, Demokrasi ve İmparatorluk] Kürdistan Bölgesel Hükümeti'nin ABD işgalinin ardından polis gücünü ve ceza-adalet sistemini yeniden inşa etme çabaları anlatılmaktadır. Wozniak, Arap Baharı, koalisyon güçlerinin resmi olarak geri çekilmesi, İslam Devleti'nin [DEAŞ] yükselişi ve ABD güçlerinin geri dönüşü gibi önemli anları gözlemleyerek Irak Kürdistanı'nda etnografik araştırmalar yapmaktadır. (Wozniak, 2021, s.8) Yerel yönetim yeniden yapılanma sürecinde, yerleşik uygulamaları ve bilimsel bilgiyi göz ardı ederek, bunun yerine düşük maaş, yetersiz askerler ve anayasal demokrasiye hiç uygun olmayan bir eğitim rejimi ile karakterize edilen bir polis gücüyle maskelenmeyi seçmiştir. Bu yapılanlar Irak'ta bir meşruiyet cephesi yaratmak içindir. Wozniak, ABD'nin asla demokratik bir devlet inşa etmeyi amaçlamadığını, bunun yerine neo-emperyal çıkarlarına hizmet edecek bağımlı bir yandaş geliştirmeyi amaçladığını öne sürmektedir. Kuzey Irak'ta böyle bir devlet yaratılması Türkiye'yi de oldukça rahatsız etmektedir.

Jeremy Brecher, “*In the Name of Democracy: American War Crimes in Iraq and Beyond*”ında [Demokrasi Adına: Irak ve Ötesindeki Amerikan Savaş Suçları] Demokrasi adına çıkarılan Irak savaşının yasallığı tartışılmaktadır. (Brecher/ Cutler & Brendan, 2005, s.352) Kimberly Wedeven Segall, “*Performing Democracy in Iraq and South Africa: Gender, Media, and Resistance*”da [Irak ve Güney Afrika’da Demokrasiyi Gerçekleştirmek: Cinsiyet, Medya ve Direniş] Arap ve Kuzey Afrika Baharındaki demokratik talepleri incelemektedir. (Segall, 2013, s.15) Richard Soares, “*An American Style Democracy in Iraq?*”ta [Irak’ta Amerikan Tarzı Bir Demokrasi mi?] Irak’ın Amerika’nın getirmiş olduğu demokrasiye ulaşmak için ödemiş olduğu ağır bedel örneklerle anlatılmaktadır. Irak’taki demokrasi ancak büyük petrol şirketlerinin çıkarlarına hizmet etmektedir. (Soares, 2005, s.4) Robert Springborg, “*Oil and Democracy in Iraq*” [Irak’ta Petrol ve Demokrasi] çalışmasında tüm dünya için önem taşıyan Irak petrolünün ülkeyi yeniden inşa ederken ki kullanımı incelenmektedir. Irak, petrol gelirleriyle imar dışında yeni bir siyasi sistemi de inşa etmeye çabalamaktadır. Ülkenin karşı karşıya olduğu temel zorluk, petrolün ürettiği gelirleri ekonomik ve sosyal istikrarsızlığı önleyecek şekilde tahsis etmektir. Bu eser Irak’ın petrol endüstrisinin önemli ve güncel bir değerlendirmesidir. (Springborg, 2012, s.4-5) Edriss Hassanpour ve Hamid Sarmadi, “*Democracy in Iraq: Challenges and Opportunities for Iran*”da [Irak’ta Demokrasi: İran için zorluklar ve fırsatlar] “bölgenin en önemli güç ve güvenlik merkezi olan İran İslam Cumhuriyeti, Ortadoğu’nun en etkili oyuncusu konumuna gelmiştir” tespiti yapılmaktadır. (Hassanpour & Sarmadi, 2020, s.17) [Bu durumdan en çok körfez ülkeleri ve Suudi Arabistan rahatsızlık duymaktadır.] Orta Doğu’nun çelişkili yapısı ve İran İslam Cumhuriyeti’nin çıkarlarının ve ulusal güvenliğinin boyutu göz önüne alındığında, İran’ın güvenlik çıkarları bölgesel mülahazalardan bağımsız düşünülememektedir. Bu bağlamda, yeni güvenlik dinamikleri ve özellikle Irak’taki güç yapısının değişmesi, iç çatışmalar İran İslam Cumhuriyeti’nin ulusal güvenliğini temelden etkilemiştir. Makro-bölgesel boyutta Irak’ın İran’a yönelik güvenlik tehditleri uzun bir geçmişe sahiptir. Kürt sorunu ve bunun İran’daki azınlıklar meselesi üzerindeki etkileri ve çeşitli Iraklı yetkililerin Araplar ve Kuzistan ile ilgili iddiaları İran’ın dış politikasını etkilemektedir. Irak yönetimi bazen İranlı siyasi muhaliflere ve ayrılıkçı siyasi gruplara destek vermektedir. Pehlevi rejimi döneminden kalma Ortadoğu’daki iki ülke arasındaki rekabet süreci, bölgedeki Arapları İran’a karşı kıskırtmaktadır. Bu ise Amerika ve İsrail’in çıkarlarına hizmet etmektedir.

Hamid Soleimani Souchelmaei ve Abdolreza Alishahi, “*The mirage of democracy in Iraq: Political tensions and lack of security*”da [Irak’ta demokrasi serabı: Siyasi gerilimler ve güvenlik eksikliği] Irak federal hükümeti, anayasada bu demokratik bir federal, parlamenter cumhuriyet olarak tanımlanmaktadır. Federal hükümet, yürütme, yasama ve yargı organlarının yanı sıra bir dizi bağımsız komisyondan oluşur. Irak, federal hükümete ek olarak, kanunla tanımlanan bir dizi konuda yargı yetkisine sahip özerk bölgelere sahiptir. Şu anda Şiiler iç siyasete Sünnilerden daha fazla hâkimdir. (Souchelmaei ve Alishahi, 2020, s.108) Juan Cole, “*The Ayatollahs and Democracy in Contemporary*”ta [Ayetullahlar ve Çağdaş Irak’ta Demokrasi] Irak’taki Şii İslam’ı ve modern devlet hakkında; Necef geleneğinin bir İslam devletinde üstün gücün din adamlarının elinde olması gerektiği ilkesini reddetmektedir. Irak’ın Büyük Ayetullah Ali Sistani’si bu geleneğin içinde yer alıyor ve Saddam Hüseyin’in devrilmesinden bu yana onu sürdürmek ve geliştirmek için çaba sarf etmektedir. (Cole, 2006, s.7) Sangar Mantki, “*Ethnosectarian Conflict and Power-Sharing Democracy in Iraq: The failure of building stable democracy in Iraq after 2003*”te [Irak’ta Etnosekter Çatışma ve Güç Paylaşımı Demokrasisi: 2003 sonrası Irak’ta istikrarlı demokrasinin inşa edilememesi] rejimin 2003 yılında koalisyon güçleri tarafından devrilmesinden bu yana, Irak, nispeten özgür ve rekabetçi seçimler ve siyasi ve sivil örgütlenme özgürlüğü gibi bazı önemli siyasi değişiklikler yoluyla demokratikleşme sürecinden geçiyor. (Mantki, 2020, s.5-6) Ancak, kurulan hükümetler; etno-mezhepsel şiddet/ çatışma, hukukun üstünlüğü, milislerin varlığı ve elit birliğinin olmaması gibi bu süreci baltalayan çok önemli zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Bu kitap, güç paylaşımı demokrasinin başarısızlığı üzerindeki etnik ve mezhepsel çatışmanın etkisini incelemektedir. 2003’ten Nisan 2014’e kadar olan dönemi kapsamaktadır. Odaklanan ana temalar toplumsal güvenlik/ etnik ve mezhepsel şiddet, kapsayıcılık, orantılılık ve yetki devri ile federalizmdir. Bu çalışmanın amaçları doğrultusunda, bölünmüş toplumlarda bir güç boşluğu veya kurumsal çöküş yaşayan toplumlarda temel olarak elitlerin ve dış aktörlerin rollerine odaklanan toplumsal güvenlik ikilemi (SSD) teorisi benimsenmiştir.

Peter J. Munson ve Steven Metz, “*Iraq in Transition: The Legacy of Dictatorship and the Prospects for Democracy*”de [Geçiş Döneminde Irak: Diktatörlüğün Mirası ve Demokrasi Beklentileri] Irak’ın sorunlu tarihinden ülkenin işgali ve yönetişiminin kaotik çöküşüne ve günümüzün kırılgan siyasi gelişimine uzanan bir yolculuğa çıkarmaktadır. (Munson ve Metz, 2009, s.14) Munson, Irak’ta yaşanan çok sayıdaki şiddetli çatışmaları ve

siyasi kavgaların sosyal, kültürel ve siyasi kökenlerini açıklamaktadır. Bu çatışmalarda özellikle mezhepsel hizipler etkilidir. Amerikan politikasını ve ideolojisini yeniden şekillendirmek yerine, Munson krizin yerel yönlerini ele alarak Irak'a müdahale ile ilgili alınacak birçok önemli kararı anlamak için sağlam bir temel sağlıyor. Irak'ta demokrasiye geçişe yönelik şiddetli ve çatışmalı girişimin arkasındaki kişileri anlamaya yönelik benzersiz bir bakış açısı sağlamaktadır. Hem akademik hem de askeri kavrayıştan yararlanan Munson, Saddam'ın devrilmesinin ve ardından gelen yönetim krizinin, dar ve fırsatçı mezhepçi güç gruplarının ihlale adım atmasına izin veren bir boşluk yarattığını açıklıyor. 2003 işgalinden mevcut zayıf Irak devletine giden yol, büyük ölçüde diktatörlüğün mirası tarafından şekillendirilmiştir. Güvenlik ve siyasi gelişmede çarpıcı ilerleme kaydedildi ancak Iraklıların kendilerini barışçıl ve istikrarlı bir demokrasiye doğru yavaş yavaş irmanışa geçmesi için üstesinden gelmeleri gereken çok şey vardır.

Lounes Jr. Rebaine, “*U.S. Democracy Promotion in Iraq*”ta [Irak'ta U.S. Demokrasi Teşviki] Amerika'nın demokrasiyi zorla, özellikle askeri işgal yoluyla, üçüncü dünya ülkelerinde veya çatışmalardan etkilenen ülkelerde rejim değişikliği yoluyla teşvik etmesinin, aslında başlangıçtaki amacının öngörmediği olumsuz sonuçlar doğurduğunu göstermektedir. (Rebaine, 2019, s.8) Bunun sonucunda esas olarak siyasi şiddetin artmasıyla istikrarsız bir ülke görülmektedir. Irak'taki istikrarsızlık sadece ülkeyi ve sivilileri etkilemekle kalmıyor, çoğu ülkeyi etkileyen dünya çapında bir sorun haline gelmektedir. [Buradaki istikrarsızlıktan en çok Türkiye etkilenmektedir.] Ülke, nüfuzlarını artırmak için güvenlik eksikliğinden yararlanan, Irak içinde ve dışında saldırılar planlayıp uygulayan terör gruplarının yuvası haline gelmiştir.

Suman Gupta, “*Theory and Reality of Democracy: A Case Study in Iraq*”ta [Demokrasi Teorisi ve Gerçeği. Irak'ta Bir Vaka Çalışması] ABD-İngiltere liderliğindeki bir koalisyon tarafından Irak'ın işgalini ve bu işgali bahane edilerek petrol gelirlerine el konulmasını konu edinmektedir. İrağa demokrasi getirmek bir bahanedir, asıl amaç ülkedeki enerji kaynaklarını kontrol etmektir. (Gupta, 2006, s.11) Eric Davis, “*Taking Democracy Seriously in Iraq*”ta [Irak'ta Demokrasiyi Ciddiye Almak] Irak'ta demokrasiyi ciddiye almak ne anlama geliyor? Sorusuna yanıt aramaktadır. Bu sorunun yanıtlanması sadece Irak'ın geleceği için değil, “demokrasi açığı” yaşadığı söylenen tüm Arap dünyası için önemlidir. Zengin bir medeniyet mirasına, yüksek eğitilmiş bir nüfusa, bol su kaynaklarına ve dünyanın en büyük petrol ve doğal gaz rezervlerinden birine sahip olan Irak, tüm Ortadoğu olmasa da Arap dünyasının potansiyel lideridir. (Davis, 2015, s.12-13)

Demokratik ve istikrarlı bir Irak, muazzam bir ekonomik enerjiden yararlanabilir ve bölge ülkeleri için çok etnikli bir hoşgörü modeli sağlayabilir.

Sonuç

2003 sonrası Irak'ta Demokrasinin Başarısızlığı, şimdiye kadar ağırlıklı olarak kültürel ve dini nedenlerden dolayıdır. Diktatörlük rejiminin mirası, dışlayıcı politikalar, devlet sorunu, bölgesel güçlerin müdahalesi, rantiyeye ekonomisi ve mezhepçilik gibi demokrasiyi engelleyen ve başarısızlığına katkıda bulunan başka faktörler de vardır. Ancak dinin siyasete alet edilmesi en belirgin sebeptir. İstikrarlı demokratik kurumların kurulması, diktatörlüğün devrilmesinden 20 yıl geçtikten sonra bile Irak'ta hala sorun olmaya devam etmektedir. 2011 sonrası ise Irak, köklü dini inançlar ve aşiret değerleri nedeniyle uzun tarihsel despotik yönetim geleneğini tamamen ortadan kaldıramamıştır. Bunun yanı sıra, sağlam ve istikrarlı elit yerleşimlerin, toplumsal hatlar boyunca paktların müzakere edilmesini engelleyen genişleyen etno-mezhepsel çatlaklar daha da derinleşmektedir. (Alkifaey, 2018, s.10)

Komşu ülkelere Irak demokratikleşme sürecinin bölge çapında domino etkisi yaratacağı korkusu, onların Irak'a yönelik müdahaleci politikaları benimsemelerine yol açmıştır. [İran müdahaleleri gibi] Bu durum demokrasinin gelişmesini engelleyen bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Demokratik süreci başlatan ABD'nin taahhüt eksikliği, demokratik konsolidasyon umutlarını da baltalamıştır. Bu ise Amerikan güçlerinin dolduramadığı bir güvenlik boşluğuna neden olmuştur. Baas'tan arındırma ve Irak ordusu ile güvenlik aygıtlarının dağıtılması gibi ciddi hatalar yapılmıştır. Amerika'nın dolduramadığı boşluğu İran doldurmuştur. Irak'ta Amerikalıların getirdiği demokrasi başarısız olmuştur. Sonuç olarak, Irak'taki demokratikleşme sürecini nasıl çalıştırdığımız ve anladığımız, çağdaş Ortadoğu siyaseti araştırmalarındaki temel sorunlardan biridir.

“Orta Doğu'nun Yeni Demokrasileri: Irak'ta Siyasi İstikrarsızlık (2011-2023)” başlıklı makalemizde, Irak'ta 2011 ile 2023 yılları arasındaki siyasi istikrarsızlık sürecini inceledik. Çalışmamızda, çeşitli veri kaynaklarına dayanarak elde ettiğimiz sonuçlar üzerinde yoğunlaştık. İlk olarak, çalışmamızda Irak'taki siyasi durumun karmaşıklığını ve çeşitli faktörlerin etkileşimini anlamak için geniş çaplı bir literatür taraması yaptık. Ardından, bu dönemdeki siyasi olayları ve gelişmeleri belirlemek için çeşitli veri kaynaklarından faydalandık. Elde ettiğimiz bulguları değerlendirirken, Irak'ta demokratik süreçlerin zayıflığı ve siyasi istikrarsızlığın kökenlerini anlamaya odaklandık. Bu süreçte,

iç ve dış faktörlerin, etnik ve dini gerilimlerin ve ekonomik güç mücadelelerinin nasıl bir araya geldiğini analiz ettik. Sonuçlarımız, Irak'taki siyasi istikrarsızlığın köklerinin derin ve karmaŐık olduğunu göstermektedir. Ayrıca, bu durumun bölgesel ve uluslararası boyutlarının da dikkate alınması gerektiğini vurguladık. Bu çalışmanın literatüre katkısı, Irak'taki siyasi istikrarsızlık sürecini derinlemesine anlamamıza ve bu konudaki mevcut bilgiyi genişletmemize olanak tanır. Ayrıca, çalışmamızın, benzer siyasi durumlarla ilgilenen araştırmacılar için bir referans kaynağı olarak kullanılması ve gelecekteki çalışmalara yol gösterici olması beklenmektedir.

KAYNAKÇA

Abbas, R. M. & Kashkool, M. A. (2022). Methods of persuasion in the 2021 digital election campaigns Emtidad Movement list campaign on Facebook as a model. *Resmilitaris*. 12(2).

Acosta, B. (2014). From bombs to ballots: When militant organizations transition to political parties. *The Journal of Politics*, 76(3).

Al Jazeera. (10 October 2021). "Infographic: All you need to know about Iraq's election". https://www-aljazeera-com.translate.google.com/news/2021/10/10/infographic-all-you-need-to-know-about-iraqs-elections?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=sc. Erişim tarihi (24.05.2023).

Al Jazeera. (19 January 2021). "Iraqi cabinet votes to delay general election until October 10". <https://www-aljazeera-com>. Erişim tarihi (23.05.2023).

Al-Akhbar. (2017). "Hashd al-Shaabi to the elections: Alliance of the Mujahideen... Headed by Amiri?". https://www-al-akhbar-com.translate.google.com/Arab/241356?_x_tr_sl=auto&_x_tr_tl=en&_x_tr_hl=en. Erişim tarihi (20.05.2023).

Al-Ansary, H. (16 March 2011). "Iraq's Sadr followers march against Bahrain crackdown". <https://www.reuters.com/article/us-bahrain-iraq-idUSTRE72F4U220110316>. Erişim tarihi (22.05.2023).

Al-Istrabadi, F. A. (2005). *Reviving constitutionalism in Iraq: Key provisions of the transitional administrative law*. *NYL Sch. L. Rev.*, (50).

Alkifaey, H. (2018). *The Failure of Democracy in Iraq: Religion, Ideology and Sectarianism*. London: Routledge.

Al-Monitor. (2022). "US urges Iraqi government formation as stalemate drags on: The Pulse of the Middle East". www.al-monitor.com. Erişim tarihi (25.05.2023).

Alshamary, M. (2020). "Six months into his premiership, what has Mustafa al-Kadhimi done for Iraq?", <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2020/11/13/six-months-into-his-preiership-what-has-mustafa-al-kadhimi-done-for-iraq/> Erişim tarihi (20.05.2023).

Amr, S. (2022). "Iraqi PM stresses inciting violence and chaos unacceptable". Iraqi News, <https://www.iraqinews.com/iraq/iraqi-pm-stresses-inciting-violence-and-chaos-unacceptable/>. Erişim tarihi (20.05.2023).

Arraf, J. (2021). "“There Is Chaos”: Iran-Backed Militias Battle Activists in a Holy Iraqi City". *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2021/09/18/world/middleeast/iraq-karbala-iran-militias.html>. Erişim tarihi (23.05.2023).

Arva, İ. (4 Dec 2019). "Muhasasa, the political system reviled by Iraqi protesters", <https://www.aljazeera.com/news/2019/12/4/muhasasa-the-political-system-reviled-by-iraqi-protesters>. Erişim tarihi (19.05.2023).

Arwa, İ. (4 Dec 2019). "Muhasasa, the political system reviled by Iraqi protesters". www.aljazeera.com. Erişim tarihi (20.05.2023).

Benraad, M. (2014). Al-Maliki Looks at a Third Term in Iraq. *Al Jazeera Center for Studies*.

BM, Wipo. (2005). Iraqi Constitution. <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/iq/iq004en.pdf> . Erişim tarihi (19.05.2023).

Braut-Hegghammer, M. (2020). *Cheater's dilemma: Iraq, weapons of mass destruction, and the path to war*. *International Security*, 45(1).

Brecher, J. - Cutler J. & Brendan S. (2005). *In the Name of Democracy: American War Crimes in Iraq and Beyond*. New York: Metropolitan Books.

Brown University. (3 July 2011). "Did the wars bring democracy to Afghanistan and Iraq?". *Costs of War*. <http://costsofwar.org/article/did-wars-bring-democracy-afghanistan-and-iraq/>. Erişim tarihi (22.05.2023).

Catalinac, A. L. (2007). Identity theory and foreign policy: explaining Japan's responses to the 1991 Gulf War and the 2003 US war in Iraq. *Politics & Policy*, 35(1).

CIA. (2008). "CIA World Factbook". <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/iz.html>. Erişim tarihi (22.05.2023).

Cole, J. (2006). *The Ayatollahs and Democracy in Contemporary*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Davidson, N. G. (1925). The constitution of Iraq. *J. Comp. Legis. & Int'l L.* 3d ser., 7.

Davis, E. (2015). *Taking Democracy Seriously in Iraq*. Boston: Institute for Iraqi Studies.

Eisenstadt, M. (2015). Populism, Authoritarianism, and National Security in al-Maliki's Iraq. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/populism-authoritarianism-and-national-security-al-maliki-iraq>. Erişim tarihi (24.05.2023).

Entessar, N. (1984). The Kurds in post-revolutionary Iran and Iraq. *Third World Quarterly*. 6(4).

Gibson, Bryan R. (2015). *Sold Out? US Foreign Policy, Iraq, the Kurds, and the Cold War*. London: Palgrave Macmillan.

Gupta, S. (2006). *Theory and Reality of Democracy: A Case Study in Iraq*. London: Continuum.

Hassanpour, E. & Sarmadi, H. (2020). *Democracy in Iraq. Challenges and Opportunities for Iran*. Saarbruecken: Lap Lambert Academic Publishing.

Hiltermann, J. R. (2006). *Elections and Constitution Writing in Iraq, 2005*. Middle East at the Crossroads.

IHEC Data. "Irak Tam Seçim Sonuçları". <https://ihec.iq/> Erişim tarihi (21.05.2023).

Isakhan, B. (2016). *Democracy in Iraq: History, Politics, Discourse*. London: Routledge.

Jawad, S. (2013). The Iraqi constitution: structural flaws and political implications. *LSE Middle East Centre Paper Series*. LSE Middle East Centre, London, UK.

Jiyad, S. (2021). *Protest vote: why Iraq's next elections are unlikely to be game-changers*. *LSE Middle East Centre paper series (48) Conflict Research Programme*, London: School of Economics and Political Science, UK.

Khadduri, M. (2000). Nuri Al-Sa'id's Disenchantment with Britain in His Last Years. *The Middle East Journal*, 83-96.

Kimberly, W. S. (2013). *Performing Democracy in Iraq and South Africa: Gender, Media, and Resistance*. New York: Syracuse University Press

Ltaif, E. A. (2015). The Limitation of the Consociational Arrangements in Iraq. *Ethnopolitics Papers*.

Mantki, S. (2020). *Ethnosectarian Conflict and Power-Sharing Democracy in Iraq: The failure of building stable democracy in Iraq after 2003*. Saarbruecken: Lap Lambert Academic Publishing.

Mardasov, A. (2022). Revolutionary protests in Iraq in the context of Iranian-American confrontation. In *New Wave of Revolutions in the MENA Region: A Comparative Perspective*. Cham: Springer International Publishing.

McDowall, D. (2004). *A modern history of the Kurds* (3rd ed.). London: I.B. Tauris.

Munson, P. J. & Metz, S. (2009). *Iraq in Transition: The Legacy of Dictatorship and the Prospects for Democracy*. Nebraska: Potomac Books.

Porath, Y. (1984). Nuri al-Sa'id's Arab unity programme. *Middle Eastern Studies*, 20(4), 76-98.

Rajaei, F. (1993). *The Iran-Iraq War: The Politics of Aggression*. Gainesville: University Press of Florida.

Rebaine, L. Jr. (2019). *U.S. Democracy Promotion in Iraq*. London: Rebaine Publication.

Rubin, A. H. (2007). Abd al-Karim Qasim and the kurds of Iraq: Centralization, resistance and revolt, 1958-63. *Middle Eastern Studies*, 43(3).

Rudaw. (2018). "Shaswar Abdulwahid elected president of New Generation Movement". <https://www.rudaw.net/english/kurdistan/050120183>. Erişim tarihi (26.05.2023).

Sassoon, J. (2012). *Saddam Hussein's Ba'th Party: Inside an authoritarian regime*. Cambridge University Press.

Schöberlein, J. (2020). "Iraq: Overview of corruption and anti-corruption". <https://www.u4.no/publications/iraq-overview-of-corruption-and-anti-corruption-2020> Erişim tarihi (21.05.2023).

Shakir, L. (2021). "Who's who in the Iraqi elections?", <https://www.rudaw.net/english/middleeast/iraq/240920211>. Erişim tarihi (25.05.2023).

Soares, R. (2005). *An American Style Democracy in Iraq?* London: Peace Production Press.

Souchelmaei H. S. & Alishahi, A. (2020). *The mirage of democracy in Iraq: Political tensions and lack of security*. Newcastle: Scholars' Press.

Springborg, R. (2012). *Oil and Democracy in Iraq*. London: Saqi Books.

The Economist. (2020). "Global democracy has another bad year". The Economist Intelligence Unit's Democracy Index. <https://www.economist.com/graphic-detail/2020/01/22/global-democracy-has-another-bad-year>. Erişim tarihi (19.05.2023).

The Progress Party. (2022). "Party History". www.takadum.org. Erişim tarihi (24.05.2023).

Tripp, C. (2007). *A History of Iraq*. Cambridge University Press.

Wikipedia. (2021). "2021 Iraqi parliamentary election". https://en.wikipedia.org/wiki/2021_Iraqi_parliamentary_election. Erişim tarihi (23.05.2023).

Wahab, B. & Wilder C. (October 6, 2021). "Elections Without Democracy in Iraq?". The Washington Institute. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/elections-without-democracy-iraq>. Erişim tarihi (22.05.2023).

Wheatley, S. (2006). The Security Council, democratic legitimacy and regime change in Iraq. *European Journal of International Law*, 17(3).

Wozniak J. (2021). *Policing Iraq: Legitimacy, Democracy, and Empire in a Developing State*. California: University of California Press.

Yomtov, N. (2018). *Iraq: Enchantment of the world*. New York: Scholastic Incorporated.

OSMANLI SAHASINDA YAZILMIŞ BİR MAHZENÜ'L ESRAR NAZİRESİ:
ŞEMSÎ-İ BAĞDÂDÎ'NİN MANZAR-İ EBRÂR MESNEVÎSİ*

Seyhan KARAKÜTÜK**

Öz

Nizâmî-i Gencevî, Fars edebiyatında hamse yazma geleneğinin öncüsü olarak kabul edilir. Şairin *Penc Genc* isimli hamsesini oluşturan eserler, yazıldığı coğrafyanın dışında da oldukça ilgi görmüş, hamseyi oluşturan mesnevilerin tümüne birçok nazire yazılmıştır. Bu hamseyi oluşturan mesnevilerden ilki olan Mahzenü'l esrâr, şairler tarafından adeta ulaşılması gereken bir merteye olarak görülmüş ve bu esere nazire yazmak neredeyse bir gelenek halini almıştır. Osmanlı sahasında da birçok şairin ilgisini çeken bu esere hem Türkçe hem Farsça nazireler yazılmıştır. X/ XVI. yüzyılda, Osmanlı hâkimiyeti altında bulunan Bağdat'ta yaşayan Şemsî-i Bağdâdî de, Mahzenü'l esrâr'a nazire yazan o şairlerden biridir. Bu çalışmada Şemsî-i Bağdâdî'nin, Nizâmî'nin Mahzenü'l esrâr adlı eserine nazire olarak kaleme aldığı Manzar-i ebrâr mesnevisi incelenmiş ve çeşitli açılardan Mahzenü'l esrâr ile benzerlik ve farklılıkları ortaya koyulmaya gayret edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Nazire, Nizâmî, Şemsî, Mahzenü'l esrar, Manzar-i ebrâr.

A NAZİRE WRITTEN IN THE OTTOMAN TERRITORIES: SHAMSI-I BAGHDADI'S
'MANZAR-I EBRAR' MATHNAVI AS A NAZİRE TO MAHZENU'L ESRAR

Abstract

Nizami Ganjavi is considered a pioneer of the hamsa writing tradition in Persian literature. The works that constitute the hamse titled "Penc Genc" by the poet gained significant attention beyond the geographical region they were written in, prompting numerous nazires to be composed for the mathnavis that form this hamse. The first of these mathnavis that comprise the hamse, known as "Mahzenu'l Esrar", was seen by poets as a sort of elevated realm to be attained. Writing nazire for this work almost became a tradition. In the Ottoman territories, many poets were captivated by this work, leading to the creation of nazire in both Turkish and Persian. During the 10th and 16th centuries, in the city of Baghdad which was under Ottoman rule, Shamsi Baghdadi was one of the poets who wrote a nazire for "Mahzenu'l Esrar." In this study, Shamsi Baghdadi's mathnavi titled "Manzar-i Ebrar," written as a nazire to Nizami's "Mahzenu'l Esrar," is examined. Efforts are made to highlight the similarities and differences between "Manzar-i Ebrâr" and "Mahzenu'l Esrar" from various perspectives.

Keywords: Nazire, Nizami, Shamsi, Mahzenu'l esrar, Manzar-i ebrar.

* Bu çalışma "Seyhan Karakütük, "Şemsî-yi Bağdâdî'nin Manzar-i Ebrâr Mesnevisi ve Nizâmî'nin Mahzenü'l Esrâr'ı ile Karşılaştırılması" (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2022 künyeli çalışmadan faydalanılarak yazılmıştır. Aynı zamanda 21.10.2022 "Uluslararası Genceli Nizâmî Sempozyumunda" bildiri olarak sunulmuş ancak yayınlanmamıştır.

** İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fars Dili ve Edebiyatı Doktora Öğrencisi, seyhan.karakutuk@ogr.iu.edu.tr

Giriş

Nizâmî-i Gencevî'nin hamsesini oluşturan mesnevîlerden biri olan *Mahzenü'l esrâr*'a hem Fars edebiyatında hem de Türk edebiyatında birçok nazire yazılmıştır. Nazire, edebiyat sözlüklerinde verilen anlamı itibariyle, "bir şairin manzum bir eserine, diğer bir şairin aynı vezin ve kafiyede yazdığı benzer şiir"¹ demektir.

Nizâmî-i Gencevî'nin bu dini ve ahlâkî içerikteki mesnevisi Osmanlı sahasında da bir hayli önem görmüş, esere hem Türkçe hem Farsça birçok nazireler yazılmış ve hatta bu esere nazîre yazmak bir gelenek halini almıştır.² Sayısı oldukça fazla olan bu nazirelerden birkaçının ismi şöyledir: Ali Şir Nevâî (ö. 906/1501) *Hayretü'l Ebrâr* (حیرت الابرار); Bursalı Rahmî (ö. 975/ 1567-68) *Gül-i Sad-Berg* (گل صدبرگ)³, Taşlıcalı Yahya (ö. 990/1582) *Gülşen-i Envâr* (گلشن انوار), Bursalı Cinânî (ö. 1004/1595) *Riyazü'l Cinan* (رياض الجنان), Nev'izâde Atâî (ö. 1045/1635) *Nefhatü'l Ezhâr* (نفحة الازهار), Âli Mustafa Efendi (ö. 1008/1600) *Tuhfetü'l Uşşâk* (تحفة العشاق).

Bu geleneğin halkası olan nazirelerden biri de X/XVI. yüzyılda Kanûnî Sultan Süleyman döneminde Osmanlı hâkimiyeti altına girmiş olan Bağdat'ta yaşamış şair Şemsî-i Bağdâdî tarafından kaleme alınmış olan *Manzar-i ebrâr* isimli mesnevidir.

Çalışma konumuzu teşkil eden bu eserin mevcut tek nüshası İstanbul Köprülü Yazma Eserler Kütüphanesi Hacı Ahmed Paşa koleksiyonunda 294 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Türk edebiyatının önemli tezkirelerinden *Gülşen-i şu'arâ*'nın yazarı ve Şemsî-i Bağdâdî'nin oğlu Ahmed Ahdî b. Şemsî-i Bağdâdî tarafından talik bir yazı ile istinsah edilmiş olan bu eser 70 varaktan ibaret ve 2257 beyitten müteşekkil olup, Nizâmî'nin *Mahzenü'l esrâr*'ı ile aynı vezinde yazılmıştır.

Bu çalışmada öncelikli olarak Şemsî-i Bağdâdî hakkında kendi eseri ve dönem tezkirelerinden elde ettiğimiz bilgiler ışığında hayatı ile ilgili malumat verilmiş ve başta "değerli üstadım" diye bahsettiği Nizâmî-i Gencevî olmak üzere, örnek aldığı ve eserinde

¹ Tahir Olgun, "*Edebiyat Lügati*", haz. Edib Kürkcüoğlu, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1994, s. 114; Muhammed Şerîfî, "*Ferheng-i Edebiyat-i Farsî*", C. 2, Tahran, intişarât-i Muin, 1387 hş., s. 1418.

² M. Fatih Köksal, "TDV İslam Ansiklopedisi", "*Nazîre*," C. 32, İstanbul, 2006, s. 456.

³ Bu eserle ilgili Gülgün Erişen tarafından bir yüksek lisans tezi çalışması yapılmıştır. bkz: *Gülgün Erişen, "Bursalı Rahmî ve Gül-i Sad-Berg'i"*, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi Tezi, 1990.

adını zikrettiği şairlerden bahsedilmiştir. Daha sonra *Manzar-i ebrâr*'ın detaylı bir incelemesi yapılarak eserin içeriği hakkında bilgi verilmiştir.

Tıpkı Nizâmî'nin eserlerine nazîre yazmış olan diğer şairler gibi kendisi de bir Nizâmî hayranı olan Şemsî-i Bağdâdî'nin *Manzar-i ebrâr* mesnevîsi ve *Mahzenü'l esrâr* arasında, şekil ve muhteva açısından birçok benzerlikler ve yanı sıra farklılıklar bulunmaktadır. Çalışmamızda bu benzerlik ve farklılıklar şekilsel ve içeriksel olarak tanımlanıp maddeler halinde okuyucuların dikkatine sunulmuş ve iki eserin karşılaştırılması esnasında gerek lafız gerekse mana açısından benzerlikleri dikkat çeken bazı beyitler incelenerek Türkçeye tercümelere yapılmıştır.

ŞEMSÎ-İ BAĞDÂDÎ'NİN HAYATI

Dönem tezkirelerinde kendisi ile ilgili ayrıntılı bilgilere rastlanmayan Şemsî-i Bağdâdî hakkında ulaşabildiğimiz en detaylı bilgiler oğlu Ahdî'nin *Gülşen-i şu'ara* adlı tezkiresi ve Sam Mirzâ'nın *Tuhfe-i Sâmi* adlı eserinin Ayasofya⁴ ve Fatih⁵ kütüphanelerinde bulunan yazma nüshalarında yer almaktadır. *Tuhfe-i Sâmi*'nin Vâhid-i Destgirdi neşrinde⁶ ise Şemsî'nin ismine rastlanmamaktadır.

Tuhfe-i Sâmi'nin mezkûr yazma nüshalarında, hicri X/XVI yüzyıl şairlerinden olan Şemsî-i Bağdâdî'nin keçecilik ile meşgul olduğundan ve daha sonra bu işi terk ederek müderrislik yaptığından bahsedilmektedir. Hoş tabiatlı, hoş sohbet ve fakir dostu bir kimse olduğu söylenen Şemsî'nin, bir divan tertip ettiği ve mesnevi konusunda da başarılı olduğu belirtilerek başka tezkirelerde karşılaşmadığımız birkaç şiirinden örnekler sunulmaktadır.⁷

Ayrıca Şemsî ile aynı dönemlerde yaşamış olan Sâmi Mirza, tezkiresinde Şemsî'nin *Mahzenü'l esrâr*'a nazîre olarak *Manzarü'l ebrâr* isimli bir mesnevi yazmış olduğunu haber vererek, eserin üçüncü münacatının iki beytinden örnek vermektedir. Bu örnek, Kâtip Çelebi'nin *Keşfü'z-Zunûn* adlı eserinde El Kadı Sincan adına kayıtlı olan⁸ ve

⁴ Sâmi Mirza Safevî, "*Tuhfe-i Sâmi*", t.y., Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi (Ayasofya) nr. 4248. Vr. 240^b-241^a.

⁵ Sâmi Mirza Safevî, "*Tuhfe-i Sâmi*", t.y., Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi (Fatih) nr. 4242. Vr. 138^b-139^b.

⁶ Sâmi Mirza Safevî, "*Tuhfe-i Sâmi*", thk. Vâhid Destgirdî, Tahran, Matbaa-yi Armağan, 1314.

⁷ Sâmi Mirza Safevî, "*Tuhfe-i Sâmi*", t.y., Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi (Ayasofya) nr. 4248. Vr. 240^b-241^a; Sâmi Mirza Safevî, "*Tuhfe-i Sâmi*", t.y., Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi (Fatih) nr. 4242. Vr. 138^b-139^b.

⁸ Kâtip Çelebi, "*Keşfü'z-Zunûn 'an Esâmi'l-Kütüb Ve'l-Fünûn*", Lübnan-Beyrut, Darü'l İhyâ e-türasî'l Arabiyyî, t.y., s. 1865.

Keşfü'z-zunûn'un en son zeyli olan Bağdatlı İsmail Paşa'nın "Îzâhu'l-meknûn fi'z-zeyli alâ Keşfi'z-zunûn an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn" adlı eserinde müellifi olarak Ahdî Şemseddin Ahmed el- Bağdâdî'nin gösterildiği⁹ *Manzar-i ebrâr*'m, Şemsî-i Bağdâdî'ye ait olduğunu göstermesi açısından oldukça önemlidir.

Yine *Tuhfe-i Sâmî*'de Sam Mirza, Şemsî'nin bizim başka hiçbir kaynakta ismine rastlamadığımız başka bir naziresinden bahsetmektedir. Mirza'nın söylediğine göre Şemsî, Abdurrahman Câmî'nin (ö.898 /1492) *Heft Evreng* adlı hamsesinin dördüncü mesnevisi olan *Subhatü'l- ebrâr*' a da bir nazire yazmıştır. Bu nazirenin adının "*Sıdk u Safa*" olduğunu söyleyen Mirza, eserden birkaç beyte de yer vermiştir.¹⁰

Ayasofya ve Fatih kütüphanelerinde bulunan her iki el yazması eserde de Şemsî-i Bağdâdî hakkında aynı bilgiler birebir olarak tekrar edilmektedir.

Şemsî-i Bağdâdî'nin oğlu ve aynı zamanda *Manzar-i ebrâr*'m da müstensihisi olan Ahdî, Türk edebiyatının önemli tezkirelerinden olan *Gülşen-i şu'ara*'sında babasından bahsederek onun ehl-i ilim zümresinden olduğunu, gece gündüz ilim tahsil etmek ile meşgul olduğunu ve dönemin padişahına mesnevi bahrinde üç kitap nazmettiğini söylemektedir. Babasının iki dilde (Farsça ve Türkçe) şiirler nazmettiğini söyleyen Ahdî, Şemsî-i Bağdâdî'nin aynı zamanda gazel tarzında bir de divanı olduğunu haber vermektedir.¹¹ Ayrıca Ahdî tezkiresinin çeşitli bölümlerinde babasının hem Türkçe hem Farsça bazı şiirlerine de yer vermektedir.¹²

Şemsî ile ilgili farklı bilgilere ulaştığımız bir diğer eser ise Riyazî Mehmed Efendi'nin kaleme almış olduğu Osmanlı şairlerini ihtiva eden "*Riyâzü'ş-şuara*" adlı eserdir. Eserde Şemsî başlığı altında şairin Bağdatlı olduğu ve Ahdî'nin babası olduğundan söz edilerek, Türkçe bir beytine yer verilmektedir.¹³ Ahdî başlığına baktığımızda ise, babası Şemsî'nin mesleği ile ilgili farklı bir bilgi karşımıza çıkmaktadır. Kendisi de

⁹ Bağdatlı İsmail Paşa, "*Îzâhu'l-Meknûn Fi'z-Zeyli alâ Keşfi'z-Zunûn an Esâmi'l-Kütüb Ve'l-Fünûn*", C. 1, thk. Kılıslı Rifat Bilge, Şerefettin Yaltkaya, haz. Şerefettin Yaltkaya, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1947, s. 581.

¹⁰ Sâm Mirza Safevî, "*Tuhfe-i Sâmî*", t.y., Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi (Ayasofya) nr. 4248, Vr. 241^a; Sâm Mirza Safevî, "*Tuhfe-i Sâmî*", t.y., Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi (Fatih) nr. 4242. Vr. 139^a.

¹¹ Bağdatlı Ahdî, "*Gülşen-i Şu'arâ*", haz. Süleyman Solmaz, Ankara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2018, s. 189.

¹² Bağdatlı Ahdî, a.g.e., s. 37 ve 41.

¹³ Riyâzî Muhammed Efendi, "*Riyâzü'ş-Şuara*" (*Tezkiretü'ş-Şuara*), haz. Namık Açıkgöz, Ankara, 2017, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, s. 193.

1022/1613 yılından itibaren Yenişehir, Halep, Şam, Kudüs ve Kahire de kadılık yapmış olan Riyâzî¹⁴, Ahdî'nin babası olan Şemsî'nin Dârü'l Hilâfe Bağdat'ta kadılık yaptığı esnada belagat yönünden kuvvetli bir kaside söylediğini ve bu münasebetle kendisi ile bir dostluk alışverişinde bulduklarını söyleyip Türkçe bir başka beytine yer vermektedir.¹⁵

Riyâzî Mehmed Efendi'nin verdiği bu bilgilerden, Şemsî'nin hayatının bir bölümünde kadılık yaptığı anlaşılmaktadır. Bu bilgilerden Riyâzî'nin kadılık görevine başladığı 1022/1613 yılı ile emekli olduğu tarih olan 1034/1624 yılı¹⁶ arasındaki 12 yıl içinde Şemsî ile görüştikleri kanaati ortaya çıksa da Riyâzî'nin doğum tarihinin 980/1572¹⁷ yılı olması ve Şemsî'nin *Manzar-i ebrâr*'ı yazdığına yaşının ilerlemiş olduğunu söylemesi¹⁸ dolayısıyla bu kanaatin doğruluğu şüphe içermektedir.

Bunlardan başka Şemsî hakkında birbirini takip eder nitelikteki küçük bazı bilgilerin yer aldığı tezkireler de mevcuttur. Sâdikî-i Kitâbdâr'ın Çağatay Türkçesi ile kaleme alınmış olan "*Mecma'ul Havâs*" adlı tezkiresinde Şemsî'den birçok şiri olan Bağdatlı mutaassıp bir şair olarak bahsedilmekte¹⁹, Said-i Nefsî'nin "*Târih-i Nazm u Nesr der İran*" adlı eserinde ve Abdurresul Hayyampûr'un "*Ferheng-i Sohenveran*" adlı eserinde de bu bilgiler aynen tekrar edilmektedir.²⁰ Fakat Şemsî'nin eserinde dört halifeyi övdüğü beyitleri²¹ göz önüne alındığında bu bilginin doğruluğuna kanaat getirmek oldukça güçtür.

Ahdî'nin eseri *Gülşen-i şu'arâ*'dan öğrendiğimiz bir diğer önemli bilgi ise Şemsî'nin fertlerinden birçoğu şair olan bir aileye mensup olduğudur. Ahdî'nin tezkiresinde geçen aile fertlerinin isimleri şu şekildedir: Şemsî-i Bağdâdî'nin büyük oğlu Rızâî (ö. 963/1556)²², küçük oğlu Murâdî²³, Şemsî'nin kardeşi Hüseyinî-i Bağdâdî²⁴, *Tuhfe-i*

¹⁴ Namık Açıköz, "TDV İslam Ansiklopedisi", "*Riyâzî*", C. 35, İstanbul, 2008, s. 144.

¹⁵ Riyâzî Muhammed Efendi, **a.g.e.**, s. 246.

¹⁶ Açıköz, "TDV İslam Ansiklopedisi", s. 144.

¹⁷ Açıköz, **a.y.**

¹⁸ Mevlânâ Şemsî-i Bağdâdî, "*Manzar-i Ebrâr*", t.y., Köprülü Yazma Eser Kütüphanesi (Hacı Ahmed Paşa) nr. 294, Vr. 6^b.

¹⁹ M. Oğuzhan Kuşoğlu, "*Sâdikî-i Kitâbdâr'ın Mecma'ül-Havâs Adlı Eseri (inceleme - Metin - Dizin)*", Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili Bilim Dalı, Doktora Tezi Tezi, 2012, s. 494.

²⁰ Saîd Nefsî, "*Tarih-i Nazm u Nesr der İran*", C. 1, Tahran, İntişârât-ı Furûğî, 1334, s. 534; Abdurresûl Hayyâmpûr, "*Ferheng-i Sohenveran*", C. 2, Tahran, İntişârât-ı Telâye, 1382, s. 515-516.

²¹ Mevlânâ Şemsî Bağdâdî, "*Manzar-i ebrâr*", Vr. 12.^b

²² Bağdatlı Ahdî, "*Gülşen-i Şu'arâ*", s. 171.

²³ **A.g.e.**, s. 281.

²⁴ **A.g.e.**, s. 139.

Sâmî'nin Ayasofya ve Fatih²⁵ nüshalarında Şemsî'nin kardeşi olarak bahsedilen, fakat Ahdî'nin tezkiresi *Gülşen-i şu'arâ*'da amcaoğlu olarak tanıttığı Rindî²⁶ (ö. 993/1585) ve onun oğlu Zühdî²⁷, yine akrabalarından olduğunu söylediği Hürremî²⁸ Şemsî'nin şair olan aile fertlerinden bazı isimlerdir.

Şemsî-i Bağdâdî çalışma konumuz olan eserinde de kendisi ile ilgili bazı bilgilere yer vermektedir. Kaynaklarda doğum ve ölüm tarihleri ile ilgili bir bilgiye rastlamadığımız şair *Manzar-i ebrâr*'ı yazdığı esnada yaşının ilerlemiş olduğunu kendi sözleri ile dile getirmektedir:

فکرِ صوابی نشد از من پدید موی سیاه گشت به عُصیان سفید
عمر به غفلت گذرانیده‌ام توسن طاعت ندوانیده‌ام²⁹

“Benden doğru bir fikir çıkmadı, siyah saçım itaatsizlik ile beyazladı.

Ömrümü gaflet ile geçirdim, ibadet atını koşturamadım.”

Ayrıca eserin hâtime bölümünde Şemsî'nin *Manzar-i ebrâr*'ı bitiriş tarihi olarak verdiği tarihten ve de eserinde Kanunî Sultan Süleyman'ın senasna ayırdığı üç bölümden onun Sultan Süleyman zamanında hayatta olduğu ve bir başka beytinde verdiği bilgilerden de Bağdat'ta yaşadığı bilgisine ulaşıyoruz:

بود ز هجرت شده باوی قرین نهصد و پنجاه و چهار از سنین³⁰

“Hicretten bu zamana yaklaşık dokuz yüz elli dört sene geçmişti”

من که به بغداد درم بی خوشی زار و نزارم ز ریاضت کشی³¹

“Ben ki Bağdat'ta mutsuzluk içindeydim.

Sıkıntılardan dolayı zâr u perişan idim.”

Şemsî eserinde, şeyhinden aldığı eğitimi ile ilgili de ayrıntılı bilgilere yer vermektedir. “Pîr'in Hizmetinde Bulunma ve Ondan Fayda Görme”³² başlıklı bölümde,

²⁵ Sâm Mirza Safevî, “*Tuhfe-i Sâmî*”, t.y., Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi (Ayasofya) nr. 4248, Vr. 240^b; Sâm Mirza Safevî, “*Tuhfe-i Sâmî*”, t.y., Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi (Fatih) nr. 4242, Vr. 138^b.

²⁶ Bağdatlı Ahdî, “*Gülşen-i Şu'arâ*”, s. 171.

²⁷ A.g.e., s. 172.

²⁸ Bağdatlı Ahdî, A.g.e., s. 145.

²⁹ Mevlânâ Şemsî-i Bağdâdî, “*Manzar-i Ebrâr*”, Vr. 6^b.

³⁰ A.g.e., 70^a.

³¹ A.g.e., Vr. 7^b.

şeyhinden evvela Arapça eğitimi almakla işe başladığından ve daha sonra nücum, aruz ve kafiye eğitimi aldığından söz etmektedir. Tüm bu ilimlerin ardından da şeyhinin kendisindeki yeteneği görerek onu şiir yazmaya teşvik ettiğini söylemektedir:

شاهد معنی که به من شد قرین گفت برو شعر بگو بعد از این³³
 “Manaya vakıf olduğumu görünce ‘git bundan sonra şiir söyle’ dedi.”

Hakkında tezkirelerden ve eserinden elde ettiğimiz kısıtlı bilgilere dayanarak Şemsî'nin edebî açıdan kuvvetli bir şair olduğu ve tarafımızdan henüz tümüne ulaşılamamış olsa da birçok şiiri olduğunu söylemek mümkündür.

ŞEMSÎ-İ BAĞDÂDÎ'NİN ESERİNDE ADINI ZİKRETTİĞİ ŞAİRLER

Manzar-i ebrâr'ı incelediğimizde Şemsî-i Bağdâdî'nin eserinde kendisinden evvel yaşamış olan bazı şairlerin isimlerini andığını ve zaman zaman onların şiirlerinden tazminler yaptığını görmekteyiz.

Nizâmî-i Gencevî

Şemsî-i Bağdâdî, Nizâmî'ye nazire yapmak amacıyla kaleme aldığı eserinde onun adını açıkça ve büyük bir ihtiram ile zikretmiş, kimi zaman *Mahzenü'l esrâr*'a ve hamsesine atıf yaparak kimi zaman ise şiirlerinden tazmin yaparak Nizâmî'yi birçok yerde anmıştır:

باغ کزومیه برد صد هزار باز عجب نیست ازو پنج انار³⁴
 “Bahçenin kendisinden yüz bin meyve aldığı o kişiden, beş nar istemek tuhaf bir iş değildir.”

Sa'dî-i Şirâzî

Şemsî, *Manzar-i ebrâr*'da Sa'dî'nin hem *Gülistan* isimli eserini hem de adını iham yapmak suretiyle anmış, aynı zamanda bir beytini tazmin etmiştir:

آن یکی از خطّه شیراز پاک کرده گلستان همه اقلیم خاک³⁵

³² A.g.e., Vr. 64^b-66^a.

³³ A.g.e., Vr. 65^a.

³⁴ Mevlânâ Şemsî-i Bağdâdî, Vr. 13^b.

³⁵ A.g.e., "*Manzar-i Ebrâr*", Vr. 7^b.

“O biri pirüpak Şîraz diyarından tüm dünyayı Gülistan’a çevirdi”

Abdurrahmân-ı Câmî

Şemsî'nin hayatı ile ilgili bölümde zikrettiğimiz üzere, *Tuhfe-i Sâmî*'nin incelediğimiz Ayasofya ve Fatih³⁶ kütüphanelerindeki nüshalarından öğrendiğimiz kadarıyla, Şemsî Câmî'nin *Subhatü'l ebrâr* adlı mesnevisine de bir nazire yazmıştır. Aynı zamanda *Manzar-i ebrâr* mesnevisinde de îham yolu ile kendisinden bahsetmiş ve de adını vermeden *Salâmân ve Ebsâl* mesnevisinden bir beytini ³⁷ tazmin etmiştir:

"صانع، بی چون که جهان آفرید" قدرتِ او کون و مکنان آفرید³⁸
 “Yaradan, eşi benzeri olmayan dünyayı yarattı,

O'nun kudreti, varlığı ve kâinatı yarattı.”

Husrev-i Dihlevî

Şemsî, *Manzar-i ebrâr*'da, bir yerde açıkça diğer iki yerde îham yoluyla Husrev-i Dihlevî'nin adını anmıştır:

وان دگر از هند شده افسری خسرو اقلیم سخن پروری³⁹

“Ve o diğeri Hindistan'da taç taktı
 Şairler ülkesinin şâhı oldu.”

MANZAR-İ EBRÂR

Manzar-i ebrâr'ın mevcut tek nüshası Köprülü Yazma Eserler Kütüphanesi Hacı Ahmed Paşa koleksiyonunda 294 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Türk edebiyatının önemli tezkirelerinden *Gülşen-i şu'arâ*'nın yazarı ve Şemsî'nin oğlu, Ahmed Ahdî b. Şemsî-i Bağdâdî (ö. 1002/1593-94) tarafından talik bir yazı ile Cemâziyelevvel 975/ 1567

³⁶ Sâm Mirza Safevî, “*Tuhfe-i Sâmî*”, t.y., Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi (Ayasofya) nr. 4248. Vr. 240^b-241^a; Sâm Mirza Safevî, “*Tuhfe-i Sâmî*”, t.y., Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi (Fatih) nr. 4242. Vr. 138^b-139^b.

³⁷ Abdurrahman Câmî, “*Salâmân ve Ebsâl*”, thk. Zehrâ Muhâcîrî, Tahran, Neşr-i Ney, 1376 hş., s. 163.

³⁸ Mevlânâ Şemsî Bağdâdî, “*Manzar-i ebrâr*”, Vr. 52^a.

³⁹ A.g.e., Vr. 7^b.

Kasım/Aralık tarihinde istinsah edilmiş olan bu eser 70 varak ve 2257 beyitten müteşekkildir. Şemsî eserini bitiriş tarihi olarak 954/1547/1548 yılını işaret etmektedir.⁴⁰

Manzar-i ebrâr'ın muhtevasında bulunan Kanûnî Sultan Süleyman (salt. 1520-1566) adına yazılmış olan üç senadan bu eserin Kanûnî'ye sunulmak üzere kaleme alındığı anlaşılrsa da, Sultana takdim edilip edilmediğine dair elimizde yeterli bilgi bulunmamaktadır. Fakat eserin İstanbul'daki bir kütüphanede bulunması da maksadına ulaşmış olsun yahut olmasın, *Manzar-i ebrâr*'ın bir şekilde Sultan'a takdim edilmek üzere buraya getirildiği ihtimalini de güçlendirmektedir.

Eserin nazım şekli mesnevîdir şair eserinde başka bir nazım biçimine yer vermemiş tamamını mesnevî kalıbında yazmıştır. Tıpkı nazire olarak yazıldığı *Mahzenü'l esrâr* gibi serî bahrinin müfte' ilün/müfte' ilün/fâ' ilün kalıbında kaleme alınmıştır.

Şemsî-i Bağdâdî eserinin telif sebebini de yine kendi sözleri ile dile getirmiş ve niyetinin *Mahzenü'l esrâr*'a nazire yazmak olduğunu açıkça belirtmiştir. "Batın Âleminde Değerli Üstat Şeyh Nizâmî'ye Bağlanma; *Mahzenü'l esrâr*'ın İzinden Gitme ve *Manzar-i ebrâr*'a Başlama İznî" başlıklı bölümde şair bir gece rüyasında Nizâmî, Câmî ve Husrev-i Dihlevî gibi şairlerin hazır bulunduğu bir mecliste, *Manzar-i ebrâr*'a başlamak için Nizâmî'den izin aldığını ayrıntılı bir şekilde anlatmaktadır.⁴¹

Ayrıca "Hâtîme-i Kitâb" bölümünde bir hamse yazmak niyetinde olduğunu, *Manzar-i ebrâr*'ın bu hamsenin ilk mesnevisi olduğunu belirterek diğer dördünü yazabilmek için Allah'tan yardım talebinde bulunmaktadır. Sam Mirza'nın *Tuhfe-i Sâmî* adlı tezkiresinde bahsettiği ve Şemsî'nin, Abdurrahmân-ı Câmî'nin *Subhatü'l ebrâr* adlı mesnevisine nazire olarak kaleme aldığını söylediği *Sıdk u Safâ*⁴² adlı eseri bu hamsenin bir başka mesnevisi olabilir mi elimizdeki bilgilerle bu kanaata varmak pek ihtimal dâhilinde görülmemektedir. Mezkûr eser ve tezkirelerde varlığından bahsedilen dîvanın bulunması halinde bu eserlerin de literatüre dâhil edilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

ESERİN MUHTEVASI

⁴⁰ A.g.e., Vr. 70^a.

⁴¹ A.g.e., Vr. 13^a-14^a.

⁴² Sâm Mirza Safevî, "*Tuhfe-i Sâmî*", t.y., Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi (Ayasofya) nr. 4248, Vr. 241^a; Sâm Mirza Safevî, "*Tuhfe-i Sâmî*", t.y., Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi (Fatih) nr. 4242. Vr. 139^a.

Yazıldığı dönemin dil ve imla özelliklerini taşıyan *Manzar-i ebrâr* toplam altmış üç başlık içermektedir. Çalışmamızın makale sınırlarını aşmaması için eserin muhtevasına fazlaca girmeden, bölümlerinden kısaca bahsedilecektir.

“Besmele Manzumesi” ile başlayan eser “Fâtıha Suresi’nin Vasıfları Hakkında” isimli bir başka manzume ve ardından gelen “tevhid” ile devam etmektedir. Dört “münacat” ve Hz. Muhammed’e yazılmış beş “naat”ın ardından gelen “sebeb-i telif” bölümünde Şemsî bir eser yazma isteğiyle düşüncelere daldığı bir gece, rüyasında Nizâmî, Husrev-i Dihlevî ve Câmî gibi şairlerin hazır bulunduğu bir meclis gördüğünü anlatmaktadır. Kadehlerin boşalıp, mutriplerin sustuğu anda Nizâmî’ye hitaben konuşmaya başlayan Şemsî, onu diğer şairlerle karşılaştırır ve herkesten daha üstün olduğunu, onun yolundan giden herkesin onun kanatları ile yükseldiğini, onun kadehinden bir yudum içen kişinin coştüğünü ve kendisinin de bu bâdenin teşnesi olduğunu söyleyerek, Nizâmî’nin kendisine bu yolda himmet etmesini ister. Bunun üzerine Nizâmî kadehinde kalmış olan tortuyu Şemsî’nin kadehine boşaltarak onu işaret eder. Bu olay üzerine mana kapılarının kendisine açıldığını ve dilinin şekerler saçmaya başladığını anlatan Şemsî, *Manzar-i ebrâr*’ı yazmaya başladığını söyler.

Manzar-i ebrâr’ın muhtevasında Kanûnî Sultan Süleyman için yazılmış, “senâ” adı verilen üç ayrı methiye bulunmaktadır. Şemsî-i Bağdâdî bu senaların tümünde özellikle Kanûnî Sultan Süleyman’ın adaletine vurgu yapmakta, onu “İman ordusunun komutanı, Osmanlı imparatorluğunun iftiharî”⁴³ diye tanımlamaktadır. Şair ayrıca ilk senada, bu dönemin önemli tarihsel gelişmelerinden biri olan, Osmanlı ordusunun Sultan Süleyman önderliğinde doğuya yönelik en büyük ve en uzun süreli askeri seferlerinden biri olan Irakeyn seferinden de (1533-1535) bahsetmektedir. Kendisi de Bağdatlı olan şairimiz, bu seferin Bağdat üzerindeki etkilerini bizzat şahitliğine dayanarak anlatmakta, Bağdat’ın Osmanlı eliyle tekrar imar edilışinden ayrıntıları ile bahsetmektedir. Burada çalışma konumuz olan eserde bu önemli tarihi olaydan nasıl söz edildiğine dair birkaç örnek sunmanın faydalı olacağı görüşündeyiz.

Şemsî-i Bağdâdî, Bağdat’ın Osmanlı askerleri tarafından fethedilmesinden sevinçle bahsetmiş ve bu olayın tarihi olarak 939/ 1532/1533 yılını işaret etmiştir:

تیسغ زده کافر مخروج را بس ته ره فتتیه یاجوج را

⁴³ Mevlânâ Şemsî-i Bağdâdî, “*Manzar-i ebrâr*”, Vr. 16^a.

بود ز هجرت شده در سالها
 نه صد و سی سال و نه از سالها
 زیر نشین علم داد شد
 سایه فکن بر سر بغداد شد⁴⁴

“İsyancı kâfirleri kılıçtan geçirdi, Ye’cüc fitnesinin yolunu kapattı,

Hicretin üzerinden yıllar geçmişti, yıllardan dokuz yüz otuz dokuz yılı idi,

Adalet sancağının altına oturup, Bağdat’ın üzerine gölgesini düşürdü.”

Bağdat’ın Osmanlı tarafından fethedilmeden önceki haliyle ilgili de şu bilgileri vermektedir:

گشته ز افراط فساد و جفا
 برج ولایت تهی از اولیا
 صومعه خالی شده از زکر خُر
 خانقه از اسب و خر و گاو پر⁴⁵
 منبر و محراب رها کرده اند
 مدرسه ها میکده ها کرده اند⁴⁶

“Zulüm ve bozgunculukta ifrattan, velayet kalesi evliyasız kalmıştı

Mabetler özgürce zikir yapılamaz olmuş, tekkeler at, eşek ve ineklerle dolmuştu

Minberi ve mihrabı terk etmiş, medreseleri meyhanelere çevirmişlerdi.”

Şemsî-i Bağdadî, Kanûnî Sultan Süleyman eliyle Bağdat’ın yeniden imar edilmesine de birçok yerde vurgu yapmaktadır:

روی به آبادی کشور نهاد
 در به رخ مردم عالم گشاد⁴⁷

“Ülkeyi âbad etmeye yöneldi, dünyadaki insanlara kapıları açtı.”

Yine bir başka beyitte şöyle söylemektedir:

زامن و امان داد به مردم فراغ
 قطره خون در نچکاند از دماغ⁴⁸

“İnsanlara güven ve huzur sağladı, burunlardan bir damla kan akıtmadı.”

Kanûnî’ye ayrılmış olan bu üç başlığın ardından giriş bölümünü tamamlayan şair, eserine sırasıyla bir makale ve makale konusu ile ilgili hikâyeye şeklinde devam etmektedir. Eserin bu bölümü 20 makale ve 24 hikâyenin yanı sıra makale olarak adlandırılmamış 3 ayrı başlık içermektedir.

⁴⁴ A.g.e., Vr. 14^b.

⁴⁵ Mevlânâ Şemsî-i Bağdadî, Vr. 14^b.

⁴⁶ A.g.e., Vr. 15^a.

⁴⁷ A.g.e., Vr. 15^b.

⁴⁸ A.g.e., a.y.

Makale ve hikâyelerin yer aldığı bu bölümden sonra eser “Der Hâtîme-i Kitâb Gûyed” manzumesi ile tamamlanmaktadır.

NİZÂMÎ’NİN *MAHZENÜ’L ESRÂR*’I İLE ŞEMSÎ-İ BAĞDÂDÎ’NİN *MANZAR-İ EBRÂR* MESNEVÎSİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Nizâmî’nin *Mahzenü’l esrâr* adlı eseri ile Şemsî-i Bağdâdî’nin ona nazire olarak kaleme aldığı *Manzar-i ebrâr* adlı eser arasında çeşitli yönlerden benzerlikler ve farklılıklar mevcuttur. Söz konusu benzerlik ve farklılıkların bir kısmı biçimsel bir kısmı ise içerikseldir. Aşağıda evvela iki eserin genel hatlarıyla karşılaştırıldığı bir tablo verilmiş ve daha sonra sözü edilen benzerlik ve farklılıklardan bir kısmına değinilmiştir.

<i>Manzar-i ebrâr</i>	<i>Mahzenü’l esrâr</i>
63 başlık	60 başlık
Giriş Bölümü	Giriş Bölümü
Besmele, Fatıha suresinin vasıfları, Tevhid, Münacat, Naat, Eserin Yazılış Sebebi, Padişaha övgü,	Tevhid, Münacat, Naat, Miraç, Padişahın Övgüsü, Yer Öpme Hitabı, Kitabın nazmı ve tertibi, Sözü Fazileti, Manzum Yazının Mensur Yazıya Üstünlüğü, Gecenin Tavsifi ve Gönlü Tanıma, Halvet ve Halvetin Semeresi
Makalelerden Önceki Giriş Bölümü 16 Başlık İçermektedir.	Makalelerden Önceki Giriş Bölümü 19 Başlık İçermektedir.
20 makale, 24 hikâye ve 3 ayrı başlıktan müteşekkildir.	20 makale ve 20 hikâyeden müteşekkildir.
Der Hâtîme-i Kitâb Gûyed manzumesi ile tamamlanmaktadır.	Encâm-ı Kitâb manzumesi ile tamamlanmaktadır.

BİÇİMSEL BENZERLİKLER VE FARKLILIKLAR

- *Manzar-i ebrâr* tıpkı *Mahzenü’l esrâr* gibi serî bahrinin müfte’ilün müfte’ilün fâ’ilün kalıbında yazılmıştır.
- *Mahzenü’l esrâr* 2400 beyitten, *Manzar-i ebrâr* ise 2257 beyitten müteşekkildir.

- *Mahzenü'l esrâr*'da 2 münacat, 5 naat, 1 miraciye; *Manzar-i ebrâr*'da ise 4 münacat, 5 naat (biri miraç hadisesi hakkında) bulunmaktadır.
- *Mahzenü'l esrâr* 20 makale ve 20 hikâyeden oluşurken, *Manzar-i ebrâr* 20 makale ve 24 hikâyenin yanı sıra makale olarak adlandırılmamış 3 ayrı başlık içermektedir.
- Her iki eserde de hikâyeler makalelerin ardından ve konuyla ilişkili olarak gelmektedir. *Mahzenü'l esrâr*'da sıralama bir makale bir hikâye şeklinde ilerlerken, *Manzar-i ebrâr*'da 17. makaleyi teşkil eden "Belagatin Fazileti" adlı manzumeden sonra, "Hikâye" ve "Onun Aksine Bir Hikâye" başlığı altında üst üste iki hikâye yer almaktadır.
- Nizâmî'nin eserindeki her hikâyenin, ihtiva ettiği konuya dair bir başlığı bulunurken, Şemsî'nin eserinde hikâyeler başlıksız olarak yer almaktadır.
- Hem Nizâmî hem Şemsî eserlerinde şüirlerinin neredeyse çoğunun sonunda tecrid sanatını kullanmak suretiyle kendi isimlerini anmışlardır.

İÇERİKSEL BENZERLİK VE FARKLILIKLAR

- Her iki mesnevi de "Besmele" manzumesi ile başlar. Nizâmî eserinin bu başlangıç bölümünde Allah'ın rahmetinden ve her şeyin yaratıcısı olduğundan söz eder; Şemsî ise besmeleyi ilk olarak kelimelere daha sonra ise tek tek harflere bölerek vasıflandırır.
- İki eserin de 2. münacatında şairler benzer üsluplarla Allah'ın sıfatlarını anlamakta akılların ve onu övmekte dillerin yetersiz kaldığından bahsetmektedir. Nizâmî bunu bir hadîse işaret ederek yaparken⁴⁹, Şemsî ise Arapça bir beyit ile yapmaktadır⁵⁰.
- Her iki eserde şairler Peygamberin miraç yolculuğunun anlatıldığı bölümlerde astronomik unsurlardan ziyadesiyle faydalanmışlardır. Nizâmî'nin bu bölümdeki teşbihleri ve dili Şemsî'ye nazaran daha ağırdır. Ayrıca her iki şair de bu bölümde peygamberin bineği olan Burak hakkında "şimşek"

⁴⁹ Nizâmî-i Gencevî, "*Mahzenü'l Esrâr*", thk. Vâhîd Destgirdî, Tahran, İntişarât-i İbn-i Sînâ, 1334, s. 11.

⁵⁰ Mevlânâ Şemsî-i Bağdâdî, "*Manzar-i ebrâr*", Vr. 6^a.

benzetmesi yaparak⁵¹ bu yolculuğun “bir nefeste olup bittiğine” dair vurgu yapmışlardır.⁵²

- *Mahzenü'l esrâr*'da bulunan “halvet” ve “semerele” bölümü *Manzar-i ebrâr*'da bulunmamaktadır.
- *Mahzenü'l esrâr*'da “Yer Öpme Hitabı” padişaha yapılırken,⁵³ *Manzar-i ebrâr*'da 5. naat “Peygamberin Eşiğini Öpme”⁵⁴ şeklinde işlenmiştir.
- *Manzar-i ebrâr*'da 3. naat Peygamberin mucizelerine ayrılmışken, Nizâmî'nin eserinde böyle bir bölüm bulunmamaktadır.
- Her iki mesnevide de Padişaha Övgü bölümü bulunmaktadır. Eserinde kendi döneminin padişahı olan Fahreddin Behram Şah'a övgüde bulunan Nizâmî, onu daha çok cömertliği ve bilgisi ile methederken, Şemsî dönemin Osmanlı sultanı Kanûnî Sultan Süleyman'a “sena” adını verdiği üç başlık ayrılarak onun en çok adaletli oluşuna vurgu yapmıştır.
- Her iki eserde de İsa peygamberle ilgili bir hikâye yer almaktadır. *Mahzenü'l esrâr*'daki hikâyede Nizâmî, İsa peygamberin pazar yerindeki köpek iskeletinin dişlerini inciye benzettiği meşhur hikâyeyi aktarmaktadır.⁵⁵ *Manzar-i ebrâr*'da ki hikâyede ise zamanın bir bilgesi ile İsa peygamber arasındaki mektuplaşma hikâyesi anlatılmaktadır.⁵⁶
- Yine her iki eserde hikâyesi yer alan ortak isimlerden biri de Hârûn Reşid'dir. *Mahzen'ül esrâr*'da, ayağının bastığı yerde bulunan hazineden aldığı güç ile Hârûn Reşid'in damadı olma talebinde bulunan berberin hikâyesi anlatılırken,⁵⁷ *Manzar-i ebrâr*'da tüm halkın zengin olduğu Hârûn Reşid devrinde, zekât verecek kimseyi bulamayan bir zümrenin hikâyesine yer verilmektedir.⁵⁸
- Nûşirevan'ın hikâyesi hem *Mahzenü'l esrâr*, hem de *Manzar-i ebrâr*'da adaleti gözetmenin gerekliliği konusundaki makalelerden sonra yer

⁵¹ Nizâmî-i Gencevî, “*Mahzenü'l Esrâr*”, s. 16; Mevlânâ Şemsî Bağdâdî, “*Manzar-i ebrâr*”, Vr.9^a .

⁵² Nizâmî-i Gencevî, *a.g.e.*, s. 19; Mevlânâ Şemsî Bağdâdî, *a.g.e.*, Vr. 10^b.

⁵³ Nizâmî-i Gencevî, *a.g.e.*, s. 32.

⁵⁴ Mevlânâ Şemsî-i Bağdâdî, *a.g.e.*, Vr. 12^a-12^b.

⁵⁵ Nizâmî-i Gencevî, “*Mahzenü'l Esrâr*”, s. 126-127.

⁵⁶ Mevlânâ Şemsî-i Bağdâdî, “*Manzar-i ebrâr*”, Vr. 47^b-48^b.

⁵⁷ Nizâmî-i Gencevî, *a.g.e.*, s. 171-173.

⁵⁸ Mevlânâ Şemsî-i Bağdâdî, *a.g.e.*, Vr. 25^a-26^a.

almaktadır. *Mahzenü'l esrâr*'daki Nûşirevan karakteri önceleri halkına zulmeden daha sonra ise nedamet getirip onlara adalet ile hükmetmeye başlayan bir padişah iken,⁵⁹ *Manzar-i ebrâr*'da çizilen Nûşirevan karakteri hırsızlık mağduru olan bir kafilenin kaybı tazmin edilip, haramilerden intikam alınana dek tacı ve tahtı kendisine haram kılan adil bir padişahtr.⁶⁰

- Nizâmî'nin eserindeki “Tebaanın Hakkına Riayet Etme” başlığını taşıyan dördüncü makale⁶¹ ile Şemsî'nin eserindeki “Bozorgmîhr'in Padişaha Nasihatî” adlı on dokuzuncu makale⁶² içerik açısından birbirine oldukça benzemektedir. Her iki şair bu makalelerinde padişahlara adaletli olmaları ve zulümden el çekmeleri konusunda yakın anlamlı beyitler ile nasihatte bulunmaktadır.
- Bir üst madde de sözünü ettiğimiz makalelerden sonra gelen, *Mahzenü'l esrâr* mesnevisindeki “Yaşlı kadın ile Sultan Sancar'ın hikâyesi” ve *Manzar-i ebrâr*'daki yirminci hikâye de yine birbirine benzemektedir. Nizâmî'nin hikâyesinde bir devlet görevlisi tarafından zulme uğrayan yaşlı kadın Sultan Sancar'ın karşısına dikilerek adalet ister,⁶³ *Manzar-i ebrâr*'daki hikâyede ise bir asker tarafından dayak yiyerek dişi kırılmış olan bir adam zalim bir valinin yolunu keserek kendisinden adalet talebinde bulunur.⁶⁴ İki benzer hikâye arasındaki fark ise Nizâmî'nin hikâyesindeki gadre uğramış yaşlı kadın sultana sitem ve nasihat etmekle yetinir ve hikâye bu şekilde sonlanırken, Şemsî'nin hikâyesinin sonunda, adalet talebine hakkaniyetle cevap vermemiş olan zalim valinin sonu bedbahtlık olmuş ve başına bazı musibetler gelmiştir.
- Nizâmî eserinde intak sanatından faydalanmak suretiyle insan dışı varlıkları konuşturmuştur. 6. Makaleden sonra gelen hikâye “Köpek, Avcı ve Tilki'nin Hikâyesi”⁶⁵, 20. Makaleden sonra gelen “Bülbül ve Doğan'ın hikâyesi”⁶⁶ başlığını taşımaktadır ve Nizâmî bu bölümlerde adı geçen hayvanları intak

⁵⁹ Nizâmî-i Gencevî, *a.g.e.*, s. 80-83.

⁶⁰ Mevlânâ Şemsî-i Bağdâdî, *a.g.e.*, Vr. 29^b-30^b.

⁶¹ Nizâmî-i Gencevî, *a.g.e.*, s. 89.

⁶² Mevlânâ Şemsî-i Bağdâdî, *a.g.e.*, Vr. 57^a-58^a.

⁶³ Nizâmî-i Gencevî, *a.g.e.*, s. 91.

⁶⁴ Mevlânâ Şemsî-i Bağdâdî, *a.g.e.*, Vr. 58^a-59^a.

⁶⁵ Nizâmî-i Gencevî, *a.g.e.*, s. 101.

⁶⁶ *A.g.e.*, s. 177.

sanatını kullanmak suretiyle konuşmaktadır. Ayrıca yine 11. Makalede ördek ile doğan'ı konuşuran⁶⁷ Nizâmî, “Feridun’un Âhu ile Hikâyesi” başlığı altında ise cansız bir varlık olan oku kişileştirerek konuşmaktadır.⁶⁸ Şemsî ise *Manzar-i ebrâr*’ında teşhis sanatını kullanmış olsa da intak sanatından faydalanmamıştır.

HER İKİ ESER ARASINDA YER ALAN BENZER BEYİTLER

Yaptığımız inceleme esnasında Nizâmî’nin *Mahzenü’l esrâr*’ı ile ona nazire olarak yazılmış olan Şemsî-i Bağdâdî’nin *Manzar-i ebrâr* mesnevisi arasında gerek lafiz gerekse mana yönünden birbirine benzer olan birçok beytin varlığı dikkatimizi çekmiştir. Burada söz konusu beyitlerden sınırlı bir kısma yer verilecektir.

Nizâmî

خام کمن پخته تـدبیرها عذر پذیرند دة تقصیرها⁶⁹
 “Ham tedbirleri pişirir, hataları mazur görür.”

Şemsî

راست برآرنده تـدبیرها عذر پذیرند دة تقصیرها⁷⁰
 “Tedbirleri rast getiren, hataları mazur görendir.”

Nizâmî

کیست درین دیر گه دیر پای کو لمن الملک زند جز خدای⁷¹
 “Kadim zamanlardan beri bu dünyada, Allah’tan başka kim hüküm sürdüğünü iddia edebilir?”

Şemsî

کیست بجز تو که نداد در دهد از «لَمَنْ الْمَلِكُ» صدادر دهد⁷²

⁶⁷ Nizâmî-i Gencevî, "*Mahzenü’l Esrâr*", s. 127.

⁶⁸ *A.g.e.*, s. 109.

⁶⁹ *A.g.e.*, s. 3.

⁷⁰ Mevlânâ Şemsî-i Bağdâdî, "*Manzar-i ebrâr*", Vr. 4^a.

⁷¹ Nizâmî-i Gencevî, *a.g.e.*, s. 3.

⁷² Mevlânâ Şemsî-i Bağdâdî, *a.g.e.*, Vr. 4^b.

“Senden başka ‘mülkün sahibiyim’ diyecek olan kim var?”

Nizâmî

چاره ما ساز که بی داوریم گر تو برانی به که روی آوریم⁷³

“Biz çaresizlere çare bul! Eğer sen de kapından sürersen kime yüz çeviririz?”

Şemsî

گر همه رانند به تو بگذریم ورتو برانی به که رو آوریم⁷⁴

“Herkes kapısından kovsa sana geliriz, eğer sen kapından sürersen kime yüz çeviririz?”

Nizâmî

در صفتت گنگ فرو مانده ایم من عرف الله فرو خوانده ایم⁷⁵

“Senin sıfatında dilsiz ve aciz kalmışız, ‘Allah’ı kim bilir’ sözünün hikmetini okuruz.”

Şemsî

عقل نداند چه ستاید ترا السنتنا قاصرۃ هاهنا⁷⁶

“Akıl seni nasıl öveceğini bilmez. Dillerimiz seni övmekte yetersiz.”

Nizâmî

زان سفر عشق نیاز آمده در نفسی رفتی و باز آمده⁷⁷

“O aşk yolculuğundan muhabbet hâsıl olmuş, bir nefeste gidip geri dönmüştür.”

Şemsî

بود به انوار شده مقتبس رفتن و باز آمدنش یک نفس⁷⁸

⁷³ Nizâmî-i Gencevî, "Mahzenü'l Esrâr", s. 11.

⁷⁴ Mevlânâ Şemsî-i Bağdâdî, "Manzar-i ebrâr", Vr. 6^b.

⁷⁵ Nizâmî-i Gencevî, a.g.e., s. 11.

⁷⁶ Mevlânâ Şemsî-i Bağdâdî, a.g.e., Vr. 6^a.

⁷⁷ Nizâmî-i Gencevî, a.g.e., s. 19.

⁷⁸ Mevlânâ Şemsî-i Bağdâdî, a.g.e., Vr. 10^b.

“Nurlarla kaplanmış gibi oldu, gidişi ve gelişi bir solukta oldu ve bitti.

Nizâmî

خطِ فلک خطه میدان تست گوی زمین در خم چوگان تست⁷⁹

“Feleğin çizgileri senin meydan yerindir. Yeryüzü gûyu senin çevganının kıvrımındadır.”

Şemsî

آنکه ظفر بر سر میدان اوست گوی فلک در خم چوگان اوست⁸⁰

“Zaferin meydanında olduğu kişi odur, feleğin gûyu onun çevganının kıvrımındadır.”

Nizâmî

حاصل دنیا چو یکی ساعتست طاعت کن کز همه به طاعتست⁸¹

“Dünya nimetlerinin süresi bir saat gibidir, İbadet et! İbadet her şeyden daha üstündür.”

Şemsî

مدت دنیا که یکی ساعت است خلقت او خاصه پی طاعت است⁸²

“Dünyanın süresi bir saat kadar kısadır ki onun yaratılış amacı da ibadet içindir.”

Nizâmî

دور خلافت چو به هارون رسید رایت عباس به گردون رسید⁸³

“Halifelik sırası Hârûn’a geldiğinde Abbasoğullarının sancağı feleğe kadar uzanıyordu.”

Şemsî

دور خلافت چو به هارون رسید بود خلیق ز غنا مستفید⁸⁴

⁷⁹ Nizâmî-i Gencevî, *"Mahzenü'l Esrâr"*, s. 29.

⁸⁰ Mevlânâ Şemsî-i Bağdâdî, *"Manzar-i ebrâr"*, Vr. 16^a.

⁸¹ Nizâmî-i Gencevî, *a.g.e.*, s. 83.

⁸² Mevlânâ Şemsî-i Bağdâdî, *a.g.e.*, Vr. 20^a.

⁸³ Nizâmî-i Gencevî, *a.g.e.*, s. 171.

“Halifelik sırası Hârûn’a geldiğinde halk zenginliğin nimetlerinden faydalanır olmuştu.”

Nizâmî

اول و آخر به وجود و صفات هست کن و نیست کن کاینات⁸⁵

“Varlık bakımından ilk ve sondur, kâinatı var eden ve yok edecek olan da o’dur.”

Şemsî

از تو رسد بر همه بست و شکست هست کن و نیست کن هر چه هست⁸⁶

“Her şeyi bozabilecek olan da düzelten de sensin, var olan her şeyi var eden de yok eden de sensin.”

SONUÇ

Nizâmî-i Gencevî’nin *Mahzenü’l esrâr* mesnevisine nazire yazmak hem İran, hem de Osmanlı sahasında uzun yıllar devam eden bir gelenek halini almıştır. X/XVI. yüzyılda Kanûnî Sultan Süleyman döneminde, Osmanlı hâkimiyeti altına girmiş olan Bağdat’ ta yaşayan Şemsî-i Bağdâdî ‘nin *Manzar-i ebrâr* mesnevisi de bu geleneğin halkalarından biridir.

Eser müellif tarafından 954/1547/1548 yılında tamamlanmış, müellifin oğlu ve Türk edebiyatının önemli tezkirelerinden *Gülşen-i şu’âra*’nın yazarı Ahdî tarafından Cemâziyelevvel 975/ 1567 Kasım/Aralık tarihinde istinsah edilmiştir.

Muhtevasında bulunan Kanûnî Sultan Süleyman adına kaleme alınmış üç methiyeden, eserin bu padişaha sunulmak üzere yazıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca eserde İrakeyn seferi gibi tarihi olaylar ve Bağdat’ın Kanûnî eliyle yeniden imar edilişi hakkında şairin bizzat gözlemleri yer almaktadır.

Nazire olarak yazıldığı *Mahzenü’l esrâr* ile *Manzar-i ebrâr* arasında şekil ve muhteva açısından bazı benzerlikler ve farklılıklar mevcuttur. *Manzar-i ebrâr* da tıpkı *Mahzenü’l esrâr* gibi serî bahrinin müfte’ilün müfte’ilün fâ’ilün kalıbında yazılmıştır.

⁸⁴ Mevlânâ Şemsî-i Bağdâdî, “*Manzar-i ebrâr*”, Vr. 25^a

⁸⁵ Nizâmî-i Gencevî, “*Mahzenü’l Esrâr*”, s. 3.

⁸⁶ Mevlânâ Şemsî-i Bağdâdî, *a.g.e.*, Vr. 5^b.

Mahzenü'l esrâr 2400 beyitten müteşekkil iken *Manzar-i ebrâr* 2257 beyitten oluşmaktadır.

Ayrıca her iki eserde içeriği farklı olsa da bazı ortak isimlerin hikâyeleri, benzer ibareler, ortak teşbihler ve gerek lafız gerekse mana yönünden birbirine benzeyen birçok beyit bulunmaktadır.

Bu çalışma eserle ilgili daha kapsamlı bir çalışma olan “Şemsî-yi Bağdâdî'nin *Manzar-i Ebrâr* Mesnevîsi ve Nizâmî'nin *Mahzenü'l Esrâr*'ı ile Karşılaştırılması” adlı tez çalışmamızın daraltılmış halidir.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, Namık: "TDV İslam Ansiklopedisi", **Riyâzî**, C. 35, İstanbul, 2008, s. 144-145.
- Bağdatlı Ahdî: **Gülşen-i Şu'arâ**, haz. Süleyman Solmaz, Ankara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2018.
- Bağdatlı İsmail Paşa: **Îzâhu'l-Meknûn Fi'z-zeyli 'alâ Keşfi'z-Zunûn an Esâmi'l-Kütüb Ve'l-Fünûn**, 2 cilt, C. 1, thk. Kilisli Rifat Bilge, Şerefettin Yaltkaya, haz. Şerefettin Yaltkaya, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1947.
- Câmî, Abdurrahman: **Salâmân ve Ebsâl**, thk. Zehrâ Muhâcirî, Tahran, Neşr-i Ney, 1376 hş.
- Erişen, Gülgün: "**Bursalı Rahmi ve Gül-i Sad-Berg'i**", Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi Tezi, 1990.
- Hayyâmpûr, Abdurresûl: **Ferheng-i Sohenveran**, 2 cilt, C. 2, Tahran, İntişarât-ı Telâye, 1382 hş.
- Karakütük, Seyhan: "**Şemsî-yi Bağdâdî'nin Manzar-i Ebrâr Mesnevîsi ve Nizâmî'nin Mahzenü'l Esrâr'ı ile Karşılaştırılması**" (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2022
- Kâtib Çelebi: **Keşfü'z-Zunûn 'an Esâmi'l-Kütüb Ve'l-Fünûn**, Lübnan-Beyrut, Darü'l İhyâ e-türasi'l Arabiyyî, t.y.
- Köksal, M. Fatih: "TDV İslam Ansiklopedisi", **Nazîre**, C. 32, İstanbul, 2006, s. 456-458.

- Kuşoğlu, M. Oğuzhan: **“Sâdik-i Kitâbdâr’ın Mecma‘ü’l-Havâs Adlı Eseri (inceleme - Metin - Dizin)”**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili Bilim Dalı, Doktora Tezi Tezi, 2012.
- Mevlânâ Şemsî-i Bağdâdî: **Manzar-i Ebrâr**, t.y., Köprülü Yazma Eser Kütüphanesi: Fâzıl Ahmed Paşa, nr. 294.
- Nefisî, Saîd: **Tarih-i Nazm u Nesr der İran**, C. 1, Tahran, Furûğî, 1334 hş.
- Nizâmî-i Gencevî: **Mahzenü'l Esrâr**, thk. Vâhîd Destgirdî, Tahran, İntişarât-i İbn-i Sînâ, 1334 hş.
- Olgun, Tahir: **Edebiyat Lügatı**, haz. Edib Kürkçüoğlu, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1994.
- Riyâzî Muhammed Efendi: **Riyâzî’ş-Şuara (Tezkiretü’ş-Şuara)**, haz. Namık Açıkgoz, Ankara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, 2017.
- Sâm Mirza Safevî: **Tuhfe-i Sâmi**, thk. Vâhîd Destgirdî, Tahran, Matbaa-ı Armağan, 1314 hş.
- : **Tuhfe-i Sâmi**, t.y., Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi: Ayasofya, nr. 4248.
- : **Tuhfe-i Sâmi**, t.y., Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi: Fatih, nr. 4242.
- Şerîfî, Muhammed: **Ferheng-i Edebiyat-i Farsî**, 2 cilt, C. 2, Tahran, intişarât-i Muin, 1387 hş.

CİBRAN HALİL CİBRAN'IN FIRTINA ADLI ÖYKÜSÜ ÜZERİNE BİR İNCELEME*

Şehide CENGİZ ARSLAN**

Öz

Gerçekle kurgunun harmanlandığı edebi bir tür olarak öykü, tüm dünya dillerinde olduğu gibi Arap edebiyatında da önemli bir yere sahiptir. Arap edebiyatında modern öykü yirminci yüzyılda olgunlaşmıştır. Modern Arap öyküsünün gelişmesinde Mehcer edebiyatının önemli katkıları olmuştur. Batı formu öykünün Doğu'nun anlatı geçmişinden gelen kadim alt yapısıyla sentezlenmesi sonucu modern Arap öyküsü ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada, Arap öykücülüğü ve Mehcer edebiyatı hakkında kısaca bilgi verildikten sonra Mehcer edebiyatının önde gelen isimlerinden Cibran Halil Cibran'ın hayatı ele alınmış ve "Fırtına" adlı öyküsü yapı unsurları açısından tahlil edilmiştir. Tahlil sonucunda öykünün şahıs kadrosu, anlatıcı tipi, zamanı, mekânı gibi yapısal unsurları belirlenmiştir. Anlatım teknikleri bakımından öykü analiz edildiğinde yazarın diyalog, iç monolog, leitmotiv ve tasvir gibi anlatım tekniklerini bir arada kullanarak esere akıcı bir üslup kazandırdığı tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Arap Öyküsü, Mehcer Edebiyatı, Göç Edebiyatı, Cibran Halil Cibran, Fırtına, Yapı Unsurları, Temalar, Anlatım Teknikleri

AN ANALYSIS ON GIBRAN KHALIL GIBRAN'S STORY TITLED THE STORM

Abstract

As a literary genre blending fact and fiction, the short story holds a significant position in Arabic literature, akin to its role in all languages globally. The modern Arabic short story reached maturity during the twentieth century, with the Mahjar literature playing a pivotal role in its development. This modern form of storytelling emerged through the fusion of Western narrative conventions with the ancient narrative traditions of the East. This study provides a brief overview of Arabic storytelling and the influence of Mahjar literature before delving into the life of Gibran Khalil Gibran, a prominent figure within the Mahjar literary movement. Specifically, Gibran's story "The Storm" is analyzed in terms of its structural elements. Through this analysis, key components such as the cast of characters, narrator type, and setting are elucidated. Furthermore, the narrative techniques employed by the author are scrutinized, revealing a seamless narrative style achieved through the skillful use of dialogue, interior monologue, leitmotif, and descriptive passages.

Keywords: Arab Storytelling, Mehjar Literature, Migration Literature, Gibran Khalil Gibran, Storm, Structural Elements, Themes, Narrative Techniques

* Araştırma makalesi/Research article.

Makalede geçen tüm çeviriler yazara aittir.

** Dr. Öğr. Gör. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, shehide.cengiz@hbv.edu.tr_ ORCID : 0000-0003-4228-813X.

Giriş

Öykü, gerçeği kurguyla harmanlayarak okuyucuya sunan edebi bir türdür. Günlük olayları, verilmek istenen mesajları, duygu ve düşünceleri; kısa, yalın ve akıcı bir biçimde aktarma imkânı sunması öykünün edebiyat dünyasında önemli bir tür olarak kabul edilmesini kolaylaştırmıştır. Doğu insanının yaşadığı olayları ve duygularını aktarmada sık sık hikâye türlerine başvurması, yeni bir tür olan öykünün de Doğu edebiyatında kabul görmesini sağlamıştır. Hikâye etme esasına dayanan halk hikâyeleri, masallar, menkıbeler, mesneviler, makâmeler ve kıssalar, Doğu insanının dünyasında anlatı türlerinin ayrı bir yeri olduğunu göstermesi bakımından önemli kaynaklardır.

Öykünün, Arap edebiyatındaki serüveni incelendiğinde, 'Bin Bir Gece Masalları'na kadar uzanan geleneksel anlatı biçimlerinde izleri bulunsa da kısa öykünün, modern anlamıyla on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında geliştiği ve yirminci yüzyılın ilk yarısında olgunluğa eriştiği bilinmektedir (Sabrî Hafez, 2003, s. 78). Arap öykücülüğünün kaynakları konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı eleştirmenler, modern Arap öyküsüyle Ortaçağ Arap nesri arasında bağlantı olduğunu savunarak Makâmeler'i, Arap öyküsünün çıkış noktası olarak gösterirken diğer grup, Arap öykücülüğünün klasik Arap nesriyle bir bağlantısı bulunmadığını ve modern öykünün Batı'dan ödünç alındığını savunmaktadır (Suçin, 1988, s. 30). Farklı görüşler bulunsa da Arap öyküsünün modern öykü biçimine ulaşıncaya kadar kat ettiği yolda, klasik anlatı geçmişinin modern Arap öyküsüne değerli bir alt yapı sunduğunu söylemek mümkündür.

1. Lübnan'da Öykü ve Mehcer Edebiyatı'nın Etkileri

Lübnan, tarih boyunca çokdilli ve çokkültürlü bir yapıya sahip olmuştur. Ayrıca jeopolitik konumu sayesinde kültürel etkileşimin ve yeniliklerin ilk görüldüğü Arap ülkelerinden biri olarak ön plana çıkmıştır. Akdeniz havzasında yer alması Lübnan'ı, Batı ülkelerinin müdahalesine ve etkisine açık hale getirmiştir. Lübnan'ın Batı ile olan teması, çeviri faaliyetlerinin başlaması ve Amerika'ya göçlerle en üst seviyeye çıkmıştır. Lübnan, Filistin, Suriye ve Ürdün'de yaşanan iç karışıklıklar, açlık ve işsizlik gibi sebeplerle Amerika'ya göçler, basit bir etkileşimin ötesine geçerek Arap edebiyatında yeni bir akımın tohumlarını atmıştır. Bu göçler sonucunda gittikleri ülkede, yaşadıkları çevrenin ve kültürün etkisini Arap kültürü ve diliyle harmanlayarak eserler kaleme alan edebiyatçılar yetişmiştir. Göçler ve çeviri faaliyetleriyle üst düzeye çıkan ulusların karşılıklı etkileşimi, kültürel ve dilsel yenilikleri de beraberinde getirmiştir. Batı etkisiyle yetişen yeni

edebiyatçıların katkılarıyla roman ve öykü başta olmak üzere yeni edebi türler Arap edebiyatına katılmıştır. Bu etkinin izleri sadece nesirle sınırlı kalmamış, şiire de yansımıştır (Gemi, 2018, s. 441). Göç ederek memleketlerinden uzaklara gitmek zorunda kalan edebiyatçılar, kültürlerinden kopmamak için büyük gayretler göstermişlerdir. Çıkarılmış oldukları dergiler, kurmuş oldukları topluluklar ve telif ettikleri eserlerle yeni bir edebiyat akımı vücuda getirmişlerdir. Mehcer edebiyatı olarak adlandırılan bu akım, “göç edebiyatı” olarak da bilinmektedir.

O dönemde, Arap ülkelerinde uygulanan yasaklar ve sansürler, edebiyatçıların özgürce duygularını ve düşüncelerini ifade etmelerine engel olmuştur. Geldikleri ülkelerden farklı olarak yeni gittikleri ülkelerde, özellikle Amerika’da, kontrole ve sansüre tabii olmamaları edebiyatçılara fikirlerini özgürce ifade etme imkânı sunmuştur (Landau, 1994, s. 96). Göç gibi zorlu bir süreçten geçmiş olmalarının yarattığı psikolojik baskı, özgürlüğe kavuşmanın verdiği rahatlık, dil-kültür çatışmaları ve daha pek çok etken, yeni akımın üzerinde etkilerini doğrudan göstermiştir. Bu etkenlerin bir yansıması olarak Mehcer edebiyatıyla Arap edebiyatına yeni temalar eklenmiştir. Arap edebiyatının en önemli akımlarından olan “*Mehcer edebiyatı, farklı nedenlerin ortaya çıkarmış olduğu sonuçlardan ibarettir. Bu edebiyat, göç neticesinde ortaya çıkan kimlik, aidiyet, gurbet, hürriyet, yabancılık, hasret, aşk gibi soyut duyguların somut halinin kâğıda resmedilişidir* (Gemi, 2018)”.

Mehcer edebiyatı incelendiğinde üslupta ve ele alınan konularda kendine has özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Mehcer edebiyatının üslup bakımından temel özellikleri;

- 1- Eski kalıplardan uzak tamamen özgür bir üslup,
- 2- Sanatsal, kişisel ve dikkat çekici bir üslup,
- 3- Betimleme ve tasvirlerdeki ustalık,
- 4- Ritimli, müziksel üslup, şeklinde sıralanabilir.

Mehcer edebiyatını konuları bakımından beş başlık altında incelemek mümkündür. Bunlar; 1- Vatan özlemi, 2- Derin düşünce, 3- İnsani arzular, 4- Tabiata karşı duyulan derin his, 5- Dini özgürlük (en-Nâûrî, 1988, s. 69).

Bu temaları etkili bir şekilde işleyen ve yeni edebi türleri Arap edebiyatına kazandıran, Cibran Halil Cibran, Mihail Nuayme ve Emin er- Reyhanî, Mehcer edebiyatının önde gelen üç ismidir (Yazıcı, 2003, s. 365). Mehcer edebiyatı ve bu akıma öncülük eden isimler, çalışmalarlarıyla Arap kültürünün ve edebiyatının Batı’da tanınmasına katkı

sağlamalarının yanı sıra modern Batı edebiyatındaki formların Arap edebiyatına uyarlanmasında da bir köprü görevi görmüşlerdir.

2. Cibran Halil Cibran

6 Ocak 1883 yılında Lübnan'ın Kâdîşâ Vadisi yakınlarındaki Bişerrî kasabasında dünyaya gelmiştir (Demirayak, Cibrân Halil Cibrân, 2016, s. 261, c. ek-1). Babasının adı Halil, annesinin adı ise Kamile'dir. İlk eğitimini beş yaşındayken Kâdîşâ Vadisindeki Aziz Serkîs kilisesinde almıştır (Yazıcı, 2011, s. 137). Küçük yaşına rağmen Serkis kilisesindeki resimlere duyduğu ilgi onun sanata olan meylini göstermiştir. Onun bu ilgisini keşfeden Selim ez-Zahir, okuma-yazma ve çizim konusunda Cibran'a yol göstermiştir (Çatal, 2011, s. 25). 1895 yılında annesi Kamile ve kardeşleriyle (Butrus, Miryana ve Sultana) birlikte Boston'a göç etmiştir (Günday, 2002, s. 28). Boston'da, okuldan çıkınca sık sık kültür merkezine gider, vaktinin çoğunu orada geçirirdi. Bu ilgisi ve merakı Florence Beers'in dikkatini çekmiştir. Resme olan yeteneği fark edilen Cibran, ünlü ressam Fred Holland Day ile tanıştırılmıştır (Günday, 2002, s. 29). Fred Holland Day, Cibran için hem bir yol gösterici hem de bir koruyucu olmuştur.

1897 yılında Beyrut'a dönerek Abdullah el-Bustânî, Saîd eş-Şertûnî ve Hürî Yûsuf el-Haddâd gibi önemli kişilerin ders verdiği el-Hikme Enstitüsü'nde öğrenim görmeye başlamıştır (Demirayak, Cibrân Halil Cibrân, 2016, s. 261). “*Cibran, 1899 yılının sonbaharında Boston'a döndü. 1901-1902 yılları arasında ilk defa Paris'e gitti. 1902'de tekrar Lübnan'a dönen Cibran, kardeşi Sultana'nın ölümü ve annesi Kâmile'nin hastalığı nedeniyle acilen tekrar Boston'a döndü (Yazıcı, 2011, s. 138)*”. “*Amerika ile Lübnan arasında mekik dokuyarak birkaç defa gidip gelen Cibran, asıl eğitimini Lübnan'da iken almıştır. Daha sonra dünyanın farklı kentlerine seyahatler yapan Cibran, buralarda resim, müzik, edebiyat, hukuk, tarih ve felsefe gibi alanlarda eğitim görmüştür (Gemi, 2018, s. 447)*”. Cibran, farklı alanlarda, değişik kurumlardan ve ülkelerden eğitim almış olsa da düzenli olarak bir eğitim kurumuna devam edip her hangi bir okuldan diploma almamıştır (Tavk, 2000, s. 369).

1902 yılında kız kardeşi Sultana'yı kaybeden Cibran, çok geçmeden 12 Mart 1903'te erkek kardeşi Butrus'u, 3 ay sonraysa annesini 28 Haziran 1903'te kaybetmiştir (Günday, 2002, s. 33). Bir yıl gibi kısa bir sürede peş peşe gelen ölümler, Cibran'ı derinden yaralamış, bu dönemde yaşadığı bunalımlar eserlerine doğrudan yansımıştır.

1904 yılında ilk resim sergisini açmıştır. 1905 yılında ilk eseri el-Mûsikâ'yı yayınlamıştır (Demirayak, Cibrân Halil Cibrân, 2016, s. 262). 1911 yılında, aldığı kararla Newyork'a taşınmış ve zamanının çoğunu "manastır" adını verdiği dairede geçirmiş, hayatının sonuna kadar bu dairede yaşamıştır (Yazıcı, 2011, s. 139). Annesi ve kardeşleri gibi Cibran da tüberküloza yakalanmış, uzun yıllar hastalıkla mücadele ettikten sonra 10 Nisan 1931 yılında hayatını kaybetmiştir (Nuayme, 1951, s. 20). "*Vasiyeti üzerine cenazesi, 21 Ağustos'ta Beyrut'a getirilerek doğum yeri olan Bişerrî kasabasında, çok sevdiği ve ilham kaynağı Kâdîşâ Vadisine bakan Aziz Serkis manastırının bahçesinde toprağa verilmiştir* (Yazıcı, 2011, s. 139)".

Cibran, eserlerini Arapça ve İngilizce olarak kaleme almıştır. Genelde ilk dönem eserleri Arapçadır. 1911 yılında Newyork'a taşınıp İngilizcesini ilerlettikten sonra eserlerini İngilizce yazmıştır¹. Cibran, ilk dönem eserlerinde santimentalizmden etkilense de bu etki zamanla realizme ve romantizme kaymıştır (Gemi, 2018, s. 447). Eserlerinde din, özgürlük, kadın, toplum, reenkarnasyon, aşk, özlem, tabiat, sevgi, ölüm, açlık, yalnızlık temalarını işlemiştir.

3. Fırtına (el-Âsife) Adlı Öyküsü

Fırtına (el-Âsife) adlı öykü, Cibran'ın "Fırtınalar (el-Avâsıf)" adlı kitabında yer almaktadır (Cibrân, 2012). Bu kitap, makalelerden ve öykülerden oluşan bir koleksiyon niteliğindedir. İlk olarak 1922 yılında yayımlanmıştır. Cibran'ın Arapça olarak kaleme aldığı eserleri arasındadır. Eserin tamamına hâkim olan romantizm motifleri, "Fırtına" adlı öyküde de oldukça belirgin biçimde kendini hissettirmektedir. Öykünün ana teması, toplum eleştirisidir. Ana karakterin topluma, dine ve insanlığa bakış açısını sunmaktadır. Öykü, beş bölüm şeklinde kurgulanmıştır.

Öykünün birinci bölümünde anlatıcı, öykünün ana kahramanı olan Yusuf el-Fahrî'yi tanıtarak öyküye başlamaktadır. Yusuf el-Fahrî hakkında insanların söylediklerine yer verip bu kişinin kendisinde uyandırdığı merakı vurgulayarak devam etmektedir. Yusuf el-Fahrî'ye anlatıcı, ilk olarak bir sedir ormanında yürürken rastlar, onunla sohbet etmeye çalışır ancak amacına ulaşamaz. İkinci kez onu yaşadığı hücresinin kapısında görür, yine lafa girer ancak sert bir cevapla karşılaşır ve istediği sohbet ortamı oluşmaz. Merak içinde bu şekilde iki yıl geçer, anlatıcı sürekli bu adamı düşünür. Öykünün birinci bölümü bu şekilde sona erer.

¹ Eserlerin isimleri, yayın tarihleri ve konuları için bkz. (Demirayak, 2016).

Öykünün ikinci bölümünde anlatıcı nihayet amacına ulaşır, Yusuf el-Fahrî'nin kulübesinin yakınlarında yürürken bir anda şiddetli bir fırtınaya yakalanır ve Yusuf el-Fahrî'ye sığınır. Yusuf el-Fahrî, bu sırada elinde yaralı bir kuşla kulübesine dönmektedir. Anlatıcı, onu görünce ona durumunu anlatır ama yine buz gibi bir cevapla karşılaşır. Kendisine bu denli kaba davranan bu adamın elindeki yaralı kuşun başını merhametle okşaması anlatıcıya garip gelir. Ondaki bu şaşkınlığı fark eden Yusuf el-Fahrî, onunla sohbet etmeye başlar, aldığı cevaplardan hoşnut olup gülümser ve anlatıcıyı kulübesine kabul eder. Yanan ateşin yanındaki sandalyeyi göstererek anlatıcıya elbiselerini kurutmasını söyler. Yusuf el-Fahrî'nin elindeki yaralı kuşun halinden yola çıkarak, aralarında kuşlar ve insanlar arasındaki farkları anlatan ve insanoğlunun zaaflarını vurgulayan felsefi bir konuşma geçer. Konuşma, inanmak ve yapmak arasındaki farka değinerek sürer. Yusuf el-Fahrî, anlatıcıya “İnanmak başka şey yapmak başka şey. Denizler gibi konuşan çoğu kişinin hayatı bataklığa benzer, başlarını dağların zirvelerinin üzerine kaldıran çoğu kişinin ruhları mağaranın karanlığında uykudadır.” diyerek inanmak ve yapmak arasındaki ayrımı dikkat çeker (Cibrân, 2012, s. 87).

Konuşmaların ardından merakı daha da kabaran anlatıcı, Yusuf el-Fahrî'ye bu kulübeye ne zaman geldiğini sorar, gizemli bir cevapla karşılaşır, yine amacına ulaşamaz. İçinden şunları geçirir: “Ne tuhaf adam, onunla ilgili gerçekleri öğrenmek ne kadar zor ama onunla konuşup ruhundaki gizemi öğrenmeliyim. Kibri yerini nezakete bırakana kadar sabredeceğim.” ifadesi ile ikinci bölüm son bulur (Cibrân, 2012, s. 88).

Üçüncü bölümde, anlatıcı ve Yusuf el-Fahrî arasında toplum ve toplumun züht hayatına bakışını eleştiren diyaloglar gerçekleşir. Yalnızlığın erdemi ve insanlardan uzak olmanın güzelliği edebi bir üslupla anlatılır. Yusuf el-Fahrî, neden yalnızlığı istediğini içten bir üslupla etkili bir şekilde dile getirir. Bunun ardından anlatıcı, başka bir tartışma başlatarak hastalıklı bir toplumun, Yusuf el-Fahrî gibi toplumun hastalıklarını ustalıkla teşhis eden bir doktor tarafından terk edilmesinin doğru olmadığını dile getirir. Anlatıcının sözlerine cevaben Yusuf el-Fahrî, bu toplumun amansız bir hastalığa müptela olduğunu ve onu iyileştirmek isteyen herkesi de bu hastalığın girdabına çekip yok edeceğini söyler. Toplumdan tamamen umudunu kestiğini üzüntüyle ifade eder. Doğu ve Batı toplumlarının aslında bir olduğunu ve her ikisinin de farklı görünse de aynı girdapta boğulduğunu anlatır. Medeniyet hakkında diyalogların da bulunduğu bu bölümde toplumun kötü yönleri ve sahte yanları eleştirel bir üslupla aktarılır. Yusuf el-Fahrî'ye göre, bu amansız hastalıktan insanın ve toplumun kurtuluşu ancak ruhun uyanışıyla mümkündür. Ruhu uyanan bir

insanın, artık topluma tahammül edemeyeceğini ve kendisine dört yıl önce olanın da tam olarak bu olduğunu belirtir. Üçüncü bölüm bu şekilde son bulmaktadır.

Dördüncü bölümde, Yusuf el-Fahrî, karanlık ve fırtınalı bir gecede dolaşmaya çıkarak kulübeden ayrılır. Anlatıcıya ruhuna fırtınayı sevmeyi öğretmesini tavsiye eder. Anlatıcı, onun taş üzerindeki ayak seslerini dinleyerek nereye gittiğini anlamaya çalışır ve dördüncü bölüm bu şekilde sona erer.

Beşinci bölümde, sabah olmuş ortalık aydınlanmış, fırtına dinmiştir. Anlatıcı, Yusuf el-Fahrî'nin tembihlediği gibi kulübenin kapısını kilitledikten sonra oradan ayrılır. İçinde, gece konuştukları manevi uyanışın kıpırtılarını hissederek insanların arasına doğru yol alır. Ruhun uyanışının mutlak gerçek, medeniyetince bu gerçekliği gerçekleştirmekte birer basamak olduğunu düşünür. Anlatıcı, Yusuf el-Fahrî'yi bir daha görmez, o sonbahardan sonra Lübnan'dan ayrılır ve uzaklara gitmek zorunda kalır. Anlatıcı, gittiği yerde de züht hayatının geldiği yerde olduğu gibi bir çeşit delilik olarak görüldüğünü söyleyerek Yusuf el-Fahrî'nin toplumlar hakkındaki görüşünü doğrular ve öyküyü bu şekilde bitirir.

3.1. Fırtına (el-Âsife) Öyküsünün Yapı Unsurları

“Fırtına” öyküsü, olay örgüsü, şahıs kadrosu, anlatıcı ve bakış açısı, zaman, mekân olmak üzere yapı unsurları açısından incelenmiş ve öyküde kullanılan anlatım teknikleri, öyküden alıntılanan örneklerle açıklanmıştır.

3.1.1. Olay Örgüsü

Aktaş'a göre, olay örgüsü; kurgulanan ve düşünülen anlatının şahıs kadrosu, zaman, mekân gibi unsurların etkisiyle sebep-sonuç ilişkisi içerisinde, edebi bir üslupla okuyucuya sunulması şeklinde tanımlanabilir. “Fırtına” adlı öykünün olay örgüsü, tek halkalı olay örgüsü şeklinde kurgulanmıştır. “*Bu şekilde kurgulanan öykülerde, olay tek bir zincir halinde nakledilir. Bu tür eserlerde, bir başkahraman vardır, onun belli bir zaman içinde yaşadıkları konu edilir. Eserde anlatılan her şey bu şahısla ilgilidir. Birbirine zincirleme bağlanmış metin halkaları, tek bir olayın parçaları konumundadır* (Aktaş, 2000, s. 73)”.

Fırtına adlı öyküde, olay örgüsü Yusuf el-Fahrî etrafında kurgulanmıştır. Eserin olay örgüsü şu şekildedir:

1- Anlatıcının, Yusuf el-Fahrî hakkında halkın söylediği sözleri duyarak onunla ilgili saklı gerçeğin ne olduğunu merak etmesi,

- 2- Anlatıcının, Yusuf el-Fahrî'yle ilk ve ikinci karşılaşması, onunla konuşmaya çalışması ve sert cevaplarla terslenmesi,
- 3- Fırtınanın çıkması ve anlatıcının fırtınaya yakalanarak Yusuf el-Fahrî'nin kulübesine sığınması,
- 4- Yusuf el-Fahrî'nin kulübesine kabul edilen anlatıcının, gördükleri karşısında şaşkınlığı ve Yusuf el-Fahrî'nin açıklamaları,
- 5- Fırtınalı gecede anlatıcı ve Yusuf el-Fahrî arasında geçen felsefi tartışmalar ve gecenin sonunda Yusuf el-Fahrî'nin karanlıkta fırtınada yürüyüşe çıkmak için kulübeden ayrılması,
- 6- Sabah olduğunda anlatıcının kulübeden ayrılarak insanların arasına dönerken zihninden geçirdikleri,
- 7- Anlatıcının Lübnan'dan uzaklara gitmek zorunda kalması ve bir daha Yusuf el-Fahrî'yi görmemesi,

3.1.2. Şahıs Kadrosu

Şahıs kadrosu, bir öyküde yer alan, anlatılan olaylarla dolaylı veya doğrudan ilişki içinde bulunan varlıkların tamamına verilen addır (Kolcu, 2006, s. 25). Bu öyküdeki şahıs kadrosuna baktığımızda, ana karakterin Yusuf el-Fahrî olduğunu görüyoruz. Yusuf el-Fahrî'nin yanı sıra bize öyküyü anlatan anlatıcı da öyküdeki bir diğer karakterdir. Ayrıca öykünün başında diğer komşu köylerin sakinlerinden bahsedilmektedir. Öykü sakin bir şahıs kadrosuna sahiptir.

Yusuf el-Fahrî: Lübnan'ın kuzeyindeki Kâdişâ Vadisinin yamaçlarında inzivaya çekilmiş, kendi halinde biridir. Otuzlu yaşlardadır. Sert görünümüne rağmen, merhametli ve paylaşmayı seven biridir. Hayata, insanlara, topluma, dine ve inanca dair derin düşünceleri olan bir filozoftur. İnsanların içinde yaşamaktansa tabiatla iç içe olmayı tercih etmiştir. Tabiatın ve hayvanların insanlardan daha erdemli olduğuna inanmaktadır. İçine kapalı biridir. Toplumun içinde bulunduğu durumdan dolayı hem üzgün hem de insanlara tepkilidir. İnsanların düzeleceğine olan inancını kaybetmiştir. Fırtına öyküsünün ana karakteridir.

Anlatıcı: İsim zikredilmemiştir. Öykünün anlatıcısı ve aynı zamanda karakteridir. Meraklı, gerçekleri araştırmak isteyen, öğrenmeyi seven, zeki biridir. İki yıl boyunca aynı şey üzerine kafa yoracak kararlılıktadır. Yusuf el-Fahrî hakkındaki gerçekleri öğrenmek için onun hücresinin etrafında sık sık dolaşmaktadır.

Öyküde, şahıslarla ilgili fiziki ve kişisel özelliklere değinilmemiştir. Yusuf el-Fahrî dışında başka bir isim geçmemektedir.

3.1.3. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Bakış açısı, anlatma esasına bağlı metinlerde olay örgüsünün ve bu örgütün ortaya çıkmasında etkin rolü bulunan şahıs, zaman, mekân gibi unsurların kim tarafından görüldüğü ve kim tarafından kime nakledildiği sorularının cevabıdır (Aktaş, 2000, s. 78). Farklı bakış açıları ve anlatıcı türleri bulunmakla birlikte, bu çalışmada, sadece incelenen öyküde kullanılan bakış açısı ve anlatıcı türü açıklanmıştır. Cibran Halil Cibran'ın "Fırtına" adlı öyküsünde, içerden bakış açısı (sıfır odak) ve kahraman anlatıcı tercih edilmiştir.

İçerden bakış açısı (sıfır odak), birinci tekil kişi tarafından anlatılan otobiyografik yöntem olarak da bilinmektedir. Tecrübeyi hem yaşayan hem de yaşadığını anlatan kişi olduğundan kurgu, onun değişimi ve gözlemleri üzerine kuruludur. Odak, anlatıcı kahramanın dar bakış açısına indirgenmiştir (Ergydiren, 2001, s. 12).

"Sabah olduğunda fırtına durmuştu, bulutlar dağılmış, kayalar ve ormanlar gün ışığını kuşanarak ortaya çıkmıştı. Kapısını kilitledikten sonra kulübeden ayrıldım. İçimde, Yusuf el-Fahrî'nin bahsettiği şu manevi uyanıştan bir şeyler vardı (Cibrân, 2012, s. 93)." cümlesinde anlatıcı kendi bakış açısından doğayı tasvir ederek kendi ruh halini okura açmaktadır. Öyküden alınan kısımda anlatılan ve ifade edilen her şey anlatıcı kahramanın bakış açısı ve hisleriyle sınırlandırılmıştır.

Kahraman anlatıcı, öyküdeki kurmaca dünyada meydana gelen her olayı okura aksettirmede bir aracı konumundadır. Cibran, "Fırtına" adlı öyküsünde bu anlatıcı tipini etkinli bir şekilde kullanmıştır. "Bir sonbahar günü, Yusuf el-Fahrî'nin kulübesinin yakınlarındaki tepeler ve bayırlar arasında dolaşırken fırtına, bana rüzgârlarla ve yağmurlarla bir sürpriz yaptı. Benimle dalgalı bir denizin dümenini dalgaların kırdığı, yelkenini rüzgârın parçaladığı bir gemiyle oynaması gibi oynamaya başladı. Kendi kendime; şu münzeviyi ziyaret etmek için iyi bir fırsat, fırtına mazeretim, ıslak elbiselerim de şefaateğim olacak diyerek kulübeye doğru yöneldim (Cibrân, 2012, s. 86)." örneğinde de görüldüğü üzere "kahraman anlatıcının "ben"i, eserin merkezindedir (Aktaş, 2000, s. 94).

"Kahraman anlatıcı kendi yaşadıklarını anlattığı gibi etraftan dinlediklerini veya okuduklarını da okura aktarabilmektedir (Aktaş, 2000, s. 105)". Öyküde, bu aktarıma anlatıcının duyduğunu aktardığı "Elini kaldırdı, inatçı ve sert bir sesle "İnanmak başka şey,

yapmak başka şey. Denizler gibi konuşan çoğu kişinin hayatı bataklığa benzer, gözlerini dağların zirvelerine diken çoğu kişinin ruhları mağaranın karanlığında uykudadır.” dedi” cümlesi örnek olarak gösterilebilir (Cibrân, 2012, s. 87).

3.1.4. Zaman

Yazar, öyküde kahraman anlatıcı tipinin imkânlarından faydalanarak öykünün birinci bölümünde geçmiş zamanı anlatarak öyküye başlamaktadır. “İki yıl böylece geçti, sırlarla dolu bu adamın hayatı aklımdan çıkmıyordu” ifadesi ile iki yıllık bir süreçten bahsedilse de tam olarak bir zaman ve tarih kullanılmamıştır (Cibrân, 2012, s. 86).

Öykünün ikinci kısmında ise, “Bir sonbahar günü, Yusuf el-Fahrî'nin kulübesinin yakınlarındaki tepeler ve bayırlar arasında dolaşırken fırtına, bana rüzgârlarla ve yağmurlarla bir sürpriz yaptı. Benimle dalgalı bir denizin -dümenini dalgaların kırdığı, yelkenini rüzgârın parçaladığı- bir gemiyle oynaması gibi oynamaya başladı. Kendi kendime; şu münzeviyi ziyaret etmek için iyi bir fırsat, fırtına mazeretim, ıslak elbiselerim de şefaati olacak diyerek kulübeye doğru yöneldim.” ifadeleriyle yazar, okura anlatıcı ve Yusuf el-Fahrî'nin karşılaşmalarının bir sonbahar günü gerçekleştiğini ifade etmektedir (Cibrân, 2012, s. 86). Karşılaşmadan epey sonra “Vadilere gece siyah örtüsünü örttü, fırtına daha da şiddetlendi, yağmur bardaktan boşanırcasına yağdı, öyle ki tufan ikinci kez gelip hayatı sona erdirip yeryüzünü pisliklerden temizleyecek sandım.” ifadelerinden de bu karşılaşmanın gündüz gerçekleştiğini anlamaktayız (Cibrân, 2012, s. 88).

Yazar, okurda zaman algısını diri tutmak ve öyküdeki olay örgüsünün bütünlüğünü sağlamak adına zamanı vurgulayan ifadeler kullanmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır:

“Akşam yemeğini sessizce, rüzgârın feryatlarını ve yağmurun gözyaşlarını dinleyerek yedik (Cibrân, 2012, s. 88)”.

“Dört yıl önce bana olan bu işte, bunun üzerine dünyayı terk ettim. Uyanık bir halde, düşünceden, duygudan ve sessizlikten zevk alarak yaşamak için bu ıssız yere geldim, dedi (Cibrân, 2012, s. 92)”.

“Düşünce fısıltıları ve fırtına sesleriyle sarılı uzun bir saat geçti (Cibrân, 2012, s. 93)”.

“Gecenin ikinci yarısı sona ererken bana yaklaştı (Cibrân, 2012, s. 93)”.

“Lütfen, sabah giderken kulübenin kapısını sıkıca kapat çünkü ben yarın çam ormanına gideceğim, dedi (Cibrân, 2012, s. 93)”.

“Sabah olduğunda fırtına durmuştu, bulutlar dağılmış, kayalar ve ormanlar güneşin ışığını kuşanarak ortaya çıkmıştı (Cibrân, 2012, s. 93)”.

“Yusuf el-Fahrî ile bir daha bir araya gelmedim çünkü hayat beni o sonbaharın sonunda Lübnan’ın kuzeyinden uzaklaştırdı (Cibrân, 2012, s. 94)”.

3.1.5. Mekân

Öykü mekân açısından incelendiğinde ilk dikkat çeken nokta, yazarın, öykünün başında Yusuf el-Fahrî’nin inzivaya çekildiği kulübeyi okura açıkladığı şu kısımdır: “Yusuf el-Fahrî bu dünyayı ve içindekileri terk edip Lübnan’ın kuzeyinde bulunan Kâdîşâ Vadisinin yamacındaki kulübesinde, bir başına, dünyadan elini eteğini çekmiş, suskun bir hayat sürmek için gittiğinde otuz yaşındaydı (Cibrân, 2012, s. 85)”. Yazar, burada öykünün ana mekânını açıkça belirtmektedir. Ayrıca öykünün ilerleyen bölümlerinde bu vadiyi anlatan betimlemelere de yer verilmiştir. Vadi dışında öykünün büyük bölümünün geçtiği Yusuf el-Fahrî’nin inzivaya çekildiği kulübe, öykünün farklı yerlerinde geçen açıklamalardan yola çıkıldığında; içinde bir yatak, bir ocak, ocağın yanında duran ahşap bir sandalye, sandalyenin karşısında kayadan oyulmuş bir oturak, bir köşeye yığılmış kuru dallar, ocağın yanında bakır bir cezve ve başka bir köşede yorgan ve yastık bulunan tek camlı bir yerdir.

Özetle ifade etmek gerekirse öykü Kâdîşâ Vadisinin yamacındaki bir kulübede ve vadinin çevresinde geçmektedir.

3.2. Anlatım Teknikleri

Yazar, bu öyküde diyalog, iç monolog, leitmotiv ve tasvir gibi pek çok anlatım tekniğine yer vermiştir. Örneklerle birlikte öyküde geçen teknikler aşağıdaki başlıklarda açıklanmıştır.

3.2.1. Diyalog Tekniği

Öykünün şahıs kadrosunda bulunan iki veya daha fazla karakterin karşılıklı olarak konuşurulduğu tekniktir. Fırtına adlı öyküde en çok kullanılan tekniktir. Yusuf el-Fahrî ve anlatıcı arasında geçen felsefi konuşmaların tamamında bu teknik kullanılmıştır.

“Fırtına ne olduğu belli olmayan etleri yemez, o halde neden ondan korkup kaçırıyorsun?” dedi.

Çehresi biraz aydınlanmış bir halde: “eğer fırtına seni bir lokma gibi çiğnerse o halde hak etmediğin bir şerefe nail olursun” dedi.

“Evet, efendim, işte ben de hak etmediğim bu şerefe nail olmamak için fırtınadan kaçıp size geldim, diye cevap verdim (Cibrân, 2012, s. 86)”.

“Sen bu kulübede içki, tütün ve kahve olmasını garipsiyorsun doğal olarak, yemek ve yatak oluşunu da garipsemiştin; seni ayıplamıyorum, sen de insanlardan uzak olmanın hayatın tabii lezzetlerinden ve basit mutluluklarından da uzak olmayı gerektirdiği zannına kapılan o çoğunluktan birisin.” dedi.

“Ona, “Evet, efendim, Allah’a kulluk için dünyadan uzaklaşan kişinin zahitçe, münzevi bir hayat sürerek, su ve otlarla yetinerek, tek başına yaşamak için dünyadaki tüm lezzetleri ve mutlulukları ardında bıraktığı inancına alışmıştı.” diye cevap verdim (Cibrân, 2012, s. 88)”.

3.2.2. İç Monolog Tekniği

Kahramanın içinde bulunduğu duruma göre, kendi kendisiyle konuşması veya tartışmasıdır (Tekin, 2016, s. 282).

“Kendi kendime “Şu münzeviyi ziyaret etmek için iyi bir fırsat, fırtına mazeretim, ıslak elbiselerim de şefaatçim olacak.” diyerek kulübe doğru yöneldim (Cibrân, 2012, s. 86)”.

“İçimden: “Ne tuhaf adam, onunla ilgili gerçekleri öğrenmek ne kadar zor ama onunla konuşup ruhundaki gizemi öğrenmeliyim. Kibri yerini nezakete bırakana kadar sabredeceğim.” diye geçirdim (Cibrân, 2012, s. 88)”.

3.2.3. Leitmotiv Tekniği

Bir eserde herhangi bir sözün veya hareketin birden fazla tekrarlanmasıdır (Kolcu, 2006, s. 50). Bu teknik, öyküde özellikle, Yusuf el-Fahrî'nin konuşmalarında sıkça kullanılmıştır.

“Hayır, kardeşim, yalnızlığı dua etmek veya züht hayatı yaşamak için seçmedim. Yalnızlığı insanlardan, onların koyduğu kanunlardan, geleneklerinden, düşüncelerinden, gürültülerinden, sızlanmalarından kaçmak için istedim. Yalnızlığı, ruhlarını kendilerinden daha değersiz şeyleri almak için satan adamların yüzlerini görmemek için istedim. Ben yalnızlığı, kırtarak, göz kırparak, ağızlarında bin gülcükle, kalplerinin derinliklerinde tek bir amaç bulunan kadınlarla karşılaşmamak için istedim.

Yalnızlığı, uykuda ilmin düşünüyü görüp dairedeki nokta mesabesine ulaştıklarının hayalini kuran, uyanıkken hakikatin silüetlerinden birini görüp hakikatin tam ve mutlak özüne sahip oldukları vehmine kapılan yarım âlimlerle oturup kalkmamak için seçtim. Yalnızlığı istedim çünkü kibarlığı zayıflık, hoşgörüyü bir tür korkaklık, yücelmeyi böbürlenme sayan

küstahların yalakalığında bıktım. Yalnızlığı istedim; çünkü güneşin, ayın, yıldızların, kendi kasalarından başka yerden doğmayacağını, kendi ceplerinden başka yerde batmayacağını sanan kapitalistlerle bir arada yaşamaktan yoruldum. Milletın güvenini boşa çıkaran onların gözlerine altın tozları serpip kulaklarını boş laflarla dolduran siyasetçilerden bıktım. Kendi yapmadıklarını insanlara vaaz eden kendi nefislerinden istemediklerini halktan isteyen papazlardan yoruldum. Bir başıma olmayı istedim; çünkü ben kimseden ücretini kalbimden ödemediğim hiç bir şey almadım. Yalnızlığı istedim; çünkü medeniyet diye adlandırılan mühendislik harikası, kafataslarının üzerine kurulmuş bu yapıdan usandım. Yalnızlığı istedim; çünkü yalnızlıkta ruh, düşünce, kalp ve beden için bir hayat var (Cibrân, 2012, s. 89-90)”.

Yusuf el-Fahrî'nin neden yalnızlığı seçtiğini anlattığı bu kısımda “yalnızlık” kelimesi pek çok kez tekrarlanmıştır.

3.2.4. Tasvir Tekniğı

Öyküdeki kişilerin, öykünün geçtiğı mekânların, zamanın veya olayların okuyucuya kelimelerle resmedilmesidir. Anlatı esasına dayanan türlerde en sık kullanılan tekniklerden biridir.

“Kaşlarını çatarak beni süzdü ve küçümseyen bir sesle: “Bu bölgede mağara çoktur, onlardan birine sığınabilirsin.” dedi (Cibrân, 2012, s. 86)”.

“Teşekkür ederek, ateşin yanı başına oturdum, o da karşıma kayadan oyulmuş bir oturağa oturdu. Parmaklarının ucunu toprak kaptaki yağlı karışıma batırıp, kuşun kanatlarını ve başını yağlamaya başladı (Cibrân, 2012, s. 87)”.

“Sofrayı kaldırdıktan sonra ocağın yanından bakır bir cezve aldı, cezveden fincanlara hoş kokulu saf kahveden döktü ardından içi sarılı tütünlerle dolu bir kutuyu açtı ve sakince “Buyur kardeşim!” dedi (Cibrân, 2012, s. 88)”.

“Sabah olduğunda fırtına durmuştu, bulutlar dağılmış kayalar ve ormanlar güneşin ışığını kuşanarak ortaya çıkmıştı (Cibrân, 2012, s. 93)”.

4. Sonuç

Modern Arap öyküsünün önde gelen isimlerinden olan Cibrân, öykülerinde kendine has bir üslup kullanmayı başarmıştır. Ruh halini doğrudan eserlerine yansıtan yazarın eserlerinde ayrıldığı vatanından, yaşadığı çevreden ve iç dünyasından izler bulmak mümkündür. Ressam olan Cibrân eserlerinde, tasvirlerle bolca yer vermekte, yaşanan olayları kelimelerle

resmeder gibi okuyucuya aktarmaktadır. Yazarın müzisyen kimliğinin izlerini ise seçtiği kelimelerle yakaladığı ritmik üslupta görmek mümkündür. Öyküde ritmik, akıcı ve anlaşılır bir dil kullanılmıştır. Romantizm motifleri, öykünün tamamına serpiştirilmiştir. Cıbran'ın buhran dönemi eserlerinden olan eserde melankolik hâl tüm öyküye hâkimdir. “Fırtına” adlı öyküsünde yazar, Yusuf el-Fahrî'nin dilinden toplum eleştirisi yapmış, medeniyet tasavvurunun hastalıklı yönleri vurgulamıştır. Toplum eleştirisinin yanı sıra öyküde toplumların züht hayatına bakış açısı ortaya koyulmuştur.

Eser yapı unsurları bakımından incelendiğinde öykünün olay örgüsünün, Yusuf el-Fahrî etrafında kurgulandığı görülmüştür. Öykünün ana kahramanı olan Yusuf el-Fahrî dışında öyküde başka bir isim geçmemektedir. Eserin şahıs kadrosu oldukça sakinidir. Olayların aktarımında içerden bakış açısı (sıfır odak) ve kahraman anlatıcı tercih edilmiştir. Yani öykünün anlatıcısı da öykünün şahıs kadrosunun içindedir. Zaman bakımından öykü ele alındığında iki yıllık bir süreçten bahsedilse de tam olarak bir zaman ve tarih kullanılmamıştır. Öyküde olaylar, mekân olarak Lübnan'ın kuzeyinde bulunan Kâdişâ Vadisinde ve Yusuf el-Fahrî'nin inzivaya çekildiği kulübede geçmektedir. Anlatım teknikleri bakımından öykü analiz edildiğinde yazarın, diyalog, iç monolog, leitmotiv ve tasvir tekniklerini kullandığı belirlenmiştir. Uzun bir öykü olmasına karşın, kullanılan tekniklerin ve üsluptaki ritmin etkisiyle öyküde akıcılığın yakalandığını söylemek mümkündür.

Kaynakça

- Aktaş, Ş. (2000). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*. Ankara: Akçağ.
- Cibrân, C. H. (2012). *el- Avâsıf*. Kahire: Hindawi.
- Çatal, H. (2011). *Cubran Halil Cubran ve Öykücülüğü*. Konya.
- Demirayak, K. (2016). Cibrân Halil Cibrân. *Tdv İslam Ansiklopedisi* (s. 261-264). içinde İstanbul: TDV.
- en-Nâûrî, İ. (1988). *Edebu'l Mehcer*. Mısır: Daru'l Maarif.
- Ergiydiren, S. (2001). *Edebiyat Araştırmaları, Edebiyat Eleştirisi Üzerine Bir Denemr*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Gemi, A. (2018). Mehcer Edebiyatı Üzerine Bir Değerlendirme. *Turkish Studies, Dil/ Edebiyat*, 437-451.
- Günday, H. (2002). *Cubran Halil Cubran ve Çağdaş Arap Edebiyatındaki Yeri*. Bursa.
- Kolcu, A. İ. (2006). *Öykü sanatı*. Konya: Salkımsöğüt Yayınevi.
- Landau, J. M. (1994). *Modern Arap Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Nuayme, M. (1951). *Cubrân Halil Cubrân Hayâtuhû Mevtuhû Edebuhû Fennuhû*. Beyrut: Mektebetu Sâdir.
- Sabrî Hafez, Ç. A. (2003). Modern Arap Kısa Öyküsü. *Nüsha: Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, 77-96.
- Suçın, M. H. (1988). Arap Öykücülüğünde Kilit Bir İsim: Yahya Hakkı. *Son Duvar*, 30-31.
- Tavk, B. (2000). *Şahsiyyetu Cibran fi Eb'âduhâ'l Tekevuniyye ve'l Hayâtiyye* (Cilt 3. cilt). Beyrut: Nûbîlîs.
- Tekin, M. (2016). *Roman Sanatı*. İstanbul: Ötüken.
- Yazıcı, H. (2003). Mehcer Edebiyatı. *İslam Ansiklopedisi* (s. 364-367). içinde Ankara: TDV .
- Yazıcı, H. (2011). Mizacı ve Düşünceleri Arasında Çırpınan Bir Şahsiyet: Cibrân Halil Cibrân Öncesi Orta Doğu'ya Kısa Bir Bakış. *Şarkiyat Mecmuası*, 135-158.

VELIAHT PRENS SOHYEON (1612-1645)'UN HAYATI VE ŞÜPHELİ ÖLÜMÜ*

Ertuğrul ÜLÜŞ**

Öz

Bu çalışmanın amacı, Veliaht Prens Sohyeon'un hayatını ve şüpheli ölümünü araştırmaktır. Sohyeon, Joseon kralı Injo'nun en büyük oğluydu. Injo, 1637'de Qing'e teslim olduktan sonra oğlunu Qing'in başkenti Shenyang'a rehin olarak göndermek zorunda kalmıştır. Qing'de sekiz yıl geçiren Sohyeon, burada iki ülke arasındaki ilişkileri geliştirmek için çabalamış ve Mançularla yakınlık kurmuştur. Ancak bu durum babası Injo'nun hoşuna gitmemiş, zamanla oğlundan soğumaya ve oğlunun Mançuların desteğini alarak kendisini tahttan indireceğinden şüphelenmeye başlamıştır. 1638-1645 yılları arasında başta kasık fıtığı olmak üzere çeşitli hastalıklarından muzdarip olan Sohyeon, 1645'te Joseon'a temelli olarak döndükten iki ay sonra ölmüştür. Ölümünden üç gün önce sıtma teşhisi konulmuş, ancak öldükten sonra tüm vücudunun siyah renge bürünüp ağızından, gözlerinden, burun deliklerinden ve kulaklarından taze kan akması o günden itibaren babası tarafından zehirlendiği şüphelerini doğurmuştur. Makalede dönemin resmi kayıtları ile beraber günümüz akademik yayımlarından yararlanılmış, Sohyeon'un babası ile ilişkileri ve ölümünün ardından ailesinin yaşadıkları da göz önüne alınarak öldürülme ihtimalinin yüksek olduğu anlaşılmıştır. Bunda Injo'nun şüpheleri, Sohyeon'u tedavi eden doktorun Injo ve Injo'nun cariyesi Jo Hanım ile yakın olması ve Jo Hanım'ın Veliaht Prens ve Prenses ile kötü ilişkiye sahip olması etkili olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Veliaht Prens Sohyeon, Joseon, Injo, Kore, Veliaht Prenses Kang.

THE LIFE AND SUSPICIOUS DEATH OF CROWN PRINCE SOHYEON (1612-1645)

Abstract

The purpose of this study is to investigate the life and suspicious death of Crown Prince Sohyeon. He was the eldest son of King Injo of Joseon. Injo had to send his son as a hostage to Shenyang after bowing to Qing in 1637. Sohyeon struggled to improve relations between two countries, and he developed close relationship with the Manchus, during the eight years spent in Qing. But his father Injo disliked this situation and began to distance himself from Sohyeon, suspecting that his son might overthrow him with the help of the Manchus. Sohyeon suffered from different diseases, especially inguinal-scrotal hernia between the years of 1638-1645 and he died two months after returning to Joseon in 1645. Malaria was diagnosed three days before his dead, but after he died, his whole body turned black and was bleeding from his mouth, eyes, nostril and ears. Accordingly, it is suspected that Sohyeon was poisoned by his father. In this study, Joseon period official records and modern academic researches have been used. Taking into account all of these, it was understood that there was a high possibility of being killed, considering Sohyeon's relationship with his father and the behaviours that his family was exposed after his dead. In addition to Injo's suspicions, the closeness of the doctor, who treated the Crown Prince, with Injo and his concubine Lady Jo and Lady Jo's bad relations with the Crown Prince Sohyeon and Crown Princess Kang have played an effective role on this conclusion.

Keywords: Crown Prince Sohyeon, Joseon, Injo, Korea, Crown Princess Kang.

* Araştırma makalesi/Research article.

** Araştırmacı. Sakarya Üniversitesi Tarih Bölümü, ertugrul.ulus@ogr.sakarya.edu.tr, Orcid ID: 0000-0001-7435-3421.

Giriş

1392'de kurulan ve Konfüçyüsçü temeller üzerine inşa edilen Joseon, Çin kökenli Ming'e derin bir bağlılık duyuyordu. Bu bağlılık 1592'de patlak veren Imjin Savaşı döneminde iyice artmış, Ming'in Japonlara karşı Joseon'un yanında yer alması unutulmamıştı. Joseon'un Ming'e olan bağlılığını en iyi gösteren olaylardan biri, 1608-1623 yılları arasında hüküm süren Gwanghaegun'un tahttan indirilmesidir. Imjin Savaşı döneminde veliht prens olan Gwanghaegun, babası Kral Seonjo kuzey sınırına kaçtığı sırada başkentte kalmış ve Japonlara karşı etkin bir şekilde mücadele etmişti. Hükümdarlığı döneminde Doğu Asya'da siyasi dengeler değişmeye başlamış, kuzeyde güçlenen Mançular hem Ming hem de Joseon için tehdit haline gelmişti. Gwanghaegun, Ming ve Mançular arasında seçim yapmadı. İzlediği denge siyaseti nedeniyle Ming'e itaatsizlik etmekle suçlandı ve kraliyet ailesinden Yi Jong'un liderliğinde başlayan bir isyan sonucunda tahttan indirildi. Gwanghaegun'un üvey annesi olan ve Yi Jong'u destekleyen Ana Kraliçe Inmok, 14.03.1623 tarihli bildirisinde Gwanghaegun'un suçlarını sıraladı ve yaptığı saygısızlıklardan bahsetti. Sabık hükümdarın saygısızlık olarak kabul edilen davranışları arasında Mançulara karşı Ming'in yanında yer almaması da vardı. Gwanghaegun'un Göğün Oğlu olarak adlandırılan Çin hükümdarının emirlerinden korkmadığını söyleyen Inmok, aynı satırlarda kocası Seonjo'nun hükümdarlığı süresince bir kez bile sırtını batıya dönüp oturmadığına dikkat çekmişti.¹ Ming'e böylesine kuvvetli bir bağlılık duyulması, Joseon'daki Ming taraftarlarının değişen siyasi dengeleri görememesine ve ülkenin geleceğinin tehlikeye atılmasına yol açmıştı. Nitekim 1627 ve 1636 yıllarında Mançu saldırısına uğrayan Joseon, özellikle 1636'daki saldırı sonucunda ciddi ölçüde askeri, ekonomik, sosyal ve siyasi kayıplara uğradı. Tahta geçtiğinde Ming'den yana tavır alan Yi Jong (Kral Injo), 1637'de Mançu kökenli Qing'e teslim oldu ve Qing hükümdarı Hong Taiji'nin önünde boyun eğmek zorunda kaldı. Böylece Joseon, medeniyetsiz olarak gördüğü Qing'in himayesi altına girdi ve Joseon halkından esir alınan yüzbinlerce kişi Qing'in o dönemki başkenti Shenyang'a sürüklendi.

Joseon'un büyük yıkıma uğradığı bu dönemde yetişen ve savaşın olumsuz etkilerini yaşayan kişilerden biri, Kral Injo'nun en büyük oğlu Veliht Prens Sohyeon idi. Joseon'un boyun eğdiği dönemde 25 yaşında olan Sohyeon'un anlaşma şartlarına göre rehin olarak Shenyang'a gitmesi gerekiyordu. Burada iki ülke arasındaki ilişkileri düzenlemek, daha doğrusu Qing'in Joseon'dan talep ettiklerinin (asker vb.) yerine getirilmesinde aracı olmak zorundaydı. Görevin ağırlığı Sohyeon'un baskı altında hissetmesine sebep olmuş, bu durum Shenyang'a geldikten bir yıl sonra (1638) kasık fitiğine yakalanmasına yol açmıştı. Sohyeon, temelli olarak ülkesine döneceği 1645 yılına kadar kasık fitiği başta olmak üzere çeşitli hastalıklar geçirmişti. Bu hastalıklara karşı bitkisel ilaç ve akupunktur tedavisi uygulansa da tam bir iyileşme olmamış, Prens kısa süreliğine iyileştikten sonra yeniden rahatsızlanmıştır. Meselenin dikkat çekici yanı, Sohyeon'un ülkesine döndükten iki ay sonra şüpheli bir şekilde ölmesidir. Dönemin Joseon kayıtlarının aktardığına göre ölümünden sonra bedeni siyah renge bürünmüş, yüzünün yarısı siyah bir bezle örtülünce diğer yarısından ayırt edilememiş ve sanki zehirlenmiş bir insan gibi olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca Sohyeon'un ağızından, gözlerinden, burun deliklerinden ve kulaklarından taze kan gelmiştir. Bu kayıt, o dönemden itibaren Sohyeon'un babası Injo tarafından zehirlendiği şüphelerini doğurmuştur. O sıralarda Injo'nun oğlu ile arasının iyi olmaması bu şüpheleri kuvvetlendiren en önemli etkidir. Sohyeon'un Shenyang'da bulunduğu süreçte Qing hanedanı ile yakınlaşması Injo'nun hoşuna gitmemiş, oğlunun Qing'in

¹ Gwanghaegun Günlüğü, Cilt 64, Gwanghae 15. Yıl, 3. Ay, 14. Gün (1623) 광해군일기 64권, 광해 15년 3월 14일.

desteğini alarak tahta geçeceği düşüncesi O'nun oğlundan soğumasına sebep olmuştur. Bunda Injo'nun yakın çevresinin, özellikle Injo'nun gözdesi olan ve Veliht Prens Sohyeon ile eşi Veliht Prenses Kang'dan nefret eden Jo Hanım'ın payının büyük olduğu görülmektedir. Ayrıca Sohyeon'un ölümünün ardından eşinin, eşinin ailesinin ve çocuklarının üç yıl içinde ortadan kaldırılması, Sohyeon'un zehirlenmiş olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Bu çalışmada, yukarıdaki etkenler göz önüne alınarak Veliht Prens Sohyeon'un öldürülmüş olma ihtimalinin yüksek olduğu savunulmaktadır. Sohyeon'un ölümünü araştırmak önemlidir. Çünkü Sohyeon basit bir veliaht değil, aksine Joseon'un kaderini değiştirme potansiyeline sahip dikkat çekici bir kişiydi. Yetiştirdiği ortam değişmez Konfüçyüsçü ilkelere donatılmıştı. Ancak Sohyeon bu sınırları aşmış, Qing'de bulunduğu sırada Batı ilmine ve Hristiyanlığa ilgi duymaya başlaması onun hayatını ilgi çekici hale getirmişti. Hadımlarından birinin vaftiz edilmesi de tahta geçmesi durumunda Joseon'un yaşayabileceği değişiklikler konusunda önemli bir düşünce konusu olmuştur. Ayrıca onun ölümüne dair yapılan çalışmalarda bazı eksik noktalar bulunmaktadır. Örneğin Kim Hoon, Veliht Prens Sohyeon'un zehirlendiği tezi üzerinde dururken 1638-1645 yılları arasındaki hastalıklarına derinlemesine değinmez.² Kim Jong-dug, Veliht Prens Sohyeon'un hastalığını oldukça detaylı bir şekilde ele alsa da zehirlenme ihtimali üzerinde pek durmamakta ve hastalık nedeniyle öldüğü tezini savunmaktadır.³ Na Jong-myeon da Kim Jong-dug gibi Sohyeon'un hastalık sonucu öldüğünü ifade ederken ölümünden sonraki meseleleri detaylıca aktarmamıştır.⁴ Dolayısıyla bu araştırma zıt görüşleri bir araya getirip her iki ihtimali de sunarak konuya dair eksik noktaları tamamlamayı amaçlamaktadır.

Makale, Türkiye'de Veliht Prens Sohyeon'un hayatı ile ilgili yapılan ilk akademik çalışmadır. Bu çalışmada Korece kaynaklar kullanılmıştır. Bu kaynakları, Ulusal Kore Tarihi Enstitüsü (국사편찬위원회) tarafından dijital ortama aktarılan resmi Joseon kayıtları, günümüzde yayımlanan akademik kitap ve makaleler ile bazı internet kaynakları, ansiklopedileri ve sözlükleri oluşturmaktadır. Joseon kayıtları dışında Veliht Prens Sohyeon ile ilgili Doğu Sarayı Günlüğü, Shenyang Günlüğü ve Shenyang Raporları gibi önemli birinci el kaynaklara ulaşamamış, bu açık bahsi geçen kaynaklar temel alınarak yazılan akademik çalışmalarla kapatılmıştır. Veliht Prens Sohyeon'un ölümü meselesinin daha iyi anlaşılması için hayatı genel olarak ele alınmıştır. İlk bölümde, Sohyeon'un Shenyang'a gitmeden önceki yaşamı, ikinci bölümde Shenyang'daki rehin hayatı, üçüncü bölümde ise hastalığı ve ölümü incelenmiştir. Veliht Prens Shenyang'da bulunduğu sırada hasta olsa da hastalığının ayrı bir başlık altında incelenmesindeki amaç, bu sürecin ve ölümünün bir arada görülmesini sağlamaktır. Son kısım olan dördüncü bölümde ise Sohyeon'un zehirlendiği şüphelerini kuvvetlendiren bir etken olarak Veliht Prenses Kang'ın hayatı, ölümü ve ölümünden sonra ailesi ile çocuklarının yaşadıkları aktarılmıştır.

Veliht Prens Sohyeon'un Shenyang'a Gitmeden Önceki Yaşamı (1612-1637)

² Kim Hoon 김훈, "Veliht Prens Sohyeon'un Ölüm Sebebi İle İlgili Bir Araştırma 昭顯世子の 死因에 관한 考察", *The Journal Of Korean Medical Classics 대한한의학회지*, vol 19, no 3, 2006, s. 213-214.

³ Kim Jong-dug 김종덕, "Veliht Prens Sohyeon'un Hastalığı ve Tedavisi Üzerine Bir Araştırma 소현세자 병증과 치료에 대한 연구", *Gyujanggak 규장각*, no 31, 2007, s. 30.

⁴ Na Jong-myeon 나종면, "Veliht Prens Sohyeon'un Ölümü ve Cenaze Süreci 소현세자의 죽음과 장례절차", *Dongbanghak 동방학*, no 14, 2008, s. 206.

1612 yılında doğan Veliht Prens Sohyeon, Kral Injo ve Kraliçe Inyeol'un en büyük oğluydu. Babası 1623'te tahta çıktıktan iki yıl sonra, henüz 13 yaşındayken veliaht prens ilan edilmişti. Bu dönemden itibaren sıkı bir eğitim almaya başladı ve veliahtın eğitiminden sorumlu Sikangwon dairesi tarafından Konfüçyüs Klasikleri ve Çin tarihi gibi konularda yetiştirildi.⁵ 1627'de Joseon'un önde gelen isimlerinden Kang Seok-gi'nin kızıyla evlendi. O dönemde Sohyeon 15, Kang Hanım ise 16 yaşındaydı. Sohyeon için sıkıntılı süreç, evlendiği sene ilk Mançu saldırısının yaşanmasıyla beraber başladı. 1627 yılında Pyongan valisi Yun Hwon, saraya düşman ordusunun (Mançular) sınırı geçip Uiju'ya saldırdığı ve burayı işgal ettiği haberini gönderdi.⁶ Bu olay sonucu hükümetin ikiye ayrılmasıyla birlikte maiyeti ile beraber güneydeki Jeonju'ya giden Sohyeon, burada bir karargah kurup ordu için gönüllü asker ve erzak topladı. Barışın sağlanmasının ardından 1627'nin 5. ayında başkente geri döndü.⁷

1636'da Qing'in Joseon'a karşı yeni bir saldırı başlatmasıyla Veliht Prens Sohyeon'un hayatı uçurumun eşiğine geldi. Joseon ordusu Qing'e karşı direnç gösterememiş, ayrıca halktan kadın erkek birçok kişi esir alınmıştı. O dönem Qing hükümdarı olan Hong Taiji, taleplerini bildirmek amacıyla Ocak 1637'de Joseon'a bir elçi gönderdi. Injo'dan Ming ile olan ilişkisini kesmesini, en büyük oğlu ile bir prensini rehin olarak göndermesini ve gerektiği durumlarda yardım için askerlerini yollamasını istiyordu.⁸ Ayrıca Hong Taiji'nin Injo'ya bir şey olması halinde tahta oğlunu geçireceğini ifade etmesi, ileride Injo ile oğlu arasındaki ilişkilerin kötüleşmesinde başlıca rol oynayacaktı. Injo ve devletin ileri gelenleri başta Sohyeon'un gönderilmesine karşı çıksalar da Sohyeon "*Gerçekten devleti rahat ettirip Beybabamı (君父) koruyabileceksem oraya gitmekten nasıl çekinirim?*"⁹ diyerek kararlılığını göstermişti. Teslim olmaya karar veren Injo, tüm talepleri kabul etti ve oğlu ile beraber sığındığı Namhansan Kalesi'nden çıkıp Hong Taiji'ye diz çöktü. 30 Ocak 1637'de gerçekleşen bu olayda Injo, medeniyetsiz olarak gördüğü bir halkın hükümdarı karşısında boyun eğmek zorunda kalmıştı. Bu aşağılanmadan sonra oğlunu rehin olarak göndermek Injo'yu duygusal açıdan etkilemişti. Joseon kayıtlarına göre oğlu ayrılırken gözyaşı dökmüş ve ona kızgın olmamasını söylemiştir. Yere kapanıp babasının emrini alan Sohyeon, feryat edip kıyafetini çekiştirenlere karşı "*Majesteleri buradayken ne cüretle bu şekilde davranırsınız? Herkes ağırbaşlı olsun!*" dedikten sonra atna binip oradan ayrılmıştır.¹⁰

Veliht Prens Sohyeon'un Shenyang'daki Rehin Hayatı (1637-1644)

Veliht Prens Sohyeon, maiyeti ile beraber 10 Nisan 1637'de Shenyang'a ulaştı. Yanında eşi Veliht Prenses Kang, kardeşi Büyük Prens Bongrim ve eşi Jang Hanım da bulunuyordu. Bir süre Joseon elçilerini ağırlamak için kullanılan Dong Guan'da kaldıktan sonra 7 Mayıs'ta İmparatorun Veliht Prens için inşa ettiği Shenyang Guan'a¹¹ taşındı ve

⁵ Kim Mun-sik 김문식, "Veliht Prens Sohyeon'un Veliht Prenslik Eğitimi 소헌세자의 왕세자 교육", *Gughakyeongu 국학연구*, vol 18, 2011, s. 72-73.

⁶ Injo Yıllıkları, Cilt 15, Injo 5. Yıl, 1. Ay, 17. Gün (1627) 인조실록 15권, 인조 5년 1월 17일.

⁷ Kim Mun-sik, a.g.m, s. 75-76.

⁸ Injo Yıllıkları, Cilt 34, Injo 15. Yıl, 1. Ay, 28. Gün (1637), Nam Eun-kyung, a.g.m, s. 41.

⁹ Injo Yıllıkları, Cilt 46, Injo 23. Yıl, 4. Ay, 26. Gün (1645). Injo dönemine ait bu kayıt, Sohyeon'un Qing'e rehin olarak gitmesinden 8 yıl sonrasına aittir. Prens'in ölümüne dair tutulan bu kayıta kendisinin yukarıdaki sözlerine de yer verilmiştir.

¹⁰ Injo Yıllıkları, Cilt 34, Injo 15. Yıl, 2. Ay, 8. Gün (1637).

¹¹ "*Shenyang Guan, iki ülke arasındaki diplomatik meseleler, yıllık haracın ayarlanması, esirlerin geri alınması sorunu, Joseon elçilerinin ağırlanması ve ticaret gibi konularla ilgilenen bir büyükelçilikti.*" Park Joo 박주, Geç Joseon Döneminde Veliht Prenses Kang'ın Liderliği Üzerine Bir Yeniden Değerlendirme

1644 yılında Qing'in Ming'i işgali vesilesi ile Pekin'e gidene kadar burada yaşadı. Sohyeon'un burada ilgilenmesi ve üstesinden gelmesi gereken meseleler oldukça fazlaydı. Onu zorlayan en önemli mesele esirlerin durumu ve ekonomik sıkıntılar olmuştur. Yukarıda belirtildiği gibi Joseon halkından birçok kişi Qing ordusu tarafından esir alınarak Shenyang'a getirilmişti. Bu esirlerin sayısının 500-600 bin civarında olduğu ifade edilmektedir.¹² Nam Eun-kyung, Shenyang Günlüğünden alıntı yaparak esirlerin durumunu şöyle açıklar: “*Esirlerin satışına izin verildiği için Qingliler kadın ve erkek esirleri kale kapısının dışında topladılar. Anneler ve oğullar kavuştular, kardeşler ise buluşup kucaklaştılar ve acı acı haykırdılar. Feryatları göğü ve yeri titretiyordu (Shenyang Günlüğü, 1637 Senesi Jeongchuk Yılı 5. Ay 17. Gün).*”¹³

Joseonlu esirlerin bir kısmı, Veliht Prens Sohyeon ile Veliht Prenses Kang'ın ticari ve tarımsal faaliyetlerinden elde edilen gelirler ile geri alınacaktı. Ancak Sohyeon'un gücü herkesi kurtarmaya yetmedi. Shenyang'a sürüklenenler arasında yukarıda bahsi geçen Sikangwon memurları ve Joseon'un önde gelen bilginleri de vardı. Bu dönemde, Samhaksa¹⁴ olarak anılan ve Qing'e diz çökmeyi reddeden Hong Ik-han, Yun Jib ve Oh Dal-je idam edilmişti. Bunun dışında Veliht Prens'in eğitimini üstlenen ve Shenyang'da ona eşlik eden Sikangwon dairesinden Jung Nwe-kyung, Qing ve Joseon arasında tercümanlık yapan Jung Myung-soo ve Kim Dol-si'nin yolsuzluklarını bildirse de neticede 1639 yılında idam edilen kendisi olmuştu. Sohyeon, bu gibi olaylara şahit oluyordu ancak onları her zaman kurtarmaya yetecek pek gücü yoktu.¹⁵

Sohyeon'un Shenyang'da ekonomik açıdan da çeşitli zorluklar yaşadığı görülmektedir. Joseon esirleri için ödenmesi gereken para, Qing hanedanının özel günlerine katılırken sunulması gereken hediyeler, Qing'den ve Joseon'dan Shenyang Guan'a gönderilen malların¹⁶ ve yiyeceklerin yetersiz olması gibi durumlar bu ekonomik zorluğu meydana getiren etkenlerdi.¹⁷ Veliht Prens ve Prenses ekonomik zorlukları aşmak adına ilk fırsatı 1639 yılında buldular. Pal Wang (八王)¹⁸, gizlice 500 nyang para gönderip bunun 200 nyang'ı ile leopar kürkü, samur kürkü, uçan sincap kürkü ve Kore çamı meyvesi, 300 nyang'ı ile de pamuk ticareti yapmak istedi ve bu noktadan sonra Qing ile

조선후기 소현세자빈 강씨의 리더십에 대한 재조명”, *Hanguksasangwa Munhwa 한국사상과 문화*, vol 62, 2012, s. 210.

¹² Nam Eun-kyung 남은경, Byeongja Horan ve Sonrasının Kaydı Shenyang Raporları 병자호란과 그 후의 기록 심양장계 (瀋陽狀啓), *Hangukmunhwayeongu 한국문화연구*, vol 14, 2008, s. 43.

¹³ Nam Eun-kyung, a.g.m, s. 48.

¹⁴ 삼학사 (三學士): Qing'e diz çökmeyi reddeden üç bilgin (Naver Korece Sözlük 네이버 국어사전).

¹⁵ Nam Eun-kyung 남은경, “Veliht Prens Sohyeon ve Büyük Prens Bongrim'in Shenyang Yaşantısı Merkezinde Shenyang Günlüğü Araştırması [瀋陽日記] 연구 소현세자, 봉림대군의 심양 체험을 중심으로”, *Dongyanggojeonyeongu 동양고전연구*, vol 22, 2005, s. 39-40.

¹⁶ Qing'den Shenyang Guan'a gönderilenler temel gıdalar dışında deve, karaca, koyun, balık, samur kürkü vb idi. Park Joo, a.g.m, s. 211, Nam Eun-kyung, a.g.m, s. 50.

¹⁷ Nam Eun-kyung, a.g.m, s. 50.

¹⁸ Nurhaci'nin 12. oğlu Aisin Gioro Ajige. The JoongAng 중앙일보, “Çin Şehirleri Hikayesi ⑫ Shenyang 중국 도시 이야기 ⑫ 선양 (瀋陽)” (Son Erişim: 31.10.2022) <https://www.joongang.co.kr/article/6618972#home>

kapsamlı bir ticaret başladı.¹⁹ Hong Taiji ise 1641 ve 1643 yılında Sohyeon'a tarım yapip kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için toprak verdi.²⁰

Tarım, Qing kraliyet aileleri ile yapılan ticaret ile birlikte Shenyang Guan'ın ekonomik sıkıntıları geride bırakabilmesi için önemli bir adımdı. Ancak bu konuda çeşitli şüpheleri olan Joseon yetkilileri, bu şüphelerine dayanarak tarım yapmak istemiyorlardı. Park Joo'nun ifadesiyle tarım yapmak yerleşmek manasına geldiğinden Shenyang Guan'daki Joseon memurları ülkelerine sonsuza dek geri dönemeyeceklerinden endişe ediyorlardı.²¹ Yang Suk-kuk ve Kim Bong-hyun, verilen bu toprakların çorak araziler olduğunu ve bunun Veliht Prens ile maiyetini uzun süre rehin tutmak için bir tedbir olarak görülebileceğini ifade ederler.²² Yine de tüm endişelere rağmen Shenyang Guan, Veliht Prens Sohyeon ve Veliht Prens Kang önderliğinde tarım yapmaya başladı ve özellikle Veliht Prens Kang 1645'teki dönüşten önce önemli gelirler elde etti. Shenyang Guan'ın bölgedeki ticari ve ekonomik faaliyetlerinde Veliht Prens Kang'ın çok büyük rolü olduğundan onun bu alanlardaki rolüne son bölümde değinilecek ve bu mesele hakkında ek bilgiler verilecektir.

Veliht Prens Sohyeon ile kardeşi Büyük Prens Bongrim, Qing tarafından düzenlenen doğum günü, evlilik, zafer kutlamaları, yabancı elçilerin karşılanması vb etkinliklere de katılmaktaydı.²³ Bu katılım, onların tercih edebildikleri bir seçenek değil aksine yerine getirmeleri gereken bir görevdi. Bu etkinliklerden biri, yaşanan kıyafet krizi nedeniyle Sohyeon ve Injo arasındaki ilişkinin geleceğini etkiledi. Joseon kayıtlarında yer alan bu olaya eserinde yer veren Lee Deok-il, meselenin Injo'nun oğlundan soğumasına yol açtığını ve kendisinin Qing tarafından tahttan indirilip yerine oğlunun getirileceğinden şüphe duymaya başladığını ifade eder.²⁴ Joseon kayıtlarına göre olay şu şekilde gelişmiştir: “Öğleden sonra İmparator, Veliht Prens'i çağırıp bir veda yemeği düzenledi.²⁵ Bu yemeğe Büyük Prens Bongrim de katıldı. Ingguldai, Veliht Prens'i avluya götürüp ona bir eyerli at ve kıyafet verdi ve Daehong mangryong-ui 대홍망룡의 (大紅蟒龍衣) 'yi giymesini söyledi.²⁶ Veliht Prens “bu kralın kıyafetidir” deyip reddedince Ingguldai bunu olduğu gibi Han'a bildirdi.”²⁷

¹⁹ Park Joo, a.g.m, s. 212, Injo Yıllıkları, Cilt 39, Injo 17. Yıl, 9. Ay, 12. Gün (1639).

²⁰ Kim Nam-yun 김남윤, “『Shenyang Günlüğü』 Ve Veliht Prens Sohyeon'un Rehin Hayatı 『瀋陽日記』 와 昭顯世子の 불모살이”, *Gyukanggak 규장각*, no 29, 2006, s. 53, Nam Eun-kyung, a.g.m, s. 51.

²¹ Park Joo, a.g.m, s. 213.

²² Yang Sung-kuk 양성국, Kim Bong-hyun 김봉현, “Veliht Prens Kang'ın Yaşamı ve Girişimciliği 소현세자빈 강씨 (昭顯世子嬪 姜氏)의 생애와 기업가정신” *Kyeongyeongsayeongu 경영사연구*, vol 28, no 2, 2013, s. 140.

²³ Nam Eun-kyung, a.g.m, s. 41-42.

²⁴ Lee Deok-il 이덕일, *Joseon Kral Zehirleme Olayları 조선 왕 독살사건*, Dasanchodang 다산초당, Seoul 서울 2005, s. 99.

²⁵ Veliht Prens Sohyeon, 8 yıllık rehin yaşamı boyunca 1640 ve 1644 yıllarında olmak üzere iki kez geçici olarak Joseon'a dönmüştü. İki babasının hastalığı, ikincisi ise eşi Veliht Prens Kang'ın babasının ölümü nedeniyle idi. Kim Hoon, a.g.m, s. 215, Park Joo, a.g.m, s. 217.

²⁶ Kısaca Mangryong-ui (망룡의/蟒龍衣) olarak da anılır. Naver Korece Sözlüğe göre kralların giydiği kıyafettir. Kırmızı ipekten yapılır. Göğüs, omuz ve sırt bölgelerinde ejderha deseni bulunur (Naver Korece Sözlük).

²⁷ Injo Yıllıkları, Cilt 40, Injo 18. Yıl, 2. Ay, 18. Gün (1640).

Sohyeon'a giymesi için Joseon'da hükümdarların giydiği kıyafet verilmişti. O bunu reddetse de Injo'nun şüphelenmesi normal ve bu şüphelerinin ortadan kalkması zordu. Çünkü 1637 yılında kabul edilen anlaşma içerisinde eğer Injo'ya bir şey olursa yerine oğlunun geçirileceğine yönelik bir madde vardı. Hem bu madde hem de Sohyeon'a yemek öncesi verilen kıyafet Qing'in Sohyeon'u Joseon kralı olarak gördüğüne dair bir işaret olabilirdi. Ayrıca uzun yıllar sonra geçici de olsa ülkesine dönen Sohyeon'un karşılanma meselesine dair Joseon kayıtlarında geçen cümleler de önemlidir. Buna göre memurlar Veliht Prens'i karşılamak istemişler fakat Kral Injo buna izin vermemiştir.²⁸ Ancak Sohyeon'un saraya geldiği gün yaşananlar Injo'nun henüz oğlundan tam soğumadığını göstermektedir: “*Veliht Prens (saraya) girip Majestelerinin önünde yere kapanıp ağlayınca Majesteleri de gözyaşı döktü ve (onu) okşadı. Memurların da hepsi ağladı.*”²⁹

Veliht Prens Sohyeon, İmparator tarafından düzenlenen avlara da katılıyordu. Prens, katıldığı bu avlar sırasında biri 1 Ocak 1642 diğeri ise 15 Şubat 1642 tarihlerinde olmak üzere iki kez attan düşmüştür.³⁰ Nam Eun-kyung'un aktardığına göre bunun sebebi hem Sohyeon'un ata binmeye alışkın olmaması hem de kar ve buz nedeniyle kaygalaşan zemindi.³¹ Kim Nam-yun ise Joseon'da ata binmek seyisin atı çekmesi demek olduğundan Sohyeon'un ata binmeye alışkın olmadığını söyler.³² Ek olarak Sohyeon, İmparatorun emriyle Qing'in Ming ile olan savaşlarına da katılmıştır. 1638-1639 yıllarındaki savaşlara Veliht Prens üçüncü bölümde değinilecek olan hastalığı nedeniyle katılamamış, onun yerine kardeşi Büyük Prens Bongrim gitmiştir. Sohyeon 1641 ve 1644 yıllarındaki savaşlara katılmış, 1644 yılında Qing'in Ming'i işgal etmesinin ardından Pekin'e gelmiştir.³³ Sohyeon'un bu savaşlarda bizzat bulunması önemliydi çünkü siyasi dengelerin değişimine çok yakından şahit oluyordu. Joseon, uzun yıllar boyunca Ming'e bağlı kalmıştı. Ancak Joseon bakanlarının kendi krallarını tahttan indirecek kadar bağlı olduğu Ming şimdi tarih sahnesinden siliniyordu. Bu noktada Veliht Prens'in düşüncelerini ve zihin dünyasını genişleten bir buluşma gerçekleşti. Sohyeon, 1644 yılında Pekin'e geldikten sonra Alman astronom ve Cizvit rahibi Johann Adam Schall von Bell (1591-1669) ile iletişim kurmaya başladı. Çin'de astronomi alanındaki çalışmaları ile büyük bir saygınlık kazanan Adam Schall'ın yeni bilgilere ve öğretilere karşı derin bir ilgi ve merakla sahip olan Sohyeon ile buluşmasına dair en ön plana çıkan çalışma Ahn Jae-won'un makalesidir. Çalışmasında Adam Schall tarafından 17. yüzyılda Latince olarak yazılan ve 1672'de yayımlanan “*Historica relatio de ortu et progressu fidei orthodoxae in regno Chinensi per missionarios Societatis Jesu ab anno 1581 usque ad annum 1669*” adlı esere dayanan Ahn Jae-won, bu kitap üzerinden Veliht Prens Sohyeon, Adam Schall ve İmparator Shunzhi arasındaki ilişkileri inceler ve oldukça önemli bilgiler sunar.

Veliht Prens Sohyeon, Qing ordusunu takiben 1644 yılının 5. ayında Pekin'e ulaştı.³⁴ Adam Schall ile Sohyeon'un buluşması da aynı yılın 9. ayında gerçekleşti. Ahn Jae-won, iklimin nasıl buluştuğunu ve buluştuğlarında nelerden bahsettiklerini Huang Feimo (1830-1909)'nun “*Zhengjiao feng bao 正教奉褒*” adlı eserinden alıntı yaparak anlatır. Huang Feimo, Sohyeon ve Schall arasındaki ilişkiyi şöyle açıklamıştır:

²⁸ Injo Yıllıkları, Cilt 40, Injo 18. Yıl 2. Ay, 23. Gün (1640).

²⁹ Injo Yıllıkları, Cilt 40, Injo 18. Yıl, 3. Ay, 7. Gün (1640).

³⁰ Kim Jong-dug, a.g.m, s. 55.

³¹ Nam Eun-kyung, a.g.m, s. 47.

³² Kim Nam-yun, a.g.m, s. 55.

³³ Nam Eun-kyung, a.g.m, s. 55.

³⁴ Nam Eun-kyung, a.g.m, s. 55.

“Shunzhi'nin ilk yılında (1644) Joseon'un veliaht prensi rehin olarak Pekin'e getirilirken Adam Schall'ın çok takdire şayan (biri) olduğunu duydu ve zaman zaman kiliseyi ziyaret edip astronomi hakkında sorular sordu ve (yeni şeyler) öğrendi. Adam Schall da Veliaht Prens'in kaldığı yeri sık sık ziyaret edip (onunla) uzun süre boyunca sohbet etti. İkisi arasında paylaşılan derin bir niyet vardı. Adam Schall, sürekli Katolikliğin doğru yol olduğundan bahseder, Veliaht Prens de (bunları) dinlemeyi çok sever ve ayrıntılı sorular sorardı. Veliaht Prens Joseon'a döneceği zaman, Adam Schall hediye olarak kendi yazdığı astronomi, aritmetik ve Shengjiao Zhengdao 聖教正道 gibi çeşitli kitaplar ve dünya küresi ile Katolik tasvirler gönderdi. Veliaht Prens bunları saygıyla kabul edip bizzat onu öven bir mektup yazıp gönderdi ve minnettarlığını ifade etti.”³⁵

Bu noktada Adam Schall'ın eserinde Sohyeon'un Adam Schall'a gönderdiği iki mektuba ve Veliaht Prens hakkında değerli bilgilere yer verilmesi önemlidir.

“... Kore veliaht prensi, burada Avrupa'dan gelen astronomi bilginlerini sık sık ziyaret etti ve onlara fazlasıyla saygı gösterdi. Ayrıca (onları) kendi sarayına davet edip konuksever bir şekilde ağırladı. Ara sıra ülkesinden takvimden sorumlu memurları beraberinde getirirdi. Bu, onların astronomiyi net bir şekilde öğrenip (öğrendiklerini) ülkelerine götürmeleri içindi. ... Çoğu Koreli gibi Veliaht Prens de okumayı sevdiğinden rahip sahip olduğu kitaplar içerisinden birkaç cilt seçti ve Veliaht Prens'e hediye etti. Yalnızca matematik kitapları değil, astronominin kaideleri hakkında kitaplarla beraber gökküre ile Mesih'in kutsal tasvirini de hediye olarak gönderdi. (Onun) bu hediyeler için ne kadar minnettar olduğu sonraki mektupta iyi bir şekilde görülmektedir:

“Büyük bir sürpriz oldu. Dün, Tanrı'nın kurtarıcısının ikonunu, gökküre ve astronomiyle ilgili kitapları ve Avrupa dünyasının ilmi ile dolu diğer eserleri aldım. Özellikle, bana gönderdiğiniz kitaplara baktığımda, minnettarlığımı nasıl ifade edeceğimi, borcumu nasıl ödeyeceğimi gerçekten bilmiyorum. Bunlar arasından birkaç cilt kitaba göz attım. Kitapların insanın kalbini arıttığını ve erdemi geliştirmek için en uygun öğretilerle dolu olduğunu öğrendim. Tabii olarak bilmemiz gerekse de aklın ışığı parlak olmadığından bu öğretiler hakkında henüz bir şey bilemiyoruz. İkon gerçekten de muazzam. Duvara asıp bakınca bakan kişinin kalbini son derece sakin ve huzurlu kılıyor. Ayrıca kalpten her türlü pisliği ve tozu silip atıyor. Gökküre ve bununla ilgili diğer kitaplar da aynı. ... Bu şansın beni nasıl bulduğunu bilmiyorum.

Benim ülkemde de bu tür kitaplardan fazlaca bulunabilir. Ancak o kitaplar yalanlarla dolu. Onların yüzlerce yıllık ve doğruluktan çok uzak eserler olduğunu itiraf etmeliyim. ... Ülkemize döndüğümüzde bu kitapları yalnızca kraliyet ailesine götürmekle kalmayacak, onları bastırarak ve alimlerle görüşlerimi paylaşacağım. Onlar bu kitapları okuyacaklar. Onlar, bu kitaplarla kendilerini çorak topraklardan ilmin sarayına taşıyan kaderin

³⁵ Ahn Jae-won 안재원, “Adam Schall, Shunzhi, Veliaht Prens Sohyeon: Adam'a İki Bakış Arasındaki Farklar Üzerine 아담 살, 순치제, 소현 세자: 아담을 바라보는 두 시선 사이에 있는 차이에 대해서”, *Ingan.Hwankyong.Mirae 인간.환경.미래*, no 8, 2012, s. 165.

değişimine şaşıracağız. Koreliler³⁶, tüm bunların Avrupalıların yazdıkları sayesinde olduğunu öğrenecekler. Elbette, biz farklı ülkelerde doğduk. Büyük denizin araya konduğu (birbirine) uzak düşen ülkelerden yabancı topraklara gelip buluştuk. Sanki aynı kandan dostlar gibi birbirimizi sevdik. Tabii gizli bir gücün bizi böylesine bağlayıp bağlamadığını açıkçası iyi bilmiyorum. İnsanların kalbi ilimle bağlanır. Uzak yerlerde yaşasalar bile. Ülkeme bu kitaplarla ve ikonla dönmeyi diliyorum. Ancak, düşündüğümde, ülkemizde yaşayan insanların henüz Tanrı'ya hizmet etmek hakkında duyduğu hiçbir şey yok. Bu yüzden, Korelilerin riayet ettiği yanlış öğretilerin ibadet gelenekleri nedeniyle O (İsa)'nın saldırıya uğramasından korkuyorum. Bundan son derece endişe ediyorum. Lütfunuza minnettarım ancak ikonu size geri göndermenin bu sebeplerden dolayı güvenli olduğuna karar verdim. ... Minnettarlığımın bir göstergesi olarak size ülkemizden değerli bir eşyayı gönderiyorum. Sizin gönderdiklerinizin yanında çok ufak kalıyor. Sağlıcakla kalmanızı temenni ediyorum.” (Veliht Prens Sohyeon’un 1. Mektubu)

Veliht Prens’in mektubu buraya kadardır. Mektupta ikonu geri gönderdiğine dair bir bahis var ancak bu, o ülke insanların alçakgönüllüklerinden dolayı söyledikleri bir sözdür. Çünkü Rahip Adam, Kralı³⁷ hediye almaya davet ettiğinde Kral, emri altındaki hadımlarından birini atadı. Bu kişi zaten vaftiz edilmişti, (Kral) onun güzelce eğitilip geri gönderilmesini istedi.

“Hediyeleri memnuniyetle kabul edeceğim. Ayrıca sizin Cizvitler arasından biriyle gitmeyi gerçekten istiyorum. Beni ve ülkemizin insanlarını eğitecek biriyle. Ancak beraber gidebileceğim biri şu anlık yok. ...” (Veliht Prens Sohyeon’un 2. Mektubu)

Bu dileğine rağmen Kral, kutsal kanunları tebliğ edecek kişileri Çin’den alıp götürme hayalini gerçekleştirmedi.”³⁸

Dönemin kaynaklarında yer alan bu değerli bilgiler, Veliht Prens Sohyeon’un Batı ilmine ve Hristiyanlığa büyük ilgi duyduğunu ispat eder niteliktedir. Yıllarca Qing topraklarında geçirdiği rehin hayatında Qing ile Joseon arasındaki ilişkileri yürütme, Qing hanedanının özel günlerine katılma, Joseon’daki Qing karşıtlarının ölümüne şahit olma, hastalık, Qing’in Ming’i işgali sürecinde Joseon’dan ordu ve erzak sağlama gibi maddi ve manevi anlamda birçok ypratıcı mesele ile uğraşan Sohyeon, bu ortamda dahi ilme olan tutkusunu muhafaza etmiştir. Burada özellikle akla gelen ilk soru Sohyeon’un da vaftiz edilip edilmediğidir. Çalışmasında bu konuya da değinen Ahn Jae-won, Sohyeon’un vaftiz edilmediğini söyler. Çünkü O’na göre eğer vaftiz edilseydi Adam Schall eserinde bundan muhakkak bahsedirdi.³⁹ Bunun yanında metnin sonundaki ifadeye bakılırsa Sohyeon, Hristiyanlığı Joseon’da yayacak birilerini yanında götürmek istiyordu. Bu nokta, onun Hristiyanlığa karşı ilgisini ortaya koyan etkenlerden biridir ve Veliht Prens Sohyeon’un olası tahta geçişinde Joseon’un yaşayabileceği değişimler üzerinde düşündürmektedir.

³⁶ Latince metinde Kore ve Korelilerden bahsedilirken Corea ve Coreani kelimeleri kullanılmıştır.

³⁷ Metinde Sohyeon’dan kral olarak da bahsedilmektedir.

³⁸ Ahn Jae-won, a.g.m, s. 168, 169, 170.

³⁹ Ahn Jae-won, a.g.m, s. 172.

Ming işgal edildikten sonra İmparator Shunzhi, Veliht Prens ve maiyetinin Joseon'a dönmelerine izin verdi. Veliht Prens Sohyeon, 18 Şubat 1645 tarihinde Joseon başkentine vardı. Beraberinde Adam Schall'ın gönderdiği bilim ve Hristiyanlık ile ilgili hediyeleri de getirmişti. Veliht Prens Sohyeon ve Veliht Prenses Kang'ın yanlarında getirdikleri Batı ürünleri Injo tarafından hoş karşılanmadı. Park Joo'nun ifadesine göre Qing tarafından aşağılanan Injo için Sohyeon bir hainden farksızdı.⁴⁰ Shin Byung-ju'nun Yasa (야사/野史)'dan⁴¹ verdiği örnek ise ilginçtir. Yasa'daki kayda göre Veliht Prens Sohyeon Qing'den getirdiği eşyaları Injo'ya sunmuş, Injo ise mürekkep taşı Sohyeon'a fırlatmış ve böylece Sohyeon ölmüştür.⁴² Tabii bu ifadeler gerçeği yansıtmamakta, yalnızca Injo'nun oğluna olan tepkisini ifade etmektedir. Aşağıda da görüleceği üzere Injo'nun bu şekilde davranmasının bazı sebepleri bulunmaktadır. Qing hanedanı ile kurulan yakın ilişkiler, tarım, ticaret, gözde cariyeye Jo Hanım'ın etkisi ve Veliht Prenses Kang'ın hoş karşılanmayan davranışları bu sebepler arasında temel teşkil etmektedir.

Veliht Prens Sohyeon'un Hastalığı ve Ölümü (1637-1645)

Veliht Prens Sohyeon Joseon'a döndükten kısa bir süre sonra, 26 Nisan 1645 tarihinde hayatını kaybetti. 1637 yılından itibaren çeşitli hastalıklar nedeniyle zor zamanlar geçirmişti. Ülkeye döndüğü sırada da hastalığı devam ediyordu. Ancak buna rağmen, öldükten sonra cesedinin aldığı hal sebebiyle ölümü normal karşılanmadı. Bu bölümde Sohyeon'un hastalığı ve ölümü dışında Injo'nun şüphelerine, çevresinden nasıl etkilendiğine ve onu bu olayda bir numaralı şüpheli konumuna getiren noktalara değinilecektir.

Veliht Prens Sohyeon'un 1637'de Shenyang'a gitmeden önce herhangi bir rahatsızlığı bulunmuyordu.⁴³ Qing'de kaldığı süre boyunca muzdarip olduğu hastalık ise kasık fitiği idi.⁴⁴ Ancak kasık fitiği dışında çektiği hastalıklar da olmuş, bunlar düzenli olarak Shenyang Günlüğüne kaydedilmiştir. Shenyang Günlüğüne dayanarak Sohyeon'un hastalığını inceleyen Kim Jong-dug'un makalesi, bu hastalıkların neler olduğunun ve tedavi sürecinin nasıl ilerlediğinin net bir şekilde görülebilmesi açısından önemli bir kaynaktır. Bu günlükteki kayıtlar üzerinden genel bir açıklama yapmak gerekirse; Sohyeon'un kasık fitiği dışında soğuk algınlığı, ishal, göz rahatsızlığı, eklem ağrısı, baş ağrısı, kusma, iştahsızlık, karnı ağrısı, sağ bacakta apse ve ülser, nefes darlığı, felç belirtisi, bağırsak kasılması, kolera, öksürük, üşüme, baş dönmesi, sol omuz ve kolda uyuşma ve kendinde olmayacak derecede yorgunluk gibi rahatsızlıkları vardı.⁴⁵ Bu hastalıklara karşı akupunktur ve bitkisel ilaç tedavisi uygulansa da Sohyeon tam manasıyla iyileşmemiş, bir süre iyi olsa dahi ardından farklı belirtiler göstererek yeniden hasta olmuştur. Kasık fitiğinin ortaya çıkışına dair ilk kayıt, günlüğe 18 Nisan 1638 tarihinde kaydedilmiştir.⁴⁶

⁴⁰ Park Joo, a.g.m, s. 217.

⁴¹ Resmi olmayan tarih

⁴² Korean History Society 한국역사연구회, "Shin Byung-ju 신병주, [Joseon'u Hareketlendiren Olaylar ve Kişiler] Nisan 1645, Veliht Prens Sohyeon Zehirlendi Mi? [조선을 움직인 사건과 인물] 1645년 4월, 소현세자는 독살되었는가?" (Son Erişim: 03.11.2022) <http://www.koreanhistory.org/3741>.

⁴³ Kim Nam-yun 김남윤, "『Sohyeon Eulyu Doğu Sarayı Günlüğü』nden Veliht Prens Sohyeon'un Ölümü 『昭顯乙酉東宮日記』로 본 昭顯世子の 죽음", *Gyujanggak 규장각*, vol 32, 2008, s. 5.

⁴⁴ Kim Nam-yun, a.g.m, s. 5, Na Jong-myeon, a.g.m, s. 190, Kim Jong-dug, a.g.m, s. 33.

⁴⁵ Kim Jong-dug, a.g.m, s. 31-64, Kim Nam-yun, a.g.m, s. 56.

⁴⁶ Kim Jong-dug, a.g.m, s. 33.

Veliaht Prens Sohyeon'un bu hastalıklar nedeniyle çok fazla acı çektiği görülüyor. Kim Jong-dug'un Shenyang Günlüğünden aktardığı 6 Mayıs 1638 tarihli kayıt, bunu net bir şekilde ifade etmektedir: “*Veliaht Prens gündüz memurlar ile bulunduğu sırada masasına yaslanıp derin bir nefes aldı ve ağladı. Memurlar katiyen başlarını kaldırıp bakamadılar.*”⁴⁷

Sohyeon, Joseon'a dönüşü sırasında da hastaydı. Shenyang Günlüğünün kaydına göre Sohyeon Qing elçisini eğilerek selamlamak isteyince Qing elçisi buna izin vermemiş, Sohyeon'un zaten hasta olduğunu ve hastalığının daha da kötüleşeceğinden endişe ettiğini söylemiştir. Ardından ikisi basit bir selamlaşmadan sonra yerlerine oturmuşlardır.⁴⁸

Veliaht Prens, Mart ve Nisan aylarında şiddetli nefes darlığı, üşüme ve baş ağrısı belirtileri gösterdi.⁴⁹ 23 Nisan 1645 tarihinde ise saray doktoru Park Gun, Sohyeon'un hastalığını sıtma olarak teşhis etti. “*Veliaht Prens hastalandı. Saray doktoru Park Gun girip nabzını kontrol etti ve sıtma teşhisi koydu. Eczane, ertesi gün şafak vaktinde (Injo'dan) Yi Hyung-ik'e akupunktur tedavisi uygulaması ve sıtmanın ateşini düşürmesi için emir vermesini istedi. Majesteleri bunu kabul etti.*”⁵⁰

Hastalığın teşhisinin ardından başlayan akupunktur tedavisi, Sohyeon'un öldüğü 26 Nisan 1645 tarihine kadar devam etti. Bu üç günlük süreç içerisinde rahatsızlıkları iyileşme göstermedi ve 26 Nisan'da Changgyeong Sarayı'nda hayatını kaybetti. Bu noktaya kadar her şey Sohyeon'un hastalığı nedeniyle gerçekleşen olaylar gibi görünse de ölümünden sonraki durum O'nun zehirlenerek öldürüldüğü şüphelerini doğurmuştur. Kim Hoon, Sohyeon'un ölümünden sonra yazılan kayda dayanarak zehirlenmiş olma ihtimalinin daha yüksek olduğunu söyler. Bunu destekleyecek açıklamalar yapsa da Sohyeon'un genç ve sağlıklı olduğunu, hastalığına dair kayıtların neredeyse görülmediğini ve kayıtlarda hastalığın adının açıklanmadığını ifade etmesi noktasında hataya düşmektedir.⁵¹ Kim Jong-dug, Sohyeon'un sıcaklık ve soğukluğun sırayla meydana geldiği bir hastalıktan muzdarip olduğunu, bunun sıtma olarak yanlış teşhis edildiğini, Sohyeon'un zehirlenerek değil yanlış teşhis ve tedavi sonucunda öldüğünü belirtir.⁵² Na Jong-myeon da bu durumu hastalığın yanlış teşhisinden doğan bir ölüm olarak açıklar.⁵³ Ancak Kim Jong-dug ile Na Jong-myeon'un çalışmalarında dikkat çeken nokta, ikisinin de Sohyeon'un cesedinin durumuna ve zehirlenme ihtimaline derinlemesine değinmemiş olmalarıdır. Veliaht Prens Sohyeon'un ölüm sebebi kesin değildir. Yalnızca tahminde bulunulabilir. Zehirlenmiş olması daha kuvvetli bir ihtimaldir. Sohyeon'un ölümünden sonra yazılan Joseon kaydında şu ifadeler yer almaktadır:

“Veliaht Prens, yurda döndükten sonra çok geçmeden hastalandı ve hastalandıktan birkaç gün sonra öldü. Tüm vücudu siyahtı ve kulaklarından, gözlerinden, burun deliklerinden ve ağızından taze kan akıyordu. Bu yüzden siyah bir bezle yüzünün yarısını örttüler ancak yanında bulunan kişiler dahi yüzünün rengini ayırt edemedi. Sanki zehirlenerek ölmüş bir insan gibiydi. Ancak bu gerçeği dışarıdan bilen biri yoktu. Majesteleri de öğrenemedi.”

⁴⁷ Kim Jong-dug, a.g.m, s. 37.

⁴⁸ Na Jong-myeon, a.g.m, s. 191-192.

⁴⁹ Kim Jong-dug, a.g.m, s. 63-66.

⁵⁰ Injo Yıllıkları, Cilt 46, Injo 23. Yıl, 4. Ay, 23. Gün (1645).

⁵¹ Kim Hoon, a.g.m, s. 213-214.

⁵² Kim Jong-dug, a.g.m, s. 30.

⁵³ Na Jong-myeon, a.g.m, s. 206.

O zaman kraliyet ailesinden Yi Se-wan'ın eşi, Kraliçe Inyeol'ün babasının cariyesinden doğan küçük kardeşi olduğu için Yi Se-wan baba tarafından akraba olarak Veliht Prens'in kefenlenmesine katıldığı sırada bu tuhafılığı gördü ve çıktıktan sonra insanlara anlattı.”⁵⁴

Bu kayıt, Sohyeon'un ölümüne dair şüpheleri kuvvetlendiren etkenlerden yalnızca birisidir. Çalışmasında *Sinjumunwonrok* adlı Joseon dönemine ait tıp kitabından alıntılar yapan Kim Hoon, zehirlenerek ölen bir kişinin cesedinin durumuna değinir ve Sohyeon'un Bisang zehri kullanılarak öldürülmüş olma ihtimalinden bahseder. Tıp kitabına göre zehirlenerek ölen kişinin durumu şu şekildedir:

“Dudakları parçalanır, dili çürür. Ağzının içi koyu kırmızı veya siyah, tırnakları mavi olur.

Zehirlenen kişinin tüm vücudu mavimsi siyah olur ve çok zaman geçse de derisi ve eti aynı kalarak siyah renge dönüşür.

Sıklıkla ağız ve gözleri açıktır. Ten rengi koyu kırmızı, siyah veya koyu mavidir. Dudakları koyu kırmızı veya siyahtır. El ve ayaklarıyla el tırnakları ve ayak tırnaklarının hepsi koyu mavidir. Ağız, burun, göz ve kulaklardan kan akar.

Ağız ve göz açılır, tüm vücut siyah bir şekilde şişer. Ağız, burun ve gözden koyu kırmızı veya siyah kan akar. El ve ayak tırnakları siyah renkte olur.”

Ayrıca Kim Hoon, Bisang adlı zehrin sarayda ve halk arasında zehirlenme ve intihar amaçlı en sık kullanılan zehir olduğunu, bu zehrin Injo'nun en yakın adamlarından biri olan ve Sohyeon'un tedavisini üstlenen Yi Hyung-ik tarafından verilmiş olabileceğini söyler. Bisang'ın etkisi ise şöyledir: *“Tüm vücutta küçük kabarcıklar çıkar ve vücut mavimsi siyah renge bürünür. Gözler, dil ve dudaklar çatlar. İki kulak, karın ve anüs şişer. El-ayak tırnakları ve dudak mavimsi siyah renk olur.”⁵⁵*

Zehrin insan bedeninde yarattığı etki ve Sohyeon'un vücudunun durumu göz önünde bulundurulursa hastalık nedeniyle ölmediği ihtimali kuvvetlenmektedir. Ancak bu şüphe yalnızca bedeninin durumu ile açıklanamaz. Veliht Prens öldükten sonra ailesinin yaşadığı trajediyi, Injo'nun eylemlerini ve sarayda entrika çeviren kişileri de ele almak gerekmektedir.

Yukarıda belirtildiği gibi Sohyeon'un tedavisini üstlenen kişi, Yi Hyung-ik adlı bir saray doktoruydu. Bu kişi, Kral Injo'nun yakın adamıydı. Ayrıca Injo'nun gözde cariyelerinden Jo Hanım ve ailesi ile de yakın ilişki içerisindeydi. Joseon kayıtları bu durumu şöyle ifade etmektedir: *“Hyung-ik, akupunktur ile Majestelerinin gözüne girmişti. Önceden tedavi maksadıyla Jo Hanım'ın anne evine gidip gelirdi. Bundan dolayı müstehcen dedikodular vardı.”⁵⁶*

⁵⁴ Injo Yıllıkları, Cilt 46, Injo 23. Yıl, 6. Ay, 27. Gün (1645).

⁵⁵ Kim Hoon, a.g.m, s. 224-225.

⁵⁶ Injo Yıllıkları, Cilt 46, Injo 23. Yıl, 1. Ay, 4. Gün (1645).

Hyung-ik, Kim Hoon'un aktardığına göre resmi yetenek sınavını geçmeden Naeuiwon'un⁵⁷ referansı ile saraya girmiştir.⁵⁸ Lee Deok-il ise Jo Hanım'ın tavsiyesi ile saray doktoru olduğunu söyler.⁵⁹ Veliht Prens'in ölümünün ertesi günü sarayda tepkiler söz konusuydu ve Injo'dan Hyung-ik ile diğer saray doktorlarının yakalanması yönünde emir vermesi istendi.

“Veliht Prens'in belirtileri bir anda şiddetlendi ve neticede bu noktaya ulaştı. Bu sebepten hemen hemen herkes saray doktorlarının muayenelerinin açık olmadığını ve akupunktur ile ilaç kullanmanın uygunluğunu kaybettiğini düşünüyor. Yi Hyung-ik aptal ve tuhaf biridir. Sahte ve güvenilmez tedavi tekniğine kendisi inandı... Her gün yalnızca akupunktur tedavisi uyguladı. Onun bu ciddiyetsizce ve aptalca işlediği suçlarını cezalandırmamız gerekir. Yi Hyung-ik ve tedavide yer alan diğer saray doktorlarını yakalayıp sorgulamamızı ve suçlarını belirlememizi emredin.

(Injo) cevap verdi:

*Saray doktorlarının ciddiyetsiz olduğu bir durum söz konusu değil. Yakalayıp sorgulayacak bir şey yok.”*⁶⁰

Injo, oğlunun ölümünün ertesi gününde onu tedavi eden doktorlardan, özellikle Yi Hyung-ik'ten yana tavrı almıştı. Memurların büyük bir kısmı doktordan ve tedavi yönteminden şikayetçi olup Sohyeon'un bu nedenle öldüğünü düşünse de yukarıda görüldüğü gibi Injo sorgulama isteklerini reddetmişti.

Bu noktada bahsedilmesi gereken diğer kişi Injo'nun cariyesi Jo Hanım'dır. Kim Hoon'un aktardığına göre Injo ile Injo'nun ikinci kraliçesi Jangryeol'un arasını açan kıskanç bir kadındı.⁶¹ Ek olarak Joseon kayıtlarında Jo Hanım'ın Veliht Prens Sohyeon ve Veliht Prens Kang ile arasının iyi olmadığı, onları sürekli Injo'ya suçladığı anlatılır: *“Majestelerinin gözdesi Jo Hanım önceden beri Veliht Prens ve Veliht Prens ile arası iyi olmadığı için gece gündüz Majestelerinin önünde (onları) suçladı... (Kraliyet ailesini) lanetlediğini ve ülkeye karşı büyük günah işlediğini söyleyerek Veliht Prens'e iftira attı.”*⁶²

Buna ek olarak sarayda bazı dedikodular da geziyordu. Kadınların konakladığı yer olan Naegan'dan bir söylenti yayılmıştı. Bu söylentiye göre Veliht Prens Kang, Qing ile gizlice plan yaparak tahtın sahibini değiştirecekti. Injo ise bu söylentiye duyduğunda çok öğrenmişti.⁶³ Naegan, Kim Hoon tarafından Jo Hanım ile ilişkilendirilir ve onun bu söylemleri sonrasında Injo'nun oğlundan ve gelininden iyice nefret ettiğini belirtir.⁶⁴

Bu bölümde son olarak bahsedilmesi gereken konu, Injo'nun oğluna karşı şüphelerini meydana getiren etkenler ve Sohyeon öldükten sonraki davranışlarıdır. Özellikle

⁵⁷ 내의원 (內醫院): Sarayın ilaçlarından sorumlu devlet dairesi (Naver Korece Sözlük).

⁵⁸ Kim Hoon, a.g.m, s. 218.

⁵⁹ Lee Deok-il, a.g.e, s. 111.

⁶⁰ Injo Yıllıkları, Cilt 46, Injo 23. Yıl, 4. Ay, 27. Gün (1645).

⁶¹ Kim Hoon, a.g.m, s. 217.

⁶² Injo Yıllıkları, Cilt 46, Injo 23. Yıl, 6. Ay, 27. Gün (1645).

⁶³ Injo Yıllıkları, Cilt 47, Injo 24. Yıl, 2. Ay, 3. Gün (1646).

⁶⁴ Kim Hoon, a.g.m, s. 217.

Sohyeon'un cenaze süreci onun Injo tarafından zehirlenerek öldürüldüğü şüphelerini kuvvetlendirmesi açısından önemlidir. Yukarıda bahsedildiği gibi Qing hükümdarının eğer Injo'nun başına bir şey gelirse tahta oğlunu çıkaracak olması, veda yemeği sırasında Sohyeon'a Joseon'da hükümdarların giydiği kıyafetin verilmesi, Sohyeon ile Veliht Prenses Kang'ın ticaret, tarım ve diplomasi yoluyla Qing hanedanı ile giderek yakınlaşması ve Naegan'dan Veliht Prenses Kang hakkında yayılan dedikodu bu etkenlerin bir kısmıydı. Aynı zamanda Veliht Prens Sohyeon, faaliyetleri nedeniyle Joseon'dan çeşitli eleştiriler de alıyordu. Joseon kayıtlarında bu eleştirilere dair bilgiler de mevcuttur. 26 Nisan 1645 tarihli Joseon kaydına göre Sohyeon, uzun yıllar boyunca Shenyang'da yaşayıp faaliyetlerini Qinglilerin yaptıklarına göre gerçekleştirmiş, ticari kâr elde etmeyi alışkanlık haline getirmiş, derslerine odaklanmayı bırakmış, savaş atlarının arasında gidip geldikçe savaşılar ve kölelerle yakınlaşmış ve itibarını büyük ölçüde kaybetmişti.⁶⁵ 27 Haziran 1645 tarihli başka bir Joseon kaydında ise Sohyeon'un Shenyang'da bir ev inşa ettiği, Qing tarafından esir olarak alınan Joseonlu insanları toplayıp tarım yaptığı, nadide mallarla ticari faaliyetlerde bulunduğu ve Shenyang Guan'ın önünün bir pazar yeri gibi olduğu söylenmiş ve bunun Injo tarafından hoş karşılanmadığı ifade edilmiştir.⁶⁶ Bu noktada Nam Eun-kyung'un Shenyang Günlüğünden aktardığı bilgi önemlidir. 3 Mayıs 1640 tarihli Shenyang Günlüğü kaydında Veliht Prens ile Ingguldai'nin konuşmalarının gizli olduğu için kaydedilmediği yazılmıştır. Bu nedenle yazar bu durumun Injo'nun oğlundan şüphelenmesine sebebiyet verdiğini ve Sohyeon'un ölümünde bu olayın etkili olmuş olabileceğini söylemektedir.⁶⁷ Sohyeon'un babasını devirip tahta geçmek gibi bir niyetinin olup olmadığına dair net bilgi yoktur. Ancak öyle bir niyeti olmasa bile anlaşma maddesi ve yayılan dedikoduların varlığı Injo'nun şüphelerinin artması için yeterliydi.

Injo'yu Sohyeon'un ölümünde bir numaralı şüpheli haline getiren diğer mesele Veliht Prens'in cenaze sürecidir. Öncelikle, Sohyeon'un kefenlenmesine Veliht Prens'e veya Veliht Prenses'e bağlı memurların katılmasına müsaade edilmemişti.⁶⁸ Bunun yanında Injo ve Sohyeon arasında baba-oğul ilişkisi bulunduğundan Injo'nun üç yıl boyunca yas kıyafeti giymesi gerekiyordu.⁶⁹ Ancak Injo bu süreyi bir yıla düşürmüş, ardından her günü bir ay olarak hesaplayıp on iki güne, en sonundaysa yedi güne indirmişti.⁷⁰ Ayrıca Sohyeon'un ölümünden kısa bir süre sonra onun işleriyle ilgilenen devlet kurumlarını faydaları olmadığı gerekçesiyle kaldırmıştı.⁷¹ Kim Hoon ile Lee Deok-il'in değindiği bir diğer nokta, Sohyeon'un tabutuna ve mezarına verilen isimlerdir. Sohyeon'un tabutuna kraliyet ailesi için kullanılan Jaegung 재궁 değil, birden sekizinci sıraya kadar olan devlet görevlileri için kullanılan Gu 古 adı verilmişti.⁷² Mezarı ise veliaht prensler veya veliaht prensesler için kullanılan Won 원 yerine kurgan, mezar manasına gelen Myo 묘 diye isimlendirilmişti.⁷³ Bu noktada Kim Yun-jung, 19. yüzyılda yaşamış

⁶⁵ Injo Yıllıkları, Cilt 46, Injo 23. Yıl, 4. Ay, 26. Gün (1645).

⁶⁶ Injo Yıllıkları, Cilt 46, Injo 23. Yıl, 6. Ay, 27. Gün (1645).

⁶⁷ Nam Eun-kyung, a.g.m, s.55.

⁶⁸ Injo Yıllıkları, Cilt 46, Injo 23. Yıl, 4. Ay, 27. Gün (1645).

⁶⁹ Na Jong-myeon, a.g.m, s. 201.

⁷⁰ Lee Deok-il, a.g.e, s. 114.

⁷¹ Na Jong-myeon, a.g.m, s. 205.

⁷² Kim Hoon, a.g.m, s. 212.

⁷³ Lee Deok-il, a.g.e, s. 114.

Veliaht Prens Hyomyeong dışında tüm veliahtların yas süresinin bir yıl olduğunu ve cenazenin Injo'nun siyasi amaçlarından bağımsız şekilde gerçekleştiğini söyler.⁷⁴

Son olarak şüphe çeken diğer konu, Sohyeon'un ölümünden sonra geleneklere göre en büyük oğlunun değil; kardeşi Büyük Prens Bongrim'in veliaht prens ilan edilmesidir. Injo, hastalığının şiddetlendiğini belirtmiş, Sohyeon'un 9 yaşındaki büyük oğlu Yi Seok-cheol'un zayıf olduğunu ve onun büyümesini bekleyemeyeceğini söylemiştir.⁷⁵ Bu hamleyle Injo, artık kral olma şansı bulunmayan Sohyeon'un soyunun da tahta geçişini engellemiştir.

Veliaht Prenses Kang'ın Hayatı ve Ölümü (1611-1646)

Veliaht Prenses Kang, XVII. yüzyıl Joseon tarihinin ilgi çekici ve önemli şahsiyetlerinden birisidir. Günümüz Koreli araştırmacılarınca Joseon'un ilk kadın CEO'su olarak anılmaktadır.⁷⁶ Ona bu unvanı kazandıran, 8 yıllık Shenyang yaşamı boyunca tarım ve ticaret alanında gösterdiği faaliyetlerdir. Ancak Veliaht Prenses Kang, bu eylemleri sonucunda takdir görmek yerine hoşnutsuzlukla karşılanmıştı. Eşi Veliaht Prens Sohyeon ile Joseon'a döndükten bir yıl sonra, 1646 senesinde vatan hainliğinden suçlanarak kendisini öldürmesi emredildi. Onun ölümü, Veliaht Prens Sohyeon'un öldürdüğü şüphelerini artıran bir olaydır. Bu nedenle Veliaht Prenses Kang'ın hayatının anlaşılması, hem girişimlerinin kavranması hem de Veliaht Prens Sohyeon'un ölümüne ışık tutması açısından önemlidir.

Veliaht Prenses Kang, 5 Mart 1611 tarihinde Kang Seok-gi ve Goryeong Sin Hanım'ın 2. kızı olarak dünyaya geldi. 1627 yılında 16 yaşındayken veliaht prenses ilan edildi ve kendisinden bir yaş küçük Veliaht Prens Sohyeon'un eşi oldu.⁷⁷ Veliaht Prenses Kang için zorlu ve sıkıntılı süreç 1636 yılındaki Mançu saldırıları ile başladı. O dönemde Ganghwa Adası'na sığınmıştı. Joseon kayıtlarının ifadesine göre Ganghwa Adası Mançu kuvvetlerince işgal edildiğinde Hong Taiji, Ingguldai ile birlikte emir gönderip Veliaht Prenses Kang ile Büyük Prens'in eşi Jang Hanım'ın çıkıp diz çökmelerini istemiş ancak onların yerine çıkarılan saray hanımları olmuştu.⁷⁸ Bu olaya Park Joo da değinir ve Veliaht Prenses Kang'ın kıyafetlerini saray hanımına vererek onu kendisinin yerine gönderdiğini söyler.⁷⁹

Veliaht Prenses Kang, eşi Sohyeon ile birlikte Shenyang'a gittikten sonra yukarıda da belirtildiği gibi ekonomik açıdan zor dönemler geçirdi. Ancak bu zorluk, ilk kez 1639 yılında Pal Wang'ın 500 nyang para gönderip Shenyang Guan ile ticaret yapmaya başlamasıyla aşılmış, bunu takiben 1641 senesinden itibaren verilen topraklar üzerinde yapılan tarım Kang'ı ve Sohyeon'u maddi sıkıntı içerisinde çıkarmıştı. Veliaht Prenses

⁷⁴ Kim Yun-jung 김윤정, "17. Yüzyılda Veliaht Prens Sohyeon'un Cenaze Töreninin Niteliği ve Anlamı 17세기 昭顯世子 喪禮의 성격과 의미", *Hangukhakyeongu 한국학연구*, no 40, 2016, s. 435-460.

⁷⁵ Injo Yıllıkları, Cilt 46, Injo 23. Yıl, Artık 6. Ay, 2. Gün (1645).

⁷⁶ Park Joo, a.g.m, s. 204, Yang Sung-kuk – Kim Bong-hyun, a.g.m. s. 123, Sim Hyun-chul 심현철, "Minhoebin'in Yönetim Uygulaması Hakkında Bir Araştırma 민회빈의 경영실천에 대한 고찰", *Kyeongyeongsayeongu 경영사연구*, vol 30, no 4, 2015, s. 51.

⁷⁷ Park Joo, a.g.m, s. 203.

⁷⁸ Injo Yıllıkları, Cilt 34, Injo 15. Yıl, 1. Ay, 30. Gün (1637).

⁷⁹ Park Joo, a.g.m, s. 209.

Kang tüm bu işlere aktif olarak katılıyor, ayrıca Veliht Prens Sohyeon'un İmparator'un emriyle katıldığı av veya savaşlar sırasında Shenyang Guan'm işleriyle onun yerine ilgileniyordu.⁸⁰ Veliht Prens Sohyeon'un bu dönemlerde kasık fitiği olmak üzere çeşitli hastalıklar nedeniyle sıkıntı çektiği düşünülürse, Veliht Prenses Kang'm tarım ve ticaret alanlarındaki sorumluluklarının daha da arttığı anlaşılabilir.

Qing'in tarım yapma teklifini kabul eden kişi Veliht Prenses Kang olmuştur. Başlangıçta çiftliklerde Han halkından köleler istihdam edilmiş, sonrasında elde edilen gelirlerle Qing'in elinde bulunan Joseonlu esirlerin parası ödenmiş ve bunlar çalışmaları için çiftliklere alınmışlardır.⁸¹ Park Joo'nun Shenyang Raporlarından aktardığına göre 1642'de elde edilen hububat 3.319 seok⁸² idi.⁸³ Yang Sung-kuk ile Kim Bong-hyun'un ifadesine göre Veliht Prenses ülkeye döndüğünde bıraktığı miktar ise 4.700 seok'a tekabül ediyordu. Ayrıca Veliht Prenses Shenyang'da bulunduğu süreçte elde ettiklerinden Shenyang Guan'm ihtiyacı kadarını alıyor, gerisini Qing hanedanına ve halka pahalı fiyattan satıyordu.⁸⁴

1644 yılında, Injo ile Veliht Prenses Kang arasındaki çatışmanın başlangıcı olacak bir olay yaşandı. 1643'te Veliht Prenses'in babası Kang Seok-gi hayatını kaybetti. Bu nedenle Veliht Prens Sohyeon ile Veliht Prenses Kang ikinci kez geçici olarak Joseon'a döndü ancak Veliht Prenses Kang başkente vardığında beklenmedik bir olayla karşılaştı. Injo, gelininin babasının cenaze törenine katılmasına ve ailesini görmesine izin vermedi.⁸⁵ Bunda Shenyang'daki ticari faaliyetlerin ve Qing ile ilişkilerin etkisi söz konusudur. Çünkü soyludan sıradan halka kadar kadınların belli bir kısıtlama içerisinde yaşadığı Joseon toplumunda onun bir veliht prenses olarak bu işlere atılması görülmüş şey değildi.⁸⁶ Ancak en büyük etken yukarıda bahsedilen dedikodu gibi görünüyor. Çünkü Veliht Prenses Kang'm tahtı Sohyeon'a vermek için Qing ile gizli planlar yaptığını yönelik dedikodunun yayılması ile babasının cenazesi için Joseon'a dönüşü aynı dönemde gerçekleşmiştir. Bu noktada Injo'nun şüpheli karakteri ve Jo Hanım'm Injo üzerindeki etkisi net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Veliht Prens Sohyeon öldükten ve kardeşi Bongrim yeni veliht olduktan çok kısa bir süre sonra sarayda lanetleme olayı meydana geldi. Bu olaydan Veliht Prenses Kang'm emri altındaki iki saray hanımı sorumlu tutulmuş, ikisi de yapılan işkence sonucunda ölmüştür.⁸⁷ Lee Deok-il'e göre Injo bu lanetleme olayından faydalanarak Veliht Prenses Kang'ı bertaraf etmek istemişti.⁸⁸

3 Ocak 1646 tarihinde Veliht Prenses Kang'ı felakete sürükleyecek olan süreç başladı. Injo'nun iddiasına göre yemek yediği sırada yemeğinden zehir çıkmıştı. Bunun Veliht Prenses Kang'm işi olduğunu düşünüyordu. Joseon kayıtlarına yansıyan ifadeler şu şekildedir:

⁸⁰ Park Joo, a.g.m, s. 212.

⁸¹ Park Joo, a.g.m, s. 213, Yang Sung-kuk – Kim Bong-hyun, a.g.m, s. 140.

⁸² 1 seok yaklaşık 180 litredir.

⁸³ Park Joo, a.g.m, s. 213.

⁸⁴ Yang Sung-kuk – Kim Bong-hyun, a.g.m, s. 140.

⁸⁵ Injo Yıllıkları, Cilt 45, Injo 22. Yıl, 2. Ay, 9. Gün (1644).

⁸⁶ Yang Sung-kuk – Kim Bong-hyun, a.g.m, s. 103.

⁸⁷ Injo Yıllıkları, Cilt 46, Injo 23. Yıl, 8. Ay, 20. Gün (1645).

⁸⁸ Lee Deok-il, a.g.e, s. 120.

“Saray hanımlarından Jeong Ryeol, Gye Il, Ae Hyang, Nan Ok, Hyang I, Cheon I, Il Nyeo ve Hae Mi hapsedildi. ... Başta Majesteleri Veliht Prenses Kang’dan nefret ediyordu. Sonunda Kang ailesinden birkaç kişiyi sürgüne gönderdiği için içeride ve dışarıda şüphe ve korku vardı. Majesteleri Jeonbokgui⁸⁹ yerken (içinden) zehir çıkınca Veliht Prenses’ten şüphelendi. Onun saray hanımları ile mutfağın hanımlarını hapsedip sorgulattı.

Jeong Ryeol ve diğer beş kişi Veliht Prenses’in, Cheon I ve diğer üç kişi ise mutfağın saray hanımlarıydı. Sonunda Veliht Prenses Byeoldang’a⁹⁰ hapsedildi. Yemek ve su verilmesi için kapıya bir delik açıldı ve cariyelerden bir kişinin dahi (onu) takip etmesine izin verilmedi. Veliht Prens (Büyük Prens Bongrim) (bundan) şikayet etti:

“Kang Hanım aşağılık bir suç işlemiş olsa bile (onunla) ilgilenecek biri olmalı. Üstelik şu an suç işlediğine dair izler net değil.”

Bunun üzerine Majesteleri bir cariyenin (Veliht Prenses ile ilgilenmek için) gitmesine izin verdi. Aşağı yukarı bu zamanlarda Kang Hanım’ın suçlu olarak görülmesinin üzerinden uzun bir süre geçtiği için Jo So-won (Jo Hanım) daha fazla asılsız suçlamalarda bulundu. Majesteleri (önceden) saray halkına “Kang Hanım ile konuşmaya cüret edenler cezalandırılacaktır” diyerek önlem aldığı için Veliht Prens ve Veliht Prenses Sarayının ulaşımı kesildiğinden kralın yemeğine zehir koymak bu şartlar altında yapılamayacak bir işti. Yine de majesteleri böyle düşündüğünden insanların hepsi (bunun) Jo Hanım’ın entrikalarından kaynaklandığından şüphelendi.”⁹¹

Injo’nun yemeğinden zehir çıktığını nasıl fark ettiği ve hangi zehrin kullanıldığı belli değildir. Bunun yanında Injo zaten Veliht Prenses Kang ile iletişimi yasaklamış, kayıttan da ifade edildiği gibi yaşadığı sarayın ulaşımı kesilmişti. Bu noktada Veliht Prenses Kang’ın Injo’yu zehirlemek gibi bir eylemde bulunması fazlasıyla zor gözükmektedir. Ancak aşağıdaki kayıttan da anlaşılacağı üzere Injo, düşüncesinde direktmeyi sürdürmüştür.

“Zehirlenme olayında gerçek aydınlatılamayınca insanların hepsi suçlunun bulunamamasından dolayı müteessir oldu. Majesteleri hala Kang Hanım’dan şüpheleniyor, onu mutlaka cezalandırmak istiyordu. ...

(Majesteleri) buyurdu:

“Veliht Prenses Kang Shenyang’da iken gizlice tahtı değiştirmeye yeltendi ve önceden Honggeum Jeokui’yi⁹² hazırlayıp Naejeon’un⁹³ unvanını kibirli bir şekilde kullandı. Geçen yıl sonbaharda çok yakın bir yere gelip dargınlığı

⁸⁹ Kızarmış denizkulağı (Naver English-Korean Dictionary).

⁹⁰ 별당 (別堂): Ana yapının yanına veya arkasına ayrı olarak inşa edilen ev veya oda (Naver Korece Sözlük).

⁹¹ Injo Yıllıklar, Cilt 47, Injo 24. Yıl, 1. Ay, 3. Gün (1646).

⁹² Honggeum (홍금/紅錦), Naver Korece Sözlüğe göre “kırmızı ipek” manasına gelirken Jeokui (적의/翟衣) ise “Joseon döneminde ülke için önemli olan törenlerde kraliçe tarafından giyilen kıyafet. Kırmızı ipeğe mavi sülün nakışlanarak hazırlanırdı.” olarak geçer (Naver Korece Sözlük).

⁹³ Naejeon (내전/內殿), kraliçeyi onurlandırmak için kullanılan bir sözdür ve aynı zamanda kraliçenin oturduğu sarayı ifade eder (Naver Korece Sözlük).

dolayısıyla gürültülü bir şekilde öfkesini gösterdi. Ayrıca birini gönderip sağlığını sorma töresini terk edeli de zaten birkaç gün oldu. ... çirkin eşyaları (lanetler) gömmek ve (yemeğe) zehir koymak (ondan) başkasının yapacağı bir iş değildir. Hainler her dönemde olmuştur ancak vahşiliği bu vatan haini kadar aşırı olan biri yoktu. Beybabasını öldürmek isteyen kişi gök ve yer arasında bir gün dahi yaşanamalı. ...”⁹⁴

Injo, Veliht Prenses Kang’ı ortadan kaldırmaya kararlıydı. Zehirlenme vakasında suçlunun kim olduğu kesinleşmemişti lakin buna rağmen Injo düşüncesinde diretiyor ve Kang’ı ne olursa olsun cezalandırmak istiyordu. Injo’nun bu kararına farklı günlerde çeşitli tepkiler gösterilmiş, onun öldürülmemesi istenmiştir. Saraydan Hong Mu-jeok, Kim Si-beon, Im Seon-baek, Jo Han-yeong ve Yi Tae-yeon gibi isimler töreye göre ebeveynlerine itaatsizlik eden gelinin kovulduğunu belirtmişler, bu nedenle Veliht Prenses Kang’ın yalnızca kovulması, derecesinin düşürülmesi ve ölümle cezalandırılmaması ricasında bulunmuşlardır. Ancak Injo bu istekleri kabul etmemiştir.⁹⁵ Yine de bu kişilerin içinden Hong Mu-jeok, Veliht Prenses Kang’ı Injo’ya “Kang hanımı tahttan indirebilirsiniz ancak onu katiyen öldüremezsiniz. Majesteleri Kang hanımı öldürmeyi istiyorsa önce beni öldürdükten sonra bunu yapabilir.” diyecek kadar savunmuştur.⁹⁶

7 Şubat 1646 tarihli başka bir kayıta başta Injo olmak üzere memurların Veliht Prenses Kang’a olan eleştirileri görülebilir.

“... Majesteleri şöyle dedi:

“Veliht Prenses Kang’ın gençliğinde pek kirli bir işi yoktu. Shenyang’a gittikten sonra bir anda değişti. Geçen yıl Shenyang’dan geldiğinde babasının cenazesine katılmak istedi ancak izin vermediğim için yüzünde oldukça şımarık bir ifade vardı. Temelli döndükten sonra kendisine çok güvendi. Geçen yıl kadın kölelerinden birkaçı suç işleyip kovulunca oldukça yakın bir yere gelip yüksek sesle bağırdı ve işi feryat etmeye kadar götürdü. Ayrıca o günün akşamından beri sağlığını sormadı. Bir gelin olarak bunları yapmaya nasıl cüret edebilir? ...”

Kim Ja-jeom şöyle dedi:

“(Ben) kulunuz geçen sefer Shenyang’a gittiğimde Veliht Prens arasına avlanmaya çıkınca Kang Hanım’ın Kang-won (dairesinin)’un raporlarını alıp keyfine göre yazdığını ve sildiğini işittim. Bir eş olarak nasıl işlere böylesine müdahale edebilir? Naejeon (內殿)’un unvanını kullandığı söylentisini ben de duymadım ancak Jeon (殿) unvanını kullandığı söylentisini önceden duymuşluğum var. Kang Hanım’ın iyi olmayan davranışları çoktur ancak insanlar cesaret edip (bunlardan) bahsedemezler. ...”

⁹⁴ Injo Yıllıkları, Cilt 47, Injo 24. Yıl, 2. Ay, 3. Gün (1646).

⁹⁵ Injo Yıllıkları, Cilt 47, Injo 24. Yıl, 2. Ay, 7. Gün (1646), Injo Yıllıkları, Cilt 47, Injo 24. Yıl, 2. Ay, 6. Gün (1646).

⁹⁶ Injo Yıllıkları, Cilt 47, Injo 24. Yıl, 2. Ay, 7. Gün (1646).

*Yangseo*⁹⁷ halkı, *Sohyeon*'un hatalı noktalarının çok olduğunu söylüyor, bu tamamen *Kang Hanım*'ın işidir. ...⁹⁸

Veliaht Prenses Kang için yapılan suçlamalar iddiadan ve söylentilerden ibarettir. Injo'nun iddia ettiği gibi yemeğe zehir koyduğuna veya Kim Ja-jeom'un işittiği gibi eylemlerde bulunduğu yönelik kesin bir kanıt yoktur. Ancak sağlam kanıtların bulunmadığı bir durumda dahi Injo bu düşüncelerinden vazgeçmemiş, onun affedilmesine yönelik talepler sonuçsuz kalmıştır. Bunun sonucunda Injo, 12 Şubat 1646 tarihinde Veliaht Prenses Kang'ın zehir içip ölmesini emretti.⁹⁹ Bu emir, 15 Mart 1646'da uygulandı.

*“Veliaht Prenses Kang tahttan indirildi ve eski evinde zehir içip öldü. Gyomyeong Jukchaek*¹⁰⁰, *mührü ve resmi kıyafeti toplanıp ateşe verildi. Uigeumbu Dosa*¹⁰¹ *Oh I-kyu, örtülü bir tahturevan ile Kang Hanım'ı taşıdı ve Seonin Kapısı'ndan çıktı. (Bu anı) izleyenler yolun kenarında bir duvar gibi duruyordu. Kadınlar ve erkekler, gençler ve yaşlılar yoğun bir şekilde gelip gittiler ve feryat figan ettiler. Kang Hanım'ın sert ve güçlü bir karakteri vardı. Sonunda Majestelerinin hoşuna gitmeyen kirliliği ile zehir içip ölecek noktaya geldi. Ancak suçu henüz aydınlatılmadı. Yasa yalnızca varsayımlarla uygulandığı için içerideki ve dışarıdaki halk bunu kabul etmedi ve herkes Jo Hanım'ı suçladı.”*¹⁰²

Dönemin kayıtları çok nettir. Veliaht Prenses Kang kesin kanıtlarla değil, çeşitli varsayımlarla öldürülmüş ve halk bu durumu hoş karşılamamıştır. Bu noktada Veliaht Prenses Kang'ın ölümü, eşi Veliaht Prens Sohyeon'un ölümüne dair şüpheleri artırmakta, Injo'nun tahtı için tehlikeli olabilecek kişileri ortadan kaldırma amacı güttüğünü düşündürmektedir. Veliaht Prenses Kang'ın ölümünden sonra yazılan ve Shenyang'da iken ticari ve tarımsal faaliyetleri sonucu elde ettiği servetine dair bir kayıt bulunmaktadır. Bu kayıt, Veliaht Prenses Kang'ın bu faaliyetlerinin ne kadar etkili olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Bu kayda göre Veliaht Prenses Kang'ın geride bıraktığı kişisel serveti 10.650 gümüş nyang, 160 altın nyang ve 19 Japon kılıcıydı.¹⁰³

Veliaht Prenses Kang öldükten sonra mesele burada kapanmadı. Felaket, Sohyeon ile Veliaht Prenses Kang'ın çocuklarına ve Veliaht Prenses Kang'ın ailesine de uğradı. 1645 yılında Veliaht Prenses Kang'ın dört kardeşi Kang Mun-seong, Kang Mun-myeong, Kang Mun-du ve Kang Mun-byeok sürgüne gönderilmişti. Bunun sebebi Mun-myeong'un Sohyeon'un cenaze töreni için belirlenen tarihin uğursuz olduğunu söylemesiydi. Injo buna çok kızmış, Mun-seong ve diğerlerinin akılsız olduğunu söyleyerek onları uzak bir yere

⁹⁷ Bugün Kuzey Kore sınırları içerisinde kalan Hwanghae-do ve Pyongan-do.

⁹⁸ Injo Yıllıkları, Cilt 47, Injo 24. Yıl, 2. Ay, 7. Gün (1646).

⁹⁹ Injo Yıllıkları, Cilt 47, Injo 24. Yıl, 2. Ay, 12. Gün (1646).

¹⁰⁰ Gyomyeong (교명/敎命), Joseon döneminde kraliçe veya veliaht prenses seçildiğinde kralın o kişiye verdiği belgedir. Jukchaek (죽책/竹冊) ise bambuya yazılan yazıdır. Joseon döneminde veliaht prens veya veliaht prenses seçildiğinde övgü dolu bir unvanla onurlandırılır, bununla ilgili yazılar bambuya kaydedilirdi (Naver Korece Sözlük).

¹⁰¹ Uigeumbu Dosa (의금부도사/義禁府都事), Uigeumbu, kralın emriyle ağır suçluları soruşturan bir memurdu. Dosa ise Uigeumbu'ya dahil bir memur olup devlet memurlarını teftiş etmekle görevliydi. (Naver Korece Sözlük).

¹⁰² Injo Yıllıkları, Cilt 47, Injo 24. Yıl, 3. Ay, 15. Gün (1646).

¹⁰³ Injo Yıllıkları, Cilt 47, Injo 24. Yıl, 5. Ay, 2. Gün (1646).

sürmüştür.¹⁰⁴ Bu kardeşlerden Kang Mun-seong ve Kang Mun-myeong, Veliht Prenses Kang'ın ölümünden kısa bir süre önce, 29 Şubat 1646'da falaka cezası nedeniyle ölmüşlerdir.¹⁰⁵ 25 Nisan 1647 tarihinde ise diğer iki kardeşi Kang Mun-du ve Kang Mun-byeok, anneleri Ye-ok ile 1645'teki lanetleme olayından sorumlu tutulmuşlar ve öldürülmüşlerdir. Bu olaya ait uzun kayıttaki bazı noktalar ilginçtir.

“Önceden Sohyeon'un saray hanımı olan Sin Saeng, Hain Kang (Veliht Prenses Kang) ile en yakın kişiydi. Ilyu Yılında (1645) lanetleme olayı meydana gelince (bunu) ihbar etti ve ölümden kurtuldu. Sonra Majesteleri onun gizlediği gerçekler olabileceğinden şüphelendi ve tekrardan çağırıp sorular sordu. Sin Saeng, sarayın içinde çirkin şeylerin gömülü olduğu yerleri gösterdi. İnsan kemiği ve bakır ile hazırlanmış insan biçiminde birçok lanet ortaya çıkarıldı. ...

Saray içindeki kadın kölelerden Ae Sun şunları anlattı:

“Hain Kang benden Ga Eum-geum'dan insan kemikleri alıp getirmemi istedi. Ga Eum-geum (bana) kafatası, kol kemiği ve bacak kemiği verip gönderdi. ... Bu (olay), Hain Kang'ın Shenyang'dan döndüğü yılın yaz ayında idi. Gabshin Yılında (1644) Hain Kang, saray hanımlarından Gye Hwan ve diğerlerine bir mektup gönderip “Şu an Qing, Veliht Prens'i gönderip (Injo'nun) yerine tahta çıkarmayı planlıyor” dedi. ... Majestelerinin yemeğine zehir koyan saray hanımı Il Rye'dir. Il Rye, Hain Kang ile komplo kuran kişidir. Ilyu Yılında (1645) kışında saraya girdim. (O zaman) Hain Kang biz kadın kölelere “Yeni veliaht prens çoktan belirlendi. Oğullarımın (bu) kötü durumu atlatması zorlaşacak. Veliht prens sarayını lanetleme ve zehirleme işini kralın sarayında yaptığımız gibi yapın” dedi.” ...

Suçlu Ye-ok (Veliht Prenses Kang'ın annesi), üç kez sorgulansa da karşı çıktı. İnciklerine vurularak sorgulanmak üzereyken şunları söyledi:

“Bir gün Sun-gae insan kemikleriyle geldiğinde bunların ne olduğunu sordum. O da bana küçük çocuk kemikleri olduğunu söyledi. ... Ayrıca Sun-gae küçük çocuklara ait ayak parmakları da getirdi. Bunları gönderdikten sonra Hain Kang bir cevap gönderip “gönderdiklerini iyi bir şekilde aldım” dedi. ...”¹⁰⁶

Veliht Prenses Kang'ın ölümünden bir yıl sonra yazılan bu kayda bakıldığında onun annesi ve bazı saray hanımları tarafından suçlandığı görülmektedir. Yukarıda da bahsedilen lanetleme olayının sonucunda Veliht Prenses Kang'ın emrindeki bazı saray hanımları suçlu bulunmuş ve ölmüştü. O dönemde doğrudan veliaht Prenses Kang'a ve ailesine yöneltilen bir suçlama yoktu. İki yıl sonra bu olayın yeniden ve o zamankinden daha detaylı bir şekilde gündeme gelmesi ve Veliht Prenses Kang'ın bizzat annesi tarafından hain olarak anılması ilginçtir ve bunları söylemek için zorlanmış olabilecekleri ihtimali dolayısıyla düşündürücüdür.

¹⁰⁴ Injo Yıllıkları, Cilt 46, Injo 23. Yıl, 8. Ay, 26. Gün (1645).

¹⁰⁵ Injo Yıllıkları, Cilt 47, Injo 24. Yıl, 2. Ay, 29. Gün (1646).

¹⁰⁶ Injo Yıllıkları, Cilt 48, Injo 25. Yıl, 4. Ay, 25. Gün (1647).

Veliaht Prens Sohyeon ile Veliaht Prenses Kang'ın Yi Seok-cheol (1636-1648), Yi Seok-rin (1640-1648) ve Yi Seok-kyeon (1644-1665) adında üç oğlu vardı. Veliaht Prenses'in ölümünden bir yıl sonra üçü de Jeju Adası'na sürgün edildi.¹⁰⁷ Yi Seok-cheol, 1648 yılında henüz 12 yaşındayken hayatını kaybetti. Onun ölümü ile ilgili kayıta herhangi bir hastalıktan bahsedilmez. Ancak bir yıl öncesine ait bir kayıta sürgün edilen Seok-cheol ve diğerlerinin iklim şartları nedeniyle hastalanıp ölme ihtimalinden söz edilmiştir.¹⁰⁸ Seok-cheol'un ölümüyle ilgili kayda göre Injo bu duruma çok şaşırılmış ve üzülmüş, ardından bir görevlinin gidip Seok-cheol'ü getirmesini ve babasının yanına gömülmesini emretmiştir. Bu kayıta bazı ilginç ifadeler bulunmaktadır. Bunlardan ilki Qing ile ilgilidir: *“Bundan önce Ingguldai geldiğinde Seok-cheol'ü yanında götürüp yetiştireceğini söylediği için tüm insanlar onun asla korunamayacağını düşünüyordu. (Yi Seok-cheol) Bu sıralarda öldü.”*

Lee Deok-il de eserinde bu olaydan bahsetmiş, o dönemde insanların Seok-cheol'ü Injo'nun öldürdüğünü tahmin ettiklerini söylemiştir. Ona göre Injo Qing tarafından tahttan indirilmekten ve yerine torununun geçirilmesinden endişe ediyordu.¹⁰⁹ Ancak kayıttaki cümlelerin bu durumu tam manasıyla ifade ettiğini söylemek zordur. İnsanlar neden Yi Seok-cheol'ün korunamayacağını düşünüyordu? Bu düşüncenin sebebi Injo'nun Veliaht Prens Sohyeon'un ailesini ortadan kaldırma amacı taşıması mıydı yoksa yabancı Qing topraklarının küçük yaşta bir çocuğa iyi gelmeyeceği mi düşünülüyordu? Yalnızca bu kayda bakarak net bir şey söylemek mümkün görünmemektedir. Ancak Injo'nun Veliaht Prens Sohyeon'a ve Veliaht Prenses Kang'a karşı tutumu her zaman göz önünde bulundurulmalı ve Injo'nun Seok-cheol'ü ortadan kaldırmış olabileceği ihtimali bir kenara koyulmamalıdır.

İkinci olarak aynı kayda yazarın Injo'ya karşı olan tepkisi de oldukça önemlidir: *“Seok-cheol Hain Kang'ın oğluydu da Majestelerinin torunu değil miydi? ... Hiçbir şey bilmeyen küçük bir çocuğu zehirli havası olan Jeju'ya sürgün etti. Sonucunda (o çocuk) öldü. Küllerini babasının yanına gömmenin ne yararı var? (Bu) yalnızca üzücüdür.”*¹¹⁰

Bundan iki ay sonra Veliaht Prens Sohyeon ile Veliaht Prenses Kang'ın ikinci oğlu Yi Seok-rin de hayatını kaybetti. O dönemde 8 yaşındaydı.

“11. Ayın 26. Günü Veliaht Prens Sohyeon'un ikinci oğlu Yi Seok-rin Jeju'daki sürgün yerinde hastalıktan öldü. Vali bunu bildirince Majesteleri şöyle emretti:

“Jeju'daki çocuklar peş peşe öldü. ... Geumbu¹¹¹, sürgün yerindeki saray hanımlarını yakalayıp şiddetle sorgulasın.”

*Harem ağasını cenazenin sorumluluğunu üstlenmesi için gönderdi. Ayrıca saray hanımı ve hizmetçi yollayıp üçüncü oğulu (Yi Seok-kyeon) korumaya aldırdı. Saray hanımlarından Ok Jin, Ae Yeong ve Yi Saeng yakalandı.”*¹¹²

¹⁰⁷ Injo Yıllıkları, Cilt 48, Injo 25. Yıl, 5. Ay, 13. Gün (1647).

¹⁰⁸ Injo Yıllıkları, Cilt 48, Injo 25. Yıl, 8. Ay, 1. Gün (1647).

¹⁰⁹ Lee Deok-il, a.g.e, s. 125.

¹¹⁰ Injo Yıllıkları, Cilt 49, Injo 26. Yıl, 9. Ay, 18. Gün (1648).

¹¹¹ Geumbu (금부/禁府), kralın emriyle ağır suçluları sorgulayan memurdur (Naver Korece Sözlük).

¹¹² Injo Yıllıkları, Cilt 49, Injo 26. Yıl, 12. Ay, 23. Gün (1648).

Yakalanan üç saray hanımı sorgulanmış, sorgulama sonucunda Ok Jin öldürülürken suçları Ok Jin'e göre hafif olduğu belirtilen Ae Yeong ve Yi Saeng serbest bırakılmıştır. Veliht Prens Sohyeon ve Veliht Prenses Kang'ın hayatta kalan tek oğlu Yi Seok-kyeon oldu. Ancak o da kısa bir ömür yaşamış, 1665 yılında 21 yaşındayken hayatını kaybetmiştir.

Veliht Prenses Kang ölümünden 72 yıl sonra, 1718'de (Kral Sukjong'un 44. yılı) suçsuz bulundu. Bundan bir yıl önce ise babasının unvanları geri verildi. Veliht Prenses tahttan indirildiği zaman o dönemde hayatta olmayan babası Kang Seok-gi'nin unvanları alınmıştı. Ancak 1717 yılında Kim Chang-jib ve Yi I-myeong'un uğraşları sonucunda affedildi.¹¹³ 1718 yılında da Veliht Prenses Kang'ın aklanması için sarayda Kral Sukjong'un liderliğinde bir tartışma gerçekleşti. Bu tartışmada konuşan bakanların sözlerine bakıldığında Veliht Prenses'in ciddi bir haksızlığa maruz kaldığı ve bunun halk tarafından hala unutulmadığı görülmektedir.

“Min Jin-hu şöyle dedi:

“Bu olay yaşandıktan sonra geçen 70 yıl içerisinde halk arasında (buna) acımayan ve kalbi kırılmayan kimse olmadı. ...”

Hong Man-jo şöyle dedi:

“Kang Hanım'ın olayı halkın bugüne kadar acıdığı bir olaydı ancak kimsenin cesaret edip konuşamamasının sebebi (Veliht Prenses Kang'ın) cezasının sert olmasıydı. ...”

Sin Im şöyle dedi:

“Halkın Veliht Prenses Kang'ın ölümüne üzüldüklerine ve acıdıklarına dair sözleri şimdiye kadar durmadı. ...”¹¹⁴

8 Nisan 1718 tarihinde Kral Sukjong, Veliht Prenses Kang meselesi hakkında uzun zamandır derin üzüntü duyduğunu açıkladı ve onu bir hain olmaktan çıkardı.¹¹⁵ 17 Nisan'da Veliht Prenses Kang'a ölümünden sonraki adı olarak Minhoe (민회/愍懷) ismini verdi.¹¹⁶ 19 Mayıs 1718 tarihli uzun bir Sichaek¹¹⁷ yazısında ise Veliht Prenses Kang'ın Qing saldırısı döneminde ve rehin hayatı sürecinde yaşadığı zorluklarla beraber ülkeye döndükten sonra çektiği sıkıntılardan bahsedilmiş ve o dönemki asılsız suçlamaların

¹¹³ Sukjong Yıllıkları, Cilt 59, Sukjong 43. Yıl, 5. Ay, 16. Gün (1717) 숙종실록, 59권, 숙종 43년 5월 16일 (1717).

¹¹⁴ Sukjong Yıllıkları, Cilt 61, Sukjong 44. Yıl, 3. Ay, 28. Gün (1718).

¹¹⁵ Sukjong Yıllıkları, Cilt 61, Sukjong 44. Yıl, 4. Ay, 8. Gün (1718).

¹¹⁶ Sukjong Yıllıkları, Cilt 61, Sukjong 44. Yıl, 4. Ay, 17. Gün (1718), Minhoe, Park Joo'nun aktardığına göre “üzüntüyü teselli etmek” manasına gelmektedir. Yang Sung-kuk ve Kim Bong-hyun ise bunu “haksız yere öldüğünü kabul edip onurunu geri kazandırmak ve üzüntüyü teselli etmek” şeklinde açıklamaktadır. Park Joo, a.g.m, s. 222, Yang Sung-kuk, Kim Bong-hyun, a.g.m, s. 127.

¹¹⁷ Sichaek (시책/諡冊): Kral, Kraliçe, Önceki Kral, Ana Kraliçe, Veliht Prens veya Veliht Prenses öldüğünde ona ölümünden sonra övgü unvanı, ölümünden sonra faziletlerini övme unvanı ve ölüm sonrası adı sunulan törende kullanılan kitaptır (Sillokwiki – 시책/Sichaek).

ne kadar şiddetli olduğu ve halkın üzüntüsü ifade edilmiştir.¹¹⁸ Bunun yanında Kral Sukjong'un Veliht Prenses Kang hakkındaki sözleri de oldukça önemlidir.

“Ah! Veliht Prenses Kang harika bir aileden gelen şahane güzellikte bir kadın olarak Veliht Prens'in eşi oldu. İhtiyatlı oluşu ve vefakarlığı onun karakteri, güzelliği ve nezaketi onun erdemiydi. ... Bizzat Sohak¹¹⁹'ın öğretisini öğrendi ve okumayı ihmal etmedi. Duyduğu şeyi hemen ezberledi. Nadir görülen bir zekası ve becerisi vardı. ...”¹²⁰

Veliht Prenses Kang'ın hain olduğunu düşünenler yukarıda da görüldüğü gibi Injo ve Jo Hanım ile Kim Ja-jeom gibi Injo'nun yakın çevresinden kişilerdi. Veliht Prenses'in ölümü sonrası mesele kapanmamış, bu olay uzun seneler boyunca hafızalardaki tazeliğini korumuştur. Yalnızca halkın değil bizzat Joseon hükümdarının Veliht Prenses Kang'ın yaşadıklarına karşı üzüntü duyması oldukça anlamlıdır ve 1646'da yaşananların bir uydurma sonucu meydana geldiğini göstermektedir.

Sonuç

Injo, oğlu Sohyeon Shenyang'a gittikten sonra ondan soğumaya ve şüphe duymaya başlamıştı. Bunun sebebi Injo'nun tahtını kaybetme korkusuydu. Bu korkuyu ortaya çıkaran etken ise onun Qing ile yaptığı anlaşma ve oğlunun Qing hanedanı ile yakın bir ilişkiye sahip olmasıydı. Üstelik Sohyeon'a Joseon'da kralların giydiği kıyafetin verilmesi Injo'nun şüphelerini körüklemişti. Bu şüpheler oğlunun temelli dönmesine yakın Joseon'da yayılan dedikodular nedeniyle artmıştı. Injo'yu en çok etkileyen isim gözde cariyesi Jo Hanım idi. Jo Hanım'ın Veliht Prens Sohyeon ile Veliht Prenses Kang'ı sevmemesi ve onları devamlı olarak suçlaması, Injo'nun geri alınamaz adımlar atmasında büyük pay sahibiydi. Nitekim Sohyeon, Joseon'a döndükten iki ay sonra ölmüştü. Öldükten sonra bedeni siyah renge bürünmüş, aynı zamanda ağızdan, burun deliklerinden, gözlerinden ve kulaklarından taze kan akmıştı. Resmi Joseon kayıtlarında yer alan bu ifade ve zehrin insan bedeninde yarattığı etki ile beraber Injo'nun Sohyeon ile olan ilişkisi, Sohyeon'u tedavi eden doktorun Injo ile yakınlığı ve Jo Hanım'ın rolü, Sohyeon'un zehirlenmiş olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Bu ihtimali destekleyen başka durumlar da söz konusudur. Sohyeon, Shenyang'da Batı ilmine ve Hristiyanlığa ilgi duymaya başlamıştı. Ülkeye döndüğünde yanında Batı ilmine dair kitaplar ve Batı ürünleri getirmişti. Bu durum, Konfüçyüsçülüğün değişmez kurallarına bağlı olan Joseon için büyük bir sorundu. Bunun dışında Veliht Prens öldükten sonra geleneklere göre onun yerini alması gereken kişi en büyük oğlu Yi Seok-cheol idi. Ancak Injo ikinci oğlu Bongrim'i veliaht ilan etmişti. Sohyeon'un tabutuna ve mezarına kraliyet ailesi için kullanılan unvanlar verilmemişti. Bunun yanında Injo yas kıyafeti giyme süresini üç yıldan yedi güne kadar düşürmüştü. En kritik nokta ise Veliht Prenses Kang ile çocuklarının başına gelenlerdir. Veliht Prenses Kang, Sohyeon'un ölümünden bir yıl sonra asılsız olarak suçlanmış ve intihar etmeye zorlanmıştı. Ardından Yi Seok-cheol, Yi Seok-rin ve Yi Seok-kyeon adlı üç oğlu Jeju Adası'na sürgün edilmiş, burada Seok-cheol ve Seok-rin peş peşe ölmüştü.

¹¹⁸ Sukjong Yıllıkları, Cilt 61, Sukjong 44. Yıl, 5. Ay, 19. Gün (1718).

¹¹⁹ Sohak (소학/小學), 1187 yılında Song Hanedanlığı döneminde yazılan Konfüçyüsçü kitaptır (한국민족문화대백과사전 – 소학/小學 – Kore Kültürü Ansiklopedisi - Sohak).

¹²⁰ Sukjong Yıllıkları, Cilt 62, Sukjong 44. Yıl, Artık 8. Ay, 7. Gün (1718).

Sohyeon'un hastalık nedeniyle ölme ihtimali ise zayıf gözükmeğdir. 1638-1645 yılları arasında hastalığı sebebiyle ciddi zorluklar yaşamış, ancak akupunktur ve bitkisel ilaç tedavileriyle geçici de olsa sağlığına kavuşmuştu. Bu süreçte üzerinde Qing ve Joseon arasındaki ilişkileri yürütmek gibi ağır bir sorumluluk da vardı. Lakin bunca etkenin Sohyeon'un ölümüne yol açmadığı gözlemlenmektedir. Yukarıda bahsedilen tüm etkenler gösteriyor ki Injo'nun tahtını korumak adına Veliht Prens Sohyeon'u zehirleyerek öldürmüş olma ihtimali daha yüksektir.

Kaynakça**Birinci El Kaynaklar**

Ulusal Kore Tarihi Enstitüsü (국사편찬위원회), Joseon Hanedanlığı Yıllıkları 조선왕조실록 (<https://sillok.history.go.kr/main/main.do>)

- *Gwanghaegun Günlüğü* 광해군일기.

- *Injo Yıllıkları* 인조실록.

- *Sukjong Yıllıkları* 숙종실록.

Modern Kaynaklar

Ahn Jae-won 안재원, “Adam Schall, Shunzhi, Veliht Prens Sohyeon: Adam’a İki Bakış Arasındaki Farklar Üzerine 아담 샬, 순치제, 소현 세자: 아담을 바라보는 두 시선 사이에 있는 차이에 대해서”, *Ingan.Hwankyeong.Mirae* 인간.환경.미래, no 8, 2012, s. 147-182.

Kim Hoon 김훈, ““Veliht Prens Sohyeon’un Ölüm Sebebi İle İlgili Bir Araştırma 昭顯世子の 死因에 관한 考察”, *Daehanhanuihakwonjeonhakhoeji* 대한한의학원전학회지, vol 19, no 3, 2006, s. 210-227.

Kim Jong-dug 김종덕, “Veliht Prens Sohyeon’un Hastalığı ve Tedavisi Üzerine Bir Araştırma 소현세자 병증과 치료에 대한 연구”, *Gyujanggak 규장각*, no 31, 2007, s. 29-80.

Kim Mun-sik 김문식, “Veliht Prens Sohyeon’un Veliht Prenslik Eğitimi 소현세자의 왕세자 교육”, *Gughakyeongu* 국학연구, vol 18, 2011, s. 71-99.

Kim Nam-yun 김남윤, “『Sohyeon Eulyu Doğu Sarayı Günlüğü』nden Veliht Prens Sohyeon’un Ölümü 『昭顯乙酉東宮日記』로 본 昭顯世子の 죽음”, *Gyujanggak 규장각*, vol 32, 2008, s. 1-16.

Kim Nam-yun 김남윤, “『Shenyang Günlüğü』 Ve Veliht Prens Sohyeon’un Rehin Hayatı 『瀋陽日記』와 昭顯世子の 불모살이”, *Gyukanggak 규장각*, vol 29, 2006, s. 45-60.

Kim Yun-jung 김윤정, “17. Yüzyılda Veliht Prens Sohyeon’un Cenaze Töreninin Niteliği ve Anlamı 17세기 昭顯世子 喪禮의 성격과 의미”, *Hangukhakyeongu* 한국학연구, no 40, 2016, s. 433-466.

Lee Deok-il 이덕일, *Joseon Kral Zehirleme Olayları 조선 왕 독살사건*, Dasanchodang 다산초당, Seoul 서울 2005.

Na Jong-myeon 나종면, “Veliht Prens Sohyeon’un Ölümü ve Cenaze Süreci 소현세자의 죽음과 장례절차”, *Dongbanghak 동방학*, no 14, 2008, s. 187-208.

Nam Eun-kyung 남은경, “Byeongja Horan ve Sonrasının Kaydı Shenyang Raporları 병자호란과 그 후의 기록 『심양장계(瀋陽狀啓)』”, *Hangukhakyeongu 한국문화연구*, vol 14, 2008, s. 35-62.

Nam Eun-kyung 남은경, “Veliht Prens Sohyeon ve Büyük Prens Bongrim’in Shenyang Yaşantısı Merkezinde Shenyang Günlüğü Araştırması [瀋陽日記] 연구 소현제자, 봉림대군의 심양 체험을 중심으로”, *Dongyanggojeonyeongu 동양고전연구*, vol 22, 2005, s. 31-60.

Park Joo 박주, “Geç Joseon Döneminde Veliht Prens Kang’ın Liderliği Üzerine Bir Yeniden Değerlendirme 조선후기 소현세자빈 강씨의 리더십에 대한 재조명”, *Hanguksasangwa Munhwa 한국사상과 문화*, vol 62, 2012, s. 201-227.

Sim Hyun-chul 심현철, “Minhoebin’in Yönetim Uygulaması Hakkında Bir Araştırma 민회빈의 경영실천에 대한 고찰”, *Kyeongyeongsayeongu 경영사연구*, vol 30, no 4, 2015, s. 51-70.

Yang Sung-kuk 양성국, Kim Bong-hyun 김봉현, “Veliht Prens Kang’ın Yaşamı ve Girişimciliği 소현세자빈 강씨 (昭顯世子嬪 姜氏)의 생애와 기업가정신” *Kyeongyeongsayeongu 경영사연구*, vol 28, no 2, 2013, s.123-146.

İnternet Kaynakları

Korean History Society 한국역사연구회, “Shin Byung-ju 신병주, [Joseon’u Hareketlendiren Olaylar ve Kişiler] Nisan 1645, Veliht Prens Sohyeon Zehirlendi Mi? [조선을 움직인 사건과 인물] 1645년 4월, 소현세자는 독살되었는가?” (Son Erişim: 03.11.2022) (<http://www.koreanhistory.org/3741>).

The JoongAng 중앙일보, “Çin Şehir Hikayeleri ⑫ Shenyang 중국 도시 이야기 ⑫ 선양 (瀋陽)” (Son Erişim: 31.10.2022) (<https://www.joongang.co.kr/article/6618972#home>).

Sözlükler

Naver Korece Sözlük 네이버 국어사전 (<https://ko.dict.naver.com/#/main>).

Naver İngilizce-Korece Sözlük (<https://en.dict.naver.com/#/main>).

Ansiklopediler

Sillokwiki 조선왕조실록 전문사전 위키 (<http://dh.aks.ac.kr/sillokwiki>).

Kore Kültürü
(<https://encykorea.aks.ac.kr/>)

Ansiklopedisi

한국민족문화대백과사전

توظيف علم المعاني في تدريس اللغة العربية للناطقين بغيرها وتأليف منهاجها*

Adel Eldesoky Abdelhannan SHATLH**

ملخص

تدريس القواعد يمثل حجر عثرة أمام تقدم الدارسين في تحصيلهم، ولعل تقديم هذه القواعد للدارسين العرب وغيرهم خلال المعاني الحقيقية وراء هذه القواعد، يبسر طرحها بين يدي الدارسين، ويساعد الدارس على تطبيقها في لغة سهلة. فالمعنى الذي يلزم الدارس التعبير عنه باللغة المدروسة هو معنى موجود في كل اللغات فليس من المنطقي تجاهل المعنى والتركيز على القانون الجامد الذي يزعج الدارس خاصة مع قلة مفرداته باللغة الهدف.

ولعل ما يُبفر كثيرًا من الدارسين من القواعد العربية هو أهم ظاهرة فيها وهي ظاهرة الإعراب، فهيا بنا نفهم الدارس ابتداءً أن ما يُبفر منه هو عينه سبب جمال هذه اللغة؛ فالإعراب يأتي ليبل على المعاني التي تطرأ على الكلمة في الجملة. وذلك لأن الأسماء العربية لما كانت تدخلها المعاني المختلفة في الجملة فتكون فاعلة ومفعولة ومضافة ومضافًا إليها، ولم يكن في صورها وأبنيتها أدلة على هذه المعاني، بل كانت مشتركة، جُعلت حركات الإعراب فيها تنبئ عن المعاني، فهذه الحركات دلالت على المعاني ليتسوعوا في كلامهم، وقدموا الفاعل إذا أرادوا ذلك أو المفعول عند الحاجة إلى تقديمه، وتكون الحركة دالة على المعاني حتى لو تغير مكان الكلمة عن ترتيبها الأصلي في الجملة.

وهكذا لا تكون الحركات الإعرابية والمواقع الإعرابية مجرد قوانين جافة يملها الدارس ويرغب عن فهمها، إلى حفظ بعضها لمجرد اجتياز اختبار ما وجد نفسه مضطرا لاجتيازه لاستكمال دراسته.

كلمات مفتاحية: علم المعاني، القواعد، الإعراب، تعليم، منهج

ANA DİLİ ARAPÇA OLMAYANLARA ARAPÇA DİLBİLGİSİ ÖĞRETİMİNDE “İLMUL-MA‘ANĪNİN KULLANILMASI

Öz

Dilbilgisi öğretimi, özellikle Arapça söz konusu olduğunda, öğrencilerin önünde bir engel teşkil etmektedir. Belki de Arap öğrencilere ve diğerlerine dilbilgisi kurallarının ardındaki gerçek anlamları açıklayarak dilbilgisi sunumu, bu kuralların öğrencilere öğretilmesini kolaylaştıracak ve öğrencinin bu kuralları uygulamasına yardımcı olacaktır. Öğrencinin hedef dilde ifade etmesi gereken anlamlar dünya dillerinin çoğunda mevcuttur, bu nedenle bu anlamları görmezden gelmek ve bunun yerine özellikle hedef dilde kelime bilgisi eksikliği nedeniyle öğrenciyi rahatsız edebilecek katı kurallara odaklanmak mantıklı değildir. Belki de birçok öğrenciyi Arapça dilbilgisinden uzaklaştıran en önemli özelliği Arapçanın hal sistemidir. O zaman öğrenciye, hoşlanmadığı şeyin bu dilin güzelliğinin ardında yatan sebeplerden biri olduğunu açıklığa kavuşturalım, zira Arapça hal sisteminin amacı bir cümlede ortaya çıkan argüman türlerini belirtmektir. Çünkü Arapça isimler, etken ortaç, edilgen ortaç, yapı durumunun ilk ismi ve yapı durumunun ikinci ismi gibi argümanların rolünü üstlendiklerinde, yapılarında ne tür argümanlar olduklarını gösteren hiçbir şey yoktur. Bununla birlikte, argüman türlerini gösteren Arapça durum sisteminin sesli harf işaretleridir. Böylece, eğer ihtiyaç varsa aktif bir ortaç ya da pasif bir ortaç ortaya konabilir. Sesli harf işaretleri, sözcüğün cümledeki konumu orijinal konumundan değişse bile argüman türünü gösterir. Dolayısıyla, Arapça durum işaretleri öğrencinin sıkıldığı ve anlamaktan hoşlanmadığı katı kurallardan ibaret değildir. Benzer şekilde,

* Araştırma makalesi/Research article.

** Doktora Öğrencisi, Gümüşhane Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, adelarabic@gmail.com. Orcid: 0000-0002-2601-8503.

öğrencinin sadece eğitimini tamamlamak için geçmesi gereken bir sınavı geçmek için ezberlediği kurallar da olmamalıdır.

Anahtar Kelimeler: *Semantics, Gramer, Sentaks, Eğitim, metod.*

USING SEMANTICS IN TEACHING ARABIC GRAMMAR TO NON-NATIVE SPEAKERS

Abstract

Teaching grammar, especially in the case of Arabic, is a barrier to learners. Perhaps the presentation of grammar by explaining to Arabic learners and others the real meanings behind grammatical rules will facilitate the teaching of these rules and help the learner to apply them. The meanings that the learner needs to express in the target language are present in most of the world's languages, so it does not make sense to ignore these meanings and instead focus on rigid rules that may annoy the learner, especially due to lack of vocabulary knowledge in the target language. So let us make it clear to the student that what he dislikes is one of the reasons behind the beauty of this language, since the purpose of the Arabic case system is to specify the types of arguments that occur in a sentence. This is because when Arabic nouns take on the role of arguments, such as the active participle, passive participle, first noun of the construct case, and second noun of the construct case, there is nothing in their structure to indicate what kind of arguments they are. However, it is the vowel signs of the Arabic case system that indicate the types of arguments. Thus, an active participle or a passive participle can be introduced if the need arises. The vowel signs indicate the type of argument even if the position of the word in the sentence changes from its original position.

Keywords: *Semantics, Grammar, Syntax, Teaching, Method.*

مدخل

إن وعي العربي ذاته بمكونات لغته أمر ضروري يساعده في انتقاء ما يمكنه من توصيل أفكاره إلى الآخرين، والإجابة على الأسئلة التي تُوجّه إليه في حياته العامة العلمية أو العملية. وإن هذا الوعي يتفاوت فيه أصحاب اللغة أنفسهم حسب ميراثهم ومكتسبهم اللغوي. وإن الخوض في معلومات عن اللغة، وتقديمها للدارسين على أنها هي اللغة أمر يُصعب عملية اكتساب اللغة؛ حيث تظهر اللغة أمام الدارسين على شكل جامد جاف لا يمكن الوصول إليه، فضلا عن التعرف عليه حقيقةً عن قُرب، فهو يرى دائما أن عليه أن يفكر في كيفية صف هذه الإشارات جنبا إلى جنب مراعيًا مواقعها وإعرابها وعلاقتها بعضها ببعض، الأمر الذي ينسى معه المعنى الذي تبادر إلى ذهنه ويريد إظهاره للمتلقي وإخباره به.

لو عدنا بالذاكرة إلى كتبنا وميراثنا العلمي الأول الذي تركه لنا الخليل بن أحمد (ت. 170هـ) وسيبويه (ت. 180هـ) والزرّاج (ت. 337هـ) وعبد القاهر الجرجاني (ت. 471هـ) وغيرهم كثير، لرأينا الاهتمام الأصيل بالمعنى، ومن هنا خرجت النظريات التي تتناول فكرة قولبة اللغة بعيدًا عن المصطلحات النحوية أو الصرفية، وإنني لا أرى تلك النظريات الحديثة كنظرية الوحدة ونظرية الفروع، والأسلوبية غيرها، وإستراتيجيات التعليم، إلا غيضًا من فيض التراث العربي الحقيقي في تقديم اللغات عامة، والعربية خاصة للمتعلمين من أبنائها وغير أبنائها.

سيعمل البحث على محاولة الإجابة عن عدة تساؤلات منها:

- كيف تُدرّس قواعد اللغة في ضوء المعنى؟
- ما العلاقة بين اللغة (ألفاظها وتراكيبها) والمعنى المقصود من المتكلم أو القارئ؟
- هل تفيد هذه الطريقة الدارسين غير العرب؟
- هل يمكن تطبيق هذه الطريقة؟
- ما العقبات التي تقف في طريق تطبيقها؟
- ما الحلول المتاحة لتخطي تلك العقبات؟
- ما النتائج المتوقعة إذا طبقنا هذه الطريقة؟

يسعى البحث لتناول الفرق بين علم المعاني العربي الذي سُمي ابتداء بعلم معاني النحو، وعلم النحو الحالي، وأضع بين أيديكم مدى موافقة علم معاني النحو لعرض العربية على أهلها وغيرهم عرضًا سلسًا، دون الغموض والتكلف الذي يتسم به العرض الحالي للغة، قواعد وأبنية ومصطلحات جامدة لا حياة فيها، فإذا فكرنا في التجديد خرجنا إلى الخارج تاركين ميراثنا عظيمًا ومفاتيح رائدة في كافة العلوم خاصة تعليم العربية الذي نحن بصددته الآن.

يهدف البحث إلى سد ثغرة عظيمة في تدريس القواعد العربية وتقديمها لدارسي اللغة العربية، خلال المعاني الحقيقية وراء هذه القواعد، الأمر الذي يبسر طرح هذه القواعد بين يدي الدارسين، ويساعد الدارس في تطبيق هذه القواعد في لغة سهلة. إنَّ مثلَ القواعد النحوية دون تطبيق كمثلَ محاضرات يلقيها متخصص على ناشئين يتعلمون السباحة، يلقيها عليهم، وهو واقف معهم على رمال الشاطئ، فقد يُلم هؤلاء الناشئون إلماما نظريا بمهارات السباحة وحركاتها، لكنهم لن يعرفوا السباحة حقًا إلا إذا ألقى بهم في التيار، وأحرزوا النجاح مرةً، وتعرضوا للإخفاق أخرى، حتى يتسنى لأجسامهم بطول الممارسة أن تشقَّ الماء، وتنساب بين أمواجه.

فالمعنى الذي يلزم الدارس التعبير عنه باللغة المدروسة هو معنى موجود في كل اللغات، فليس من المنطقي تجاهل المعنى، والتركيز على القانون الجامد الذي يزعم الدارس خاصة مع قلة مفرداته باللغة المدروسة.

ويأتي البحث في أربعة مباحث بعد التمهيد، المبحث الأول: قواعد اللغة وعناصر الجملة العربية، والمبحث الثاني: علم المعاني ودور القاعدة في المطابقة لمقتضى الحال والمعاني المستفادة، والمبحث الثالث: الإعراب في اللغة العربية والوجه المضيء له الذي لا يراه الدارس، والمبحث الرابع: الهدف من النحو وتقديمه في العملية التعليمية، وتحت ستّة مطالب، هي: علاقة الهدف من تدريس النحو بطريقة تقديمه للدارسين، هل يمكن تطبيق هذه الطريقة؟، هل تفيد هذه الطريقة الدارسين غير العرب؟، العقبات التي تقف في طريق تطبيقها، الحلول المقترحة لتخطي تلك العقبات، النتائج المتوقعة إذا طبقنا هذه الطريقة. ومقترح تطبيقي في المستوى المبتدئ².

وقد اقتضت طبيعة البحث وموضوعه أن يتبع عدة مناهج بحثية، هي المنهج التاريخي للوقوف على مسار المشكلة، والمنهج الوصفي بالإضافة إلى المنهج التحليلي.

المبحث الأول: قواعد اللغة

ما القواعد؟

- ما القواعد؟ وما قيمتها في تعلم اللغات؟ هل هي غاية أم وسيلة؟ وإن كانت الثانية فما الغاية من تعلمها؟ وإذا كانت الإجابة أنها وسيلة لفهم اللغة وإفهامها، فهل يمكن الوصول لهذه الغاية دونها؟ وإذا كان جوابنا أنه لا يمكن الوصول لهذه الغاية دون القواعد، فكيف نقدمها بما يتناسب مع رقي الغاية ونبل الهدف الذي نسعى للوصول إليه؟
- متى نعلم النحو بالطرق التقليدية؟ وهل هناك حاجة إلى ذلك حينما تكون المعاني قائمة ومستحصرة في أذهان المتعلمين؟ أما حينما نجد متعلما لا يمكنه استحضار معنى الحال أو المفعول لأجله أو حتى المبتدأ والخبر، ثم نغوص به في تقديم هذا وتأخير ذلك وجوبا وجوازا، ألا يُعَدُّ ذلك من العبث؟؟؟؟!!!!

لعل ما يُنْفَر كثيرًا من الدارسين من القواعد العربية هو أهم ظاهرة فيها، وهي ظاهرة الإعراب؛ لذلك سأقدمها هنا بصورة موجزة ثم أعود إليها بتوسع أكثر حينما يأتي دورها داخل الدراسة.

ظاهرة الإعراب:

"الإعراب هو الإبانة عن المعاني بالألفاظ، ألا ترى أنك إذا سمعت: أكرم سعيداً أباه، وشكر سعيداً أبوه، علمت برفع أحدهما ونصب الآخر، الفاعل من المفعول" (ابن جني، 1952، ج1، ص36). "وإنما أتى به للفرق بين المعاني، وإذا أخبرت عن الاسم بمعنى من المعاني المفيدة احتيج إلى الإعراب؛ ليدل على ذلك المعنى" (ابن يعيش، 2001، ج1، ص222). وجاء في (شرح الرضي على الكافية): "الإعراب ما اختلف آخره به ... ليدل على المعاني المعتورة عليه" وقوله ليدل على المعاني المعتورة عليه بيانٌ لعلّة وضع الإعراب في الأسماء" (الرضي، 1996، ج1 ص43). قال الزجاجي في (الإيضاح): "فإن قال قائل: قد ذكرت أن الإعراب داخل عقب الكلام فما الذي دعا إليه واحتيج إليه من أجله؟" فالجواب أن يقال: إن الأسماء لما كانت تعتورها المعاني، وتكون فاعلة ومفعولة ومضافة ومضافا إليه، ولم يكن في صورها وأبنيتها أدلة على هذه المعاني، بل كانت مشتركة، جُعِلَتْ حركات الإعراب فيها تنبئ عن هذه المعاني، فقالوا ... وكذلك سائر المعاني، جعلوا هذه الحركات دلائل عليها؛ لئيسعوا في كلامهم، وقتموا الفاعل إذا أرادوا ذلك أو المفعول عند الحاجة إلى تقديمه، وتكون الحركة دالة على المعاني.

هذا قول جميع النحويين إلا أبا علي قطربا فإنه عاب عليهم هذا الاعتلال، وقال: "لم يعرب الكلام للدلالة على المعاني، والفرق بين بعضها وبعض ... وإنما أعربت العرب كلامها؛ لأن الاسم في حال الوقف يلزمه السكون للوقف، فلو جعلوا وصله بالسكون أيضا لكان يلزمه الإسكان في الوقف والوصل، فكانوا يبطنون عند الإدراج فلما وصلوا، وأمکنهم التحريك جعلوا التحريك معاقبا للإسكان؛ ليعتدل الكلام ...". وقال المخالفون له ردا عليه: "لو كان كما ذكر، لجاز جر الفاعل مرة، ورفع أخرى ونصبه، وجاز نصب المضاف إليه؛ لأن القصد في هذا إنما هو الحركة تعاقب سكونا؛ ليعتدل بها الكلام، فأى حركة أتى بها المتكلم أجزأته، فهو مخير في ذلك، وفي هذا فساد للكلام وخروج عن أوضاع العرب وحكمة نظمهم في كلامهم". (الزجاجي، 1979، ص69-71).

وكون الإعراب علما على المعاني هو الرأي المقبول الواضح للبين، إذ لو كانت الغاية منه الخفة عند درج الكلام ما التزمته العرب هذا الالتزام. ومن أوضح الأمور على هذا أنه لو قرأ أحد قوله تعالى: (أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ) بالجر، لاختل المعنى وفسد، وقيل إن حادثة كهذه هي التي أدت إلى وضع النحو (الزمخشري، 1407هـ، ج2، ص245). ثم إن أول حكايات ظهور اللحن على زمن أبي الأسود النؤلي تدل على أن الإعراب له أثر في المعنى. ومن يستطيع أن ينكر أن قوله تعالى: (إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ)، لو أبدلت فيه حركة الله إلى الرفع وحركة العلماء إلى النصب، لاختل المعنى، وتغير إلى العكس تماما. وأن الجملة التالية مثلا، إذا كانت غفلا من حركة الإعراب، احتملت معاني عدة، فإن شكلت نصت على معنى واحد: أكرم الناس أحمد (أكرم الناس أحمد - أكرم الناس أحمد - أكرم الناس أحمد) (السامرائي، 1971، ص335-336).

ولما كان الإعراب مرتبطا بكون الكلمة جزءا من جملة، فما العناصر المكونة للجملة العربية؟

عناصر الجملة العربية:

عناصر الجملة العربية [المفردة - الأبنية الصرفية - التأليف (الجزئي - التام) - النغمة الصوتية - التطور التاريخي للدلالة - الإعراب] (السامرائي، 2000، ص11-12). واللغة هي إجمال الجمل كلها، والنحو هو آلية يقتصر دورها على إنتاج جمل صحيحة في هذه اللغة (سانديرس، 2003، ص145). يقول عبد القاهر الجرجاني في مسألة الإعراب: "إن الألفاظ مغلقة على معانيها، حتى يكون الإعراب هو الذي يفتحها، وإن الأغراض كامنة فيها، حتى يكون هو المستخرج لها، لا ينكر ذلك إلا من ينكر حسنه وإلا من غلط في الحقائق نفسه" (الجرجاني، 1992، ص28).

وفي اللغة من الظواهر ما يصلح أن تكون أصولا عامة أو شبه عامة، وهذه الظواهر اللغوية هي التي كان الخليل ينشد الوصول إليها، ويُعنى بتفسيرها، ويظهر ذلك من قياسات الخليل وتعليقاته، فمن رأيه أنه ليس من كلامهم أن تلتقي همزتان فتحققا؛ لأنهم يستقلون اجتماع الهمزتين ... وقد ألف الوراق كتابه العلل؛ لبيان علة كل ظاهرة من ظواهره، وفي النحو ظواهر كثيرة ربما أشكلت على المتعلمين أو الدارسين، وأحيانا قد تشكل على المعلمين أنفسهم (الوراق، 1999، ص88-89).

وإن مدار كلامنا هنا يتعلق ابتداءً بالتأليف بنوعيه، الجزئي نحو: رغب إلى، ورغب في، ورغب عن، بما يحمله هذا التأليف من نقاط اقتراب وابتعاد، ودور الحرف ومعناها في كل منها. والتأليف التام وما يتعلق به من بناء الجملة على أصلها، أو ما يعترئها من التقديم والتأخير، أو الذكر والحذف، أو التوكيد وعدمه، وعلاقة هذه العوارض بالمعنى المقصود. هذا بالإضافة إلى تأثير المعنى بالنغمة الصوتية للجملة، وهذا مما لا يخفى على أحد. كأن نقول: (زيد عنده مال)، وتمد صوتك على (مال) وتفخمه، فيكون المعنى أنه ذو مال كثير، أو ترقق الصوت وتكسره، فيكون المعنى

أنه ذو مال قليل، يقول أبو الفتح عثمان بن جني: "وذلك أنك تحس في كلام القائل لذلك من التطويح والتطريح والتفخيم والتعظيم، ما يقوم مقام قوله (طويل) أو نحو ذلك. وأنت تحس هذا في نفسك... " (ابن جني، 1952، ج3، ص370-371).

ولا يسعنا إلا أن نخرج في هذا السياق إلى دور التطور التاريخي للدلالة في تحديد ما يُقَدَّم للدارس، وأثره في تنمية مهاراته، في الفهم والتعبير، وعلاقة ذلك بالسياقات القديمة لهذه التعبيرات. وهذا العرض لهذا التطور لا يقتصر كما يتصور بعض المعلمين على المستويات المتقدمة فقط، بل يمكن تقديمه وظيفياً للمستوى المبتدئ والمتوسط إذا أحسن المعلم اختيار الطريقة لتقديم هذه التراكيب، وأزعم أن هذا التطور أو الاستخدام المجازي للتعبيرات لا تخلو منه لغة من اللغات، فالمعاني المجازية والاستخدامات الاستعارية متعلقة بالإنسان في كل مكان وليست متعلقة بلغة أو جماعة بشرية دون أخرى.

العلاقة بين اللغة (ألفاظها وتراكيبها) والمعنى المقصود من المتكلم أو القارئ:

قال الجاحظ: "المعاني مطروحة في الطريق يعرفها العجمي والعربي والحضري والبدوي والقروي والمدني". (الجاحظ، 1424هـ، ج3، ص67). وأنا لا أدخل هنا في القضية الجدلية التي جاءت هذه العبارة في سياقها، بل أخذ منها هنا أن المعنى المقصود موجود في أذهان الجميع، دون أن يتعلق ذلك بلغة دون أخرى، فالبارع هو من يربط القاعدة التي يأخذها أو يعطيها بمعنى من المعاني؛ كي تتحول القاعدة الجامدة إلى جزء من الثقافة الإنسانية التي يحصلها كل الناس مهما اختلفت بيئاتهم، وتباينت لغاتهم.

المبحث الثاني: علم المعاني ودور القاعدة في المطابقة لمقتضى الحال والمعاني المستفادة

"إن الأثر الذي يُحدثه علم المعاني في بلاغة القول يتولد في الواقع من أمرين اثنين: بيان وجوب مطابقة الكلام لمقتضى حال السامعين والمواطن التي يقال فيها، والمعاني المستفادة من الكلام ضمناً بمعونة القرائن. فللمخاطب الذي يلقى إليه الخبر ثلاث حالات ...، كذلك من أصول علم المعاني أن يُخاطَب كل إنسان على قدر استعداده في الفهم وحظه من اللغة والأدب ...، وتتمثل مطابقة الكلام لمقتضى الحال أيضاً فيما يتصرف فيه القائل من إيجاز وإطناب ... " (عتيق، 2009، ص37-38).

أما الأمر الثاني الذي يبحث فيه علم المعاني فهو دراسة ما يستفاد من الكلام ضمناً بمعونة القرائن، فالكلام يفيد بأصل وضعه معنى نُطلق عليه المعنى الحقيقي، ولكنه قد يخرج عن المعنى الذي وضع له أصلاً ليؤدي معنى جديداً يُفهم من السياق، وترشد إليه الحال التي قيل فيها ... (الفائدة - لازم الفائدة - التحسر والأسى - التعجب - الدعاء - الإنكار - التعجيز)، وموضوعات علم المعاني [الخبر - ركنا الجملة - أغراض الخبر - أضرب الخبر - مؤكدات الخبر - خروج الخبر عن مقتضى الظاهر - أغراض الخبر البلاغية - الإنشاء - أقسام الإنشاء (الطلبية - غير الطلبية) - الجملة وأجزاؤها - المسند ومواضعه - المسند إليه ومواضعه - ما زاد على المسند والمسند إليه فهو قيد - أحوال المسند إليه والمسند (الحذف ودواعيه - الذكْر وهو الأصل - التقديم والتأخير ودواع كلٍّ) - القصر - الفصل والوصل - الإيجاز - الإطناب - المساواة].

وهو في دراسته لهذه الموضوعات لا يسوقها غفلاً عن المعنى الداعي إليها، فبالإضافة إلى طلبه معرفة أحوال اللفظ العربي الذي يطابق مقتضى الحال، يبين معاني قواعد النحو العربي، فيدرس في الخبر أغراضه من إفادة الحكم أو إفادة كون المتكلم عالم بما يخبر به المخاطب الذي يعرف ذلك الخبر مسبقاً، ويدعو إلى أن يقتصر في التركيب على قدر

الحاجة، فالمقامات ثلاثة: ابتدائي لا يحتاج فيه إلى تأكيد، وطلبي يحسن فيه المؤكد، وإنكاري يجب فيه بحسب الإنكار. والكلام حقيقة عقلية: إسناد الفعل أو ما في معناه إلى ما هو له في الظاهر، ومجاز عقلي: إسناد الفعل إلى ما ليس له بتأويل. ثم يتناول أحوال المسند إليه، من حذفه للاحتراز عن العبث أو العدول إلى أقوى الدليلين أو للتنبيه أو للإنكار، أو ذكره: للأصل والاحتياط والتعظيم والإهانة والاستلذاذ والتبرك والبسط. أو تعريفه بالإضمار، وبالعلمية، وبالموصولية، وبالإشارة، وبالألف واللام، وبالإضافة. أو تقديمه: فإنه الأصل، أو للتمكن في الذهن، وإما بتأخيره لاقتضاء الحال ذلك. ويقدم أحوال المسند أيضا من حذفه، أو إفراده، أو كونه فعلا للتقييد بالزمان مع إفادة التجرد، أو كونه اسما لعدم التقييد بالزمان وعدم إفادة التجرد. ثم يطرح متعلقات الفعل، بعرض حكم الفعل مع المفعول به والفعل مع الفاعل وتشابه العلاقة في إفادة التلبس وإفادة الوقوع قطعاً.

هذا يعني أننا لا يلزم أن نقدم القواعد النحوية لبناء الجملة الصحيحة فقط، بل لبناء ملكة عند الدارس حينما نقدمها إليه مبرزين معنى كلٍّ؛ كي يتسنى له تذوق المعنى خلف القاعدة، ولا يصطم بقواعد جافة غير مرتبطة بمعنى معين في ذهنه يسعفه حينما يرغب في تحليل جملة، أو بنائها مما لديه من مفردات. وليست القواعد النحوية مجرد معلومات تُفهم وتُضاف إلى النخيرة الذهنية من ألوان المعرفة، ولكنها وسيلة إلى غاية، هي وسيلة إلى استقامة اللسان على أساليب معينة، وأنماط من النطق خاصة، فإذا لم تؤخذ هذه الوسيلة مأخذ التدريب المتصل، والممارسة المتكررة، فلن يستقيم اللسان، ولن تجد هذه القوالب التعبيرية سبيلها إلى النطق، ومن ثم لا يكون للنحو أي مظهر من مظاهر الحياة (إبراهيم، 1969، ص ط).

قال الوراق في علل النحو: "إن قال قائل: من أين علمتم أن الكلام ينقسم ثلاثة أقسام. قيل: لأن المعاني التي يحتاج إليها الكلام ثلاثة، هي: الاسم والفعل والحرف، وذلك أن من الكلام ما يكون خبراً ويُخبر عنه، فسمي النحويون هذا النوع اسماً، ومن الكلام ما يكون خبراً ولا يُخبر عنه، فسمي النحويون هذا النوع فعلاً، ومن الكلام ما لا يكون خبراً ولا يُخبر عنه فسمي النحويون هذا النوع حرفاً، وليس ها هنا معنى يُتوهم سوى هذه الأقسام الثلاثة؛ فهذا لا إشكال فيما عدا هذه الأقسام، إذ لا معنى يُتوهم سواها (الوراق، 1999، ج 1، ص 137)." ثم يطيل الوراق في تفصيل فلسفي مهم لمن تصدّى لتعليم اللغات عموماً والعربية خصوصاً، ويقدم التساؤلات ويجيبها في أسباب تسمية الاسم والفعل والحرف بهذه المسميات، وهو في كل ذلك يعول على المعنى.

المبحث الثالث: الإعراب في اللغة العربية والوجه المضيء له الذي لا يراه الدارس

"أصل الإعراب هو الإبانة، والإعراب إنما يدخل في الكلام للإبانة عن المعاني... فالإعراب إنما هو بحركة وسكون، والحركة إما أن تكون ضمة أو فتحة أو كسرة، لا يمكن أن توجد حركة مخالفة لهذه الثلاثة، والسكون الرابع...، فإن قال قائل: فلم صار الرفع والنصب يدخلان على الأسماء والأفعال، واختص الجر بالأسماء، والجزم بالأفعال؟ قيل: لأن أصل الإعراب إنما هو في الأسماء، دون الأفعال، والدلالة على ذلك أن الأسماء لو لم تُعرب لأشكَل معناها، ألا ترى أنك لو قلت: ما أحسن زيداً. لكنك ذاماً له، ولو قلت: ما أحسن زيداً؟ لكنك مستفهما عن أبعاضه أيها أحسن، ولو قلت: ما أحسن زيداً! لكنك متعجباً. فلو أسقط الإعراب في هذه الوجوه لاختلطت هذه المعاني فوجب أن تُعرب الأسماء ليزول الإشكال. وأما الأفعال فإنها لو لم تُعرب لم يُشكَل معناها؛ لأنها بُنيت لأزمنة مخصوصة، فإعرابها أو تركها لا يُخل بمعناها، والإعراب زيادة، ومن شرط الحكيم ألا يزيد لغير فائدة، فكان حق الأفعال كلها أن تكون سواًكين إلا أن الفعل الذي في أوله الزوائد الأربع أشبه الاسم من ثلاث جهات" (الوراق، 1999، ج 1، ص 142-144).

- أن يكون صفة كما يكون الاسم: مررت برجل يضرب، مررت برجل ضارب.
- أن يصلح لزمانين، أحدهما الحال، والآخر الاستقبال، ثم تدخل السين وسوف فتبينه إلى الاستقبال، كما أن قولك ضارب، لا يدل على شخص معين كما اختص الفعل بزمان بعينه.
- أن اللام التي تدخل في خير إنّ تدخل على الاسم وعلى هذا الفعل، كقولك: إن زيدًا لقائمٌ، إن زيدًا ليقومُ، ويقبح دخولها على الماضي.

فلما أشبه الفعل المضارع الاسم من هذه الجهات وجب أن يُحمل على الاسم فيما يستحقه الاسم وهو الإعراب، وإنما حُمِلَ على الاسم في الإعراب دون ما يستحقه الاسم من الجمع والتصغير وغير ذلك مما يختص بالأسماء دون الأفعال؛ لأن الإعراب لا يُغير معنى الفعل بدخوله عليه... إلا أنّ الجزم لم يجز دخوله على الاسم؛ لأنه لو دخل عليه لأوجب حذف شيين وهما التثوين والحركة، والاسم في نهاية الحقة، فكان ذلك يؤدي إلى الإجحاف به، فسقط الجزم من الأسماء وأدخل في الأفعال؛ إذ كان الفعل ثقيلًا يحتمل الحذف والتخفيف، فاستقر الجزم للفعل.

وبقي من الإعراب ثلاثة أضرب الرفع والنصب والجر، فامتنع الجر من الفعل لأن الجر إنما يكون بالإضافة، والفضل بالإضافة تخصيص المضاف، والفعل لو أضفت إليه لم تخص ما قبله، ألا ترى أنك لو قلت: غلام زيد، غلامٌ يقومُ اختصَّ بملك زيد، فلو قلت: جاءني غلامٌ يقوم، لم يَخَصَّ الغلام بإضافته إلى (يقوم) لأن القيام يكون من زيد، ومن عمرو، وسائر الناس، فلهذا أسقط الجر من الفعل، وبقي من الإعراب الرفع والنصب، ولم يعرض ما يوجب اختصاصهما أو أحدهما بالفعل والاسم، فوجب أن يدخل عليهما (الوراق، 1999، ج1، ص145).

ونجد الوراق في علل النحو يسير بمنهج رائع بافتراض أسئلة يقدمها بقوله: "فإن قال قائل:، ويجيبها بقوله: قيل: "...، محاولاً تفسير كل ظواهر النحو، ومقدماً ما يشفي صدور الدارسين لهذه اللغة من أهلها ومن غير أهلها، خاصة البالغين منهم الذين قضوا رحاً من الزمن في تحصيل العلوم والفنون بلغتهم الأم، وصارت لديهم قدرة علمية، وخلفية فلسفية تستدعي تقديم إجابات على قدر مستواهم الفكري واللغوي في الوقت نفسه؛ لذا أرى أنه على معلم اللغة للناطقين بغيرها استحضار هذه المسائل وتقديمها للدارسين حسب قدراتهم اللغوية.

الغرض من الإعراب:

للإعراب أغراض وفوائد، منها ما لا يمكن الاستغناء عنه، ومنها ما فيه نفع كثير للغة وأهلها، حُرمت منه اللغات الميتة، وأهم هذه الأغراض هي:

- 1- الإبانة عن المعاني: وهو أصلٌ فيه: ما أحسنَ زيدًا! - ما أحسنَ زيدٌ. - ما أحسنَ زيدٌ؟ (الأنباري، 1999، ص34-35). (أكرمَ الناسَ أحمدٌ. أكرمَ الناسَ أحمدٌ - أكرمَ الناسَ أحمدٌ - أكرمَ الناسَ أحمدٌ). (بكم ثوبك مصبوعًا؟ - بكم ثوبك مصبوعٌ؟). (إنا كلُّ شيء خلقناه بقدر، وضم كل والفرق بين الضم والفتح). أنا قاتلٌ غلامك (عزم في الاستقبال) - أنا قاتلٌ غلامك (إقرار في الماضي). (ما صنعتَ وأباك؟ - ما صنعتَ وأبوك؟).

ومثل ذلك يكون في الفعل المضارع؛ لأن العلة الموجبة لإعراب الاسم موجودة في الفعل. (لا يضربُ زيدٌ عمراً - لا يضربُ زيدٌ عمراً)، للتفريق بين النهي والنفي بالجزم والرفع. (لا تأكلُ السمك وتشرَبُ اللبن) ويجوز في تشرَبُ الرفع والنصب والجزم، وكلٌّ معنى.

2- السّعة في التعبير: وذلك أن يكون للمتكلم سعة في التقديم والتأخير؛ إذ أن الكلمة تحمل معها مركزها في الجملة بعلامتها الإعرابية. (أعطى محمدٌ خالدًا كتابًا – محمدٌ أعطى خالدًا كتابًا – كتابًا أعطى محمدٌ خالدًا – أعطى خالدًا كتابًا محمدٌ – أعطى خالدًا كتابًا محمدٌ).

3- الدقة في المعنى: فهو يمنح اللغة غناءً ودقّةً في التعبير عن المعاني، ويمكّن المتكلم من التعبير بدقّة عن المعاني التي يريدّها.

لنعد إلى الجملة التي ذكرناها آنفاً، وهي: أعطى محمدٌ خالدًا كتابًا. نجد أن لكل صورة ذكرناها معنى جديداً لا نجده في الجملة الأخرى، مع أن المعنى العام واحد، وتوضيح هذا الأمر بصورة مختصرة أنك تقول:

- أعطى محمدٌ خالدًا كتابًا. هذه الجملة الفعلية تقال والمخاطب خالي الذهن عن الموضوع، فهو إخبار بما لا يعلم عنه المخاطب شيئاً.

- محمدٌ أعطى خالدًا كتابًا. المخاطب يعلم أن شخصاً ما أعطى خالدًا كتابًا، ولكنه لا يعلم المعطي، أو يظن أنه غير محمد، فهو يعتقد أنه سعيد مثلاً، فتقدم المسند إليه؛ لإزالة الوهم من ذهنه.

- خالدًا أعطى محمدٌ كتابًا. المخاطب يعلم أن محمدًا أعطى كتابًا شخصاً ما، لكنه يجهل هذا الشخص، أو يظن أنه غير خالد، فتقدم خالد؛ لإزالة هذا الوهم من ذهنه.

- كتابًا أعطى محمدٌ خالدًا. المخاطب يعلم أن محمدًا أعطى خالدًا شيئاً ما، لكنه لا يعلم الشيء الذي أعطى، أو يظن أنه أعطاه دفترًا مثلاً، فقدمنا الكتاب؛ لإزالة هذا الوهم، أي أعطاه كتاباً لا شيئاً آخر.

- كتابًا خالدًا أعطى محمدٌ. المخاطب يعلم أن محمدًا أعطى شيئاً ما شخصاً ما، لكنه لا يعلم الشيء ولا الشخص، أو يظن أنهما غير المذكورين، فقدمنا المفعولين لإزالة الوهم.

أعطى خالدًا كتابًا محمدٌ. هنا أحرنا الفاعل، وقدمنا المفعولين؛ لأن المفعولين أهم من الفاعل عند المخاطب؛ لأن محمدًا من شأنه أن يعطي، فليس في الإخبار بأنه (أعطى) كبير فائدة، لكن الغرابة أو المهم أنه أعطى خالدًا كتابًا، فهو ليس من شأنه أن يعطي خالدًا كتابًا، إما لأنه لا علاقة بينهما تؤدي إلى مثل هذا، أو لأمر آخر، فقدم المفعولين لأنهما المهمان، والعرب إنما يقدمون الذي بيانه أهم لهم، وهُم ببيانه أعنى، وإن كانا جميعاً يهتمانهم ويعنيانهم (سيبويه، 1988، ج1، ص15).

نموذج من المسائل الشائكة في طرح القواعد والإعراب:

تستعمل العرب الجمع للقلّة، والمفرد للكثرة في مواطن منها:

- تمييز العدد: خمسة رجال، وعشرة نسوة، ويقال عشرون رجلاً وألف امرأة.

- الضمير: في التاريخ وغيره لعشرٍ مضين، وإحدى عشرة مضت.

- صفة جمع ما لا يعقل، الأفراد للكثرة والجمع للقلّة: أيام معدودات، دليل على قلّة الأيام، وأيام معدودة دليل على كثرة الأيام.

وكذلك أنهار جارية وأنهار جاريات. جاء في شرح الأشموني: "والأفصح في جمع القلّة مما لا يعقل، وفي جمع العاقل مطلقاً المطابقة، نحو الأجذاع انكسرت ومنكسرات، والهندات انطلقن ومنطلقات. والفصيح في جمع الكثرة مما لا يعقل الأفراد، نحو: الجذوع انكسرت ومنكسرة." (الأشموني، 1998، ج1، ص22).

من القواعد العامة:

ولأن الدارس يبحث دائماً عن القواعد العامة، قد أخرج لنا الوراق عدة قواعد عامة وأحكام شاملة، لو استوعبها المتعلم، وقدمها له المعلم بأسلوب مناسب لمستواه؛ لتمتع الدارس باللغة، وتلذذ باستمرار تناوله إياها، ومن هذه القواعد التي يسهل على الطالب مراجعتها ومتابعتها (الوراق، 1999، ص107-114):

- 1- الفعل والفاعل كالشيء الواحد (الفعل لا يخلو من الفاعل).
- 2- الجار والمجرور كالشيء الواحد.
- 3- المضاف والمضاف إليه كالشيء الواحد.
- 4- الأفعال لا تُثنى ولا تُجمع.
- 5- أصل الأسماء الإعراب (أصل الأسماء الصرف).
- 6- لا يجوز أن يرفع الفعل فاعلين بغير اشتراك ولا تثنية (لا يكون لفعل واحد فاعلان).
- 7- الفعل لا يدخله تنوين ولا جر.
- 8- التصغير يرد الأشياء إلى أصولها.

ونظرة سريعة إلى هذه المسائل الجامعة، نرى أنها لا تقف عند حد معين أو موضوع محدد، بل تتطرق إلى مسائل عدة في النحو والصرف. ولا شك أنه يمكن الاستفادة من زيادة النظر في مثل هذه الكليات، واستخراج قواعد عامة أخرى تساعد في تسهيل تقديم القواعد للناطقين بالعربية والناطقين بغيرها.

المبحث الرابع: الهدف من النحو وتقديمه في العملية التعليمية

1- علاقة الهدف من تدريس النحو بطريقة تقديمه للدارسين:

ما الهدف من تدريس النحو؟ إذا كان الهدف فهم النص، فهل يمكن فهم النص دون التعرض للقواعد بصرامتها؟ وهل يمكن تقديم القاعدة مطبقة في نص يناسب الدارس دون الانشغال بفهم القاعدة الثقيلة على كل شخص سواء أكان من أبناء اللغة أم من غيرهم؟ وبعد أن يستوعب الدارس القاعدة خلال النص المناسب لمستواه بمفرداته وتراكيبه ومعانيه، بالإضافة إلى ربط الدروس بعضها ببعض برابط يساعد الدارس على استدعائها معاً كلما وجدها في النص، ثم ليس مفيداً أن نطالب الدارس بتقديم مثال يدل على فهمه ابتداءً، بل نعطيه المعنى الكامن خلف هذه القاعدة، ثم نقدم له على القاعدة الواحدة أمثلة متعددة في الكم والكيف، وطريقة التقديم بين الجمل التامة والجمل الناقصة التي على الدارس إكمالها بمفردات موجودة بجانب الجمل في شكلها الخام، وعليه أن يحولها ويصيغها كيفما تتطلب القاعدة، ثم أمثلة ناقصة على الطالب استدعاء الكلمة المناسبة للمعنى، ويصوغها بما يناسب القاعدة، وبعد هذه المراحل المتعاقبة والتي يبدل بعضها إلى بعض، يكون الطالب مستعداً لإنشاء بنائه الخاص للدلالة على ما استوعبه.

2- هل يمكن تطبيق هذه الطريقة؟

إن دراسة النحو على أساس المعنى علاوة على كونها ضرورة فوق كل ضرورة، تعطي هذا الموضوع نداوة وطلاوة، وتكسبه جِدَّةً وطلاوة، بخلاف ما هو عليه الآن من جفاف وقسوة. إن الجهل بالمعنى أدى إلى أن تخنقي ظواهر لغوية كانت شائعة مستعملة، بل وتموت، ومن ذلك على سبيل المثال ظاهرة (القطع) الجميلة الدلالة، واكتفي بالاتباع، مع اختلاف دلالة القطع عن دلالة الاتباع، كذلك دلالة القطع إلى الرفع تختلف عنها إلى النصب. إن الأوجه النحوية ليست مجرد استكثار من تعبيرات لا طائل تحتها كما يتصور بعض الأشخاص، وإنَّ جواز أكثر من وجه تعبيرية، ليس

معناه أنّ هذه الأوجه ذات دلالة معنوية واحدة، وأن لك الحق أن تستعمل أيها تشاء كما تشاء، وإنما لكل وجه دلالاته، فإذا أردت معنى ما، لزمك أن تستعمل التعبير الذي يؤديه، ولا يمكن أن يؤدي تعبيران مختلفان معنى واحداً، إلا إذا كان ذلك لغةً (السامرائي، 2000، ص8-9).

ماذا لو قدمنا تأليف الجملة العربية أنّ لها ركنين أساسيين (المسند المتحدّث به، ويكون اسماً أو فعلاً، والمسند إليه المتحدّث عنه ويكون اسماً فقط)، وما عداهما فضلة أو قيد. والفضلة في النحو ليس معناها أنه يجوز حذفها متى شئنا، بل قد يتوقف الكلام على هذه الفضلة. وهي ما يمكن أن يتألف الكلام دونها.

كل كلام لا بد أن يكون فيه عمدة مذكورة أو مقدر، بخلاف الفضلة فإنه يمكن أن يتألف كلام دونها. والحذف لا يكون في العمدة ولا في الفضلة إلا بالقرائن. فإن العمدة تحذف جوازا ووجوباً كالفضلة، وذلك كحذف كل من المبتدأ والخبر جوازا ووجوباً، وحذف عامل المفعول المطلق جوازا ووجوباً، وحذف عامل الإغراء والتحذير جوازا ووجوباً. وهذه كلها عمد. ويحذف المفعول به والحال وغيرهما من الفضلات، فليس معنى الفضلة إن كان الاستغناء عنها متى شئنا، وإنما المقصود بالفضلة أنه يمكن أن يتألف كلام دونها؛ إذ كل كلام لا بد أن يكون فيه عمدة مذكورة أو مقدر بخلاف الفضلة فإنه يمكن أن يتألف كلام دونها، نحو: محمد مسافر، وفاض النهر. وقد تخرج بعض التعبيرات على طريقة التأليف هذه، ولكن النحاة يتأولون ذلك، كالنداء، والتعجب. ولا داعي لأن تخرج كل التعبيرات الواردة على هذا النمط من التأليف، بل ينبغي الاعتراف بأن بعض التعبيرات تكون على غير هذا النمط، وإن كان الأصل في تأليف الجملة أن يكون على النمط الذي ذكره. ويظهر تأليف الجملة العربية بصورتين تبعاً للمسند: فعل مع اسم، واسم مع اسم، وبالتعبير الاصطلاحي: فعل وفاعل أو نائبه، ومبتدأ وخبر، وكل التعبيرات الأخرى صورة لهذين الأصلين. الفعل يدل على التجدد والاستمرار، والاسم يدل على الثبوت، فإذا أردت الدلالة على الحدوث جئت بجملة مسندها فعل، وإذا أردت الدلالة على الثبوت جئت بجملة مسندها اسم (السامرائي، 2000، ص14-16).

فتكون النتيجة أن الجملتين: يجتهد سعيد. وسعيد يجتهد. كليهما تدلان على الحدوث، وإنما قدم المسند إليه لغرض من أغراض التقديم، والأصل تقدم الفعل على المسند إليه، فإذا جاء الفعل متقدماً لم يُسأل عن سبب تقدمه؛ لأنه هو الصورة الأساسية، فإن تقدم المسند إليه سألنا عن سبب تقدمه. وإذا جاء المسند إليه في الجملة التي مسندها اسم متقدماً لم نسأل عن سبب تقدمه؛ لأنه هو الصورة الأساسية لهذا التعبير، فإن تقدم المسند سألنا عن سبب تقدمه، فالتأليف الطبيعي للجملة العربية هو نحو هذا. يُقبل سعيد. سعيد مُقبل، فإذا تقدم المسند إليه في الأولى والمسند في الثانية نظرنا في سبب ذلك. وكلا التعبيرين بدرجة واحدة للمخاطب، حيث إنهما إخبار أولي، والمخاطب خالي الذهن عن الموضوع (خبر ابتدائي)، والأول يدل على الحدوث بسبب وجود الفعل، والثاني يدل على الثبوت بسبب وجود الاسم في خانة المسند.

ولو نظرنا إلى دلالة الجملة العربية، فإن للجملة العربية تقسيمات من حيث الدلالة القطعية والاحتمالية، والدلالة الظاهرية والباطنية. فهي من حيث الدلالة القطعية والاحتمالية قد تكون تعبير قطعي يدل على معنى واحد، أو تعبير احتمالي يحتمل أكثر من معنى. على سبيل المثال:

- اشتريت قَدَحَ ماءٍ (بالإضافة)، واشتريت قَدَحًا ماءً، فالأولى احتمالية (أنك اشتريت ماءً مقدار قَدَح، أو اشتريت القَدَح الخاص بالماء)، والثانية قطعية لأنها لا تحتمل إلا أنك اشتريت ماءً مقدار قَدَح.
- الذي يدخل الدار له جائزة، الذي يدخل الدار فله جائزة.

- اعبد ربك خوفا وطمعا (حال - مفعول لأجله - مفعول مطلق)، اعبد ربك خائفا وطمعا (حال فقط).
- أنا ضاربٌ زيد (يحتمل الماضي والحال والاستقبال)، أنا ضاربٌ زيداً (الحال أو الاستقبال فقط).
- لا رجلٌ في الدار (نفي جنس فقط)، لا رجلٌ في الدار (يحتمل نفي الجنس ونفي الوحدة).
- ما جاءني رجلٌ (نفي الجنس أو الوحدة)، ما جاءني من رجلٍ (نفي الجنس).
- كرم زيدٌ ضيفا، كرم ضيف زيدٍ. (السامرائي، 2000، ص17)

وأما الدلالة الظاهرة والباطنة (المجازية): أي المعنى الظاهر الواضح من ظاهر اللفظ، والدلالة التي تؤدي عن طريق المجاز والكنيات والإشارات. جاء في دلائل الإعجاز: (الكلام على ضربين: ضرب أنت تصل منه إلى الغرض بدلالة اللفظ وحده، ... وضرب آخر أنت لا تصل منه إلى الغرض بدلالة اللفظ وحده، ولكن يدلك اللفظ على معناه الذي يقتضيه موضوعه في اللغة، ثم تجد لذلك المعنى دلالة ثانية تصل بها إلى الغرض ... المعنى ومعنى المعنى. تعني بالمعنى المفهوم من ظاهر اللفظ، والذي تصل إليه بغير واسطة، وبمعنى المعنى أن تعقل من اللفظ معنى، ثم يفضي بك ذلك المعنى إلى معنى، ثم يفضي بك ذلك المعنى إلى معنى آخر كالذي فسرتُ لك) (الجرجاني، 1982، ص202-203).

لا شك أن استحضار هذه المسائل في ذهن المعلم ابتداءً، وتقديمها للدارس كلما تسنى له ذلك حسب خطة مدروسة ومرتجة حسب مستوى الدارس، سيؤدي إلى بناء ملكة شعورية لدى الدارسين، تعينهم على تحليل النصوص وبناء ما يمكّنهم من التعبير به عما في صدورهم.

3- هل تفيد هذه الطريقة الدارسين غير العرب؟

لقد أثبت علم اللغة وجود مستويات متنوعة للاستخدام اللغوي؛ لذا ينبغي تحديد المستوى اللغوي المراد، وعدم قضاء الوقت في تعلم مستويات لغوية متداخلة، دون وعي بالمستوى اللغوي المنشود، أي اللغة المراد تعلمها، ولا بد من تحديد هذا المستوى في ضوء الأهداف الحضارية والثقافية والاجتماعية المختلفة، فتعلم لغة من اللغات بهدف التعامل اليومي بها يختلف عن تعلمها بهدف قراءة المؤلفات الطبية بها، وتعلم اللغة بهدف قراءة كتب الفيزياء أو الرياضيات يختلف عن تعلمها لقراءة الصحف، فهذه المستويات متنوعة متفاوتة. وقد قُدمت أبحاث في مجال الاستخدام اللغوي المحدود بهدف تحديد ما يلزم الطالب الهندي من الإنجليزية لقراءة كتب العلوم الطبيعية، وما يلزمه لقراءة كتب العلوم الاجتماعية، وأصدر مركز فرنس عدة كتب في هذا الاتجاه، تناول عدة فروع للمعرفة. (حجازي، 2003، ص54-55)

لعل فكرة حصر المواضع الإعرابية للكلمات العربية التي يتغير ضبطها بتغيير التراكيب، وهي ما تُسمى في النحو بالمعربات، تُقدّم اللغة في صورة يسيرة، إذا قدمنا معها المعنى المناسب لمستوى الدارسين، ومما يطمئن النفس ويحفز العزيمة أن هذه المعربات لا تتجاوز ستة أنواع، هي الاسم رفعا ونصبا وجرأ، والفعل المضارع رفعا ونصبا وجزما، ومن اليسير أن تحدد المواقع الإعرابية لكل نوع من هذه الأنواع الستة في صورها المقررة، وبذا يسهل تناولها والتدريب عليها. أما الكلمات العربية التي لا يتغير ضبطها، والتي تسمى بالمبنيات فهي بعض الأسماء وبقية الأفعال، وجميع الحروف، والأمر في هذه المبنيات هيّن، وليس في النطق بها أي مشكلة؛ لأن لها صورة واحدة (إبراهيم، 1969، ص ل).

4- العقبات التي تقف في طريق تطبيقها:

- عدم وجود مناهج تعليمية قائمة بالفعل على هذه الفكرة.
- رأي بعض المدرسين أن ذلك لا يمكن للمستوى المبتدئ.
- ابتعاد كثير من المدرسين عن الربط الدلالي للقواعد، وعدم استحضر المعاني البلاغية للقاعدة النحوية.
- ظن البعض أن ذلك يحتاج وقتاً أطول، ولا يمكن أن تغطيه خلال الفصول العادية.
- عدم الرغبة في التجديد وتغيير المتعارف عليه المتوارث عبر أجيال.

4- الحلول المقترحة لتخطي تلك العقبات:

- بناء منهج يعالج القواعد، ولا يغفل المعنى الكامن خلفها.
- أن يراعي منهج القواعد مستوى الدارسين في عرضه للأمثلة؛ حتى لا ينشغل الدارس بفك شفرات المفردات المستعملة في الأمثلة عن استحضر معنى القاعدة.
- على المدرسين مراجعة الدلالات البلاغية للقواعد، واستحضارها ولو جزئياً خلال الدرس؛ ليرى الدارس جمال اللغة الكامن وراء هذه القواعد؛ حتى لا تبدو اللغة أمامه جامدة لا روح فيها.

5- النتائج المتوقعة إذا طبقنا هذه الطريقة:

- زيادة نشاط الطلاب في الصف.
- زيادة الإقبال على تعلم اللغة العربية.
- نقص أو انعدام الشعور بالملل والوحشة في درس القواعد.
- تطور شعور الدارسين تجاه العربية.
- زيادة إبداع الدارسين بالعربية أثناء الدرس.

مقترح تطبيقي في المستوى المبتدئ:

سأقدم للمستوى المبتدئ طريقة بناء الجملة والإعراب تبعاً للمعنى دون قواعد نظرية:

وأقصد هنا بالمبتدئ: الدارس الذي تخطى مرحلة الحروف ولديه حصيلة في حدود مائة كلمة على الأقل بين اسم وفعل وحرف، وهو ما يمكن تسميته بالمبتدئ 2.

أ- بناء الجملة

الجملة عدد من الكلمات وهذه الكلمات قسماً: المهم الذي يبدأ به كلامي رغبة في تقديمه بسرعة للمستمع، وأراه أهم جزء في الجملة. وهذا المقدم بما أنه كلمة إذن يمكن أن يكون واحداً من أقسام الكلمة الثلاثة: الاسم والفعل والحرف (وفي المبتدئ يراعى عدم التوسع في ذكر الحروف ونكتفي بحروف المعاني [حروف الجر])، وبالأمثلة المناسبة لمستوى الطالب ومفرداته من اللغة، أبين له عدة أمور، هي:

- 1- إذا بدأت الجملة باسم فلا بد أن يكون معرفة. وهنا وقفة للمدرس ينبه الطلاب على هذه النقطة، حيث يشيع الخطأ بين الطلاب؛ حيث يبدوون جملهم بنكرة دون مسوغ. وليبين العلة كما سيأتي.
- 2- إذا بدأت الجملة بفعل فلا بد أن يكون للمفرد.
- 3- إذا بدأت الجملة بحرف جر فلا بد أن يتبعه اسم.

ولنضع أيدينا على عدة نقاط، أولها: علة أن يكون الاسم في البداية معرفة، وهي أنني لا يمكنني – منطقياً – أن أتكلّم عن شيء أجهله تماماً، وليس لدي أي معلومات ولو يسيرة عنه مسبقاً. ثانيها: علة أن يكون الفعل في البداية للمفرد، وهي أن أصل وضع الفعل في كل اللغات للمفرد، وما دمت لم أنكر من فعل هذا الفعل مسبقاً فأنا لا أعرف هل هذا الفاعل مفرداً أو جمعاً فيلزمني إذن أن ألتزم أصل الوضع، وهذا أيضاً أمر منطقي. ثالثها: علة أن يلي حرف الجر اسمٌ؛ حيث تشترك جميع حروف الجر في إفادتها التعديّة، والتعديّة صفة تلزم الفعل، أي تعديته إلى بيان (بداية أو نهاية أو كيفية أو احتواء مكاني أو زمني). فتأتي حروف الجر سابقة للاسم تالية للفعل. أي كأنها تعطي للفعل دفعة ليصل بها إلى الاسم التالي له.

ولا يخفى على أحد ما لهذه الملاحظات من أثر بالغ في وصول الدارس إلى حالة من الإلزامية حينما يمارس اللغة، بعد تدريبات متنوعة، كأكمل الجملة بما يناسبها من الصندوق، ثم رتب عناصر الجملة، ويبيّن سبب هذه الترتيب، وصحح الخطأ في الجمل التالية، وأكمل الجمل التالية من عندك، ثم أنشئ جملاً من بنات أفكارك.

ب- الإعراب:

"إذا أخبرت عن الاسم بمعنى من المعاني المفيدة احتيج إلى الإعراب؛ ليدل على ذلك المعنى" (ابن يعيش، 2001، ص222) أي دور الكلمة في هذا البناء الدال على معنى مفيد. والأسماء لها معان وأدوار مختلفة، فتكون فاعلة ومفعولة ومضافة ومضافاً إليه، وليس في صورها وأبنيتها أدلة على هذه المعاني، بل هي مشتركة؛ لذا جُعِلت حركات الإعراب فيها تنبئ عن هذه المعاني؛ للاتساع في الكلام، مع القدرة على تقديم الفاعل عند إرادة ذلك أو المفعول عند الحاجة إلى تقديمه، وتكون الحركة دالة على المعاني. ولما كانت هذه المعاني موجودة في كل اللغات، فالأهم إن هو ربطها بالإعراب في العربية، وربط المكان أو الوظيفة في الجملة بالحكم الواقع عليها، والعلامة الدالة على هذا الحكم، وعلاقة هذه العلامة بكون الاسم مفرداً أو مثني أو جمعاً. كل ذلك في بناء مترابط لا يصيبه الاهتراء من أيّ من جوانبه وأعمدته.

فيعمد المعلم إلى سؤال الدارسين عن دور الكلمات في الجمل، وليعبروا عن ذلك كما شاءوا حسب مقدرتهم اللغوية، ثم عليه أن يثبت هذه الآراء على لوحته، ويوجه الدارسين بمهارته وخبرته ليتجه بهم إلى المعاني العالمية، كالفاعل والمفعول، والفعل، أو المخبر عنه، والمخبر، أو العمدة والفضلة، سائراً بهم في ذلك رويداً رويداً، رابطاً في الوقت نفسه هذه المعاني في العربية بعلاماتها الأصلية، ومبيناً قيمتها في توضيح المعنى باستخدامه الخصيصة الفنية المتمثلة في التقديم والتأخير، ومقلبا للجملة على وجوهها المختلفة، كما جاء في جملة (أعطى محمداً خالداً كتاباً) على سبيل المثال، واضعاً نصب أعين طلابه نقطة الأهمية، أي أن المهم مقدم في الكلام. فالذي يرمي إليه هو دلالة الحركة على الوظيفة مهما اختلف الموقع في الجملة تبعاً للأهمية.

ولا يخفى ما لهذا التحرر الذي تقدمه للدارس من أثر عظيم في بنائه لجملة الخاصة، بما لديه من مفردات إلى حد كبير قليلة؛ حيث ترفع عن كاهله مشقة التفكير في الحركات والترتيب اللازم للجملة بناء على المعهود من القواعد، وتعطيه فرصة الترتيب حسب ما يراه مهما. مع مراعاة أن الحال لا يخلو من بعض السقطات التي يتعهدها المعلم بالإصلاح من حين لآخر.

الخاتمة

وفي نهاية البحث يتبين بعد طرح الفرق بين علم معاني النحو الذي يهتم بالمعنى، والجمود الذي أصاب علم النحو الحالي، وفائدة توظيف تلك المعاني في تعليم اللغة العربية وتأليف مناهجها لا سيما القواعد، في تخليصها من التكلف والغموض، وبالتالي ييسر طرح هذه القواعد بين يدي الدارسين، ويساعد الدارس في تطبيق هذه القواعد في لغة سهلة، مع تجاوز قلة الذخيرة اللغوية للدارسين من خلال الاستفادة من المعنى الموجود فعلياً في كل اللغات.

وقد ركز البحث على الصورة المضينة لمسألة الإعراب في اللغة العربية وعلاقتها بالمعنى قبل القواعد الجافة، كما كشف عن الهدف من دراسة القواعد والعقبات التي تواجه الدارسين عندما يدرسها بعيداً عن الهدف منها. ولم يقف البحث عند ذلك، بل قَدَّمَ حلولاً مقترحة لتيسير تدريس القواعد وعرضها في مناهج تعليم اللغة العربية، وكيف أنها تسهم في زيادة نشاط الطلاب وإقبالهم على تعلم اللغة العربية وإبداعهم فيها.

وهذه فكرة موجزة يوصى الباحث نفسه والمهتمين بتدريس قواعد اللغة العربية أو تأليف مناهجها أو حتى المهتمين بنظريات تعليم اللغات، أن يعيد النظر فيما يقدمون من قواعد وأساليب وضعها في الكتب، لكيلا يكون سبباً في نفور الدارسين منها أو وصمها بالتعقيد والجمود.

المراجع:

- إبراهيم، عبد العليم: (1969). النحو الوظيفي. دار المعارف. القاهرة.
- ابن جني، أبو الفتح عثمان بن جني الموصلي. (1952). الخصائص. الهيئة المصرية العامة للكتاب. القاهرة.
- ابن يعيش، أبو البقاء موفق الدين يعيش بن علي بن يعيش. (2001) شرح المفصل. دار الكتب العلمية. بيروت.
- أبو البركات الأنباري، عبد الرحمن بن محمد. (1999). أسرار العربية. دار الأرقم بن أبي الأرقم. بيروت.
- الأشموني، علي بن محمد. (1998). شرح الأشموني على ألفية ابن مالك. دار الكتب العلمية. بيروت.
- الجاحظ، عمرو بن بحر الكناني البصري. (1424هـ). الحيوان. دار الكتب العلمية. بيروت.
- الجرجاني، أبو بكر عبد القاهر بن عبد الرحمن بن محمد. (1982). المقتصد في شرح الإيضاح. تحقيق كاظم بحر المرجان. دار الرشيد للنشر. بغداد.
- الجرجاني، أبو بكر عبد القاهر بن عبد الرحمن بن محمد. (1992). دلائل الإعجاز. تحقيق محمود شاكر، مكتبة الخانجي. مطبعة المدني. القاهرة.
- حجازي، محمود فهمي. (2003). أسس علم اللغة العربية. دار الثقافة. القاهرة.
- الرضي، محمد بن الحسن الإستراباذي. (1996). شرح الرضي لكافية ابن الحاجب. تحقيق: حسن بن محمد الحفظي ويحيى بشير. جامعة الإمام محمد بن سعود. الرياض.
- الزجاجي، أبو القاسم عبد الرحمن بن إسحاق. (1979). الإيضاح في علل النحو. تحقيق مازن المبارك. دار النفائس. بيروت.
- الزمخشري، أبو القاسم جار الله محمود بن عمرو بن أحمد. (1407هـ). الكشف. دار الكتاب العربي. بيروت.
- السامرائي، فاضل صالح: (1971). الدراسات النحوية واللغوية عند الزمخشري. مطبعة الإرشاد. بغداد.
- السامرائي، فاضل صالح: (2000). معاني النحو. دار الفكر. عمان. الأردن.
- سانديرس، فيلي: (2003). نحو نظرية أسلوبية لسانية. ترجمة خالد محمود جمعة. دار الفكر. دمشق.
- سيبويه، عمرو بن عثمان: (1988). الكتاب. تحقيق عبد السلام هارون. مكتبة الخانجي. القاهرة.
- عتيق، عبد العزيز: (2009). في البلاغة العربية (علم المعاني والبيان والبدیع). دار النهضة العربية. بيروت.
- الوراق، أبو الحسن محمد بن عبد الله: (1999). علل النحو. تحقيق محمود جاسم الدرويش. مكتبة الرشد. الرياض.